

PROF. DR. ONUR KARAHANOĞULLARI

İDARİ YARGI-İDARENİN HUKUKA ZORLANMASI

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL İLKELER VE YARGI DÜZENİ

I.İDARİ YARGININ İŞLEVİ

- İdari yargı, yalnızca idarenin yargısal denetimi işleviyle tanımlanamaz. Dava açan kişi soyut hukuk düşüncesinin, idesinin peşinde değildir. Kişi hakkının peşindedir.
- İdari yargı hukuk devletin temel düzeltici mekanizmasıdır. İdareyi hukuka zorlar.
- İdareye davranış kalıbı oluşturur.
- İdari yargı düzgün idareyi araştırır.
- Yönetel/siyasal katılım sağlar. Siyasal alanın oluşumuna katkı sağlar.
- Temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinin araçlarındandır.
- Hukuksal biçimin taşıdığı toplumsal ilişkiye müdahale olanağı yaratır.
- Toplumsal yaşamı düzenleyen hukuk kurallarının oluşumuna katılım aracıdır.
- İdari işleyiş katılım aracıdır.
- Devletin ve aynı zamanda toplumsal mücadelelerin meşruiyet kaynağıdır.

II.İDARİ YARGILAMA YÖNTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

- Yargılama, idari ilişki ya da olaydan sonradır. Yargılamayı bir işlem öncelidir.
- İşlemleştirme zorunluluğu. İşlem idari dava açabilmenin koşuludur. Elde işlem varsa bu koşul sağlanmıştır. Diğer durumlarda kişinin idare ile olan ilişkisinin ya da idari olayı işlemleştirmesi gerekir.
- Eylemlerde işlemleştirme zorunluluğu. Kişinin idari olayı, idarenin açık iradesine yani idari işleme çevirmesi gerekir.
- Hak istemlerini de işlemleştirmek gerekir. İdari yargı hakların gerçekleştirilmesi aracıdır. İdareden yasalardan kaynaklanan bir hakkın istenilmesi sözkonusu olduğunda öncelikle idareye başvurmak gerekir. İstem idarece kabul edilir ve hak tanınırsa dava açmaya gerek kalmayacaktır, istem idarece reddedilirse idare ile kurulan ilişki işlemleştirilmiş ve yargılanabilir bir irade ortaya çıkmış olur.
- Çoklu ve karma ilişki kavranır. İdarenin doğurduğu sonuç birbiri içine geçmiş, aynı ya da farklı idarelerden çıkan bir dizi işlem ile oluşmuş olabilir. Ayrıca idari işlemlerin özel hukuktaki işlemlerin temelini oluşturması da olanaklıdır. Çoklu ve karma niteliğinin kavranması idari yargıda denetleme olanaklarını genişletir.

- İdari yargılama yöntemi yalındır. İdare aleyhine dava açacak bir kişinin, dava süresini kaçırmadan düzgün bir dilekçe yazması yeterlidir. Profesyonel yardım almadan idari yargıda dava açabilmesi ve davasını yürütebilmesi olanaklıdır.
- Uyuşmazlık karma niteliktedir: Hem kişiler arası hem de hukuk düzeni ile uyuşmazlığı anlatır.
- İdari yargıda yöntemsel doğru değil, gerçekliğin doğru bilgisi yazılı yöntemle re'sen araştırılır. Kanıt türlerine dayanan bir kanıtlama sistemi yoktur.
- İdari yargının hukuk yaratıcı işlevi vardır. Mahkeme kararları kişilerin hukukunun parçasıdır.
- İçtihat hukuku olma özelliği zayıftır.

III.İDARİ YARGI YERLERİ

A.İdarenin Yargısal Denetim Sistemleri

B.İdari Yargı Düzeni

- Mahkeme dışında bir idari yargı yeri yaratılamaz.
- Anayasa Mahkemesi yüksek mahkeme değildir. Yargı düzeninin son inceleme, denetleme yeri yüksek mahkemedir. Anayasa Mahkemesi, anayasada yüksek mahkemeler arasında sayılmış olmakla birlikte, altında mahkemelerin yer aldığı bir yargı düzenine sahip olmadığından bir yüksek mahkeme değildir.
- Danıştay, ilk derece yargılaması da yapabilen yüksek mahkemedir.
- Yargı düzeni dereceli yapıdadır. Bir uyuşmazlığı ilk kez yargılayan yer ilk derecedir, ilk derece mahkemesidir. Maddi derece olarak da adlandırılır. Onun yargılamasını yargılayan yer ise kanun yolu mahkemesidir, kanun yolu merciidir. Kanun yolu derecesinde, yargıladığı kararı kaldırıp yeniden karar verme yetkisine sahip olan ile yalnızca hukuka aykırı kararı bozma yetkisine sahip olan dereceler ayrılmıştır. İlkine istinaf, ikincisine temyiz derecesi denir. İdari yargıda ilk derece dava açılacak üç yargı yeri bulunmaktadır. Danıştay dava daireleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri yasada belirlenen konulara göre dava açılacak ve ilk derece yargılama yapabilecek idari yargı yerleridir.
- Yargı düzeninde yargı yerleri arasında konu yönünden işbölümü vardır. İlk derece yargı yerlerinin yargılama yetkisinin konuya göre dağıtılması konu yönünden yetki terimiyle anlatılır. Danıştay içindeki konu dağılımı Danıştay daireleri arasındadır. Kanun yolundaki yetki Bölge İdare Mahkemesinin daireleri arasında konu yönünden dağıtılmıştır. Vergi ile idare mahkemeleri arasında da konu yönünden görev dağılımı bulunmaktadır. İdari yargı düzeni içinde mahkemeler arasındaki konu dağılımını anlatan konu yönünden yetki vergi mahkemeleri ile idare mahkemeleri arasında özel-genel ilişkisi bulunmaktadır.
- Yargı düzeninde yargı yerleri arasında yer yönünden işbölümü vardır. Mahkemeler belirli yargı çevrelerine bölünmüş olarak ülke coğrafyasına dağılmış durumdadır. Yargı çevresi, mahkemelerin yargılama yetkilerini kullanabileceği coğrafi sınırı anlatır. Her mahkeme kendi yargı çevresinde yer yönünden yetkilidir.

- Numaralı mahkemeler. İdare mahkemesi ya da vergi mahkemesi, işyüküne göre birden fazla mahkemeye bölünmüş olabilir. Bunlar numara verilerek adlandırılır. Örneğin, Ankara 1.İdare Mahkemesi, Ankara 2.İdare Mahkemesi vd. Numaralı mahkemeler arasında bir işbölümü olmadığı gibi hiyerarşi de yoktur. Bazı mahkemelerin özel yetkilendirilmesi de olanaklıdır. Böyle bir durumda özel yetkilendirilmiş numaralı mahkeme ile diğer numaralı mahkemeler arasında görev yönünden yetki ayrımı söz konusu olacaktır.
- Genel Görev-Özel Görev. Nereye dava açılacağı belirlenirken genel görevliden başlanılmaz, özel görevli idari yargı yerleri öncelikle incelenir ve özel görevler sırayla elenir. Kanun yolu başvurusu için de aynı özellik geçerlidir.
 - İdare Mahkemeleri genel görevli ilk derece idari yargı yerleridir.
 - Vergi Mahkemeleri özel görevli ilk derece idari yargı yerleridir.
 - Danıştay İdari Dava Daireleri özel görevli ilk derece idari yargı yerleridir.
 - Danıştay Vergi Dava Daireleri özel görevli ilk derece idari yargı yerleridir.
 -
 - Kanun Yolunda;
 - Danıştay (Danıştay İdari Dava Daireleri ve Danıştay Vergi Dava Daireleri) genel görevli kanunyolu yeridir.
 - Bölge idare mahkemeleri (bölge idare mahkemeleri idari dava daireleri ve bölge idare mahkemeleri vergi dava daireleri) özel görevli kanunyolu yeridir.
 - Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu ve Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu özel görevli kanunyolu yeridir.

C.Danıştay

- Anayasa'da 155. Maddede ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu ile düzenlenmiştir.
- Danıştay'ın yargılama ve danışma örgütü: Daireler ve Kurullar. Daireler hem ilk derece yargılaması hem de kanunyolu (temyiz) yargılaması yaparlar.
- Danıştay'ın iç yönetimi. Danıştay'ın yönetimi ve temsili Danıştay Başkanına aittir (m.2). İçyönetim için oluşturulmuş kurullar bulunmaktadır. Başkanlar Kurulu, Başkanlık Kurulu, Danıştay Genel Kurulu, Disiplin Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu.

D.Bölge İdare Mahkemeleri

- Bölge idare mahkemelerinin ilk derece yargılama görevleri yoktur. Bölge idare mahkemelerinde dava açılmaz. İdare ve vergi mahkemelerinin yürütmenin durdurulması istemini kabul ya da ret kararlarına itiraz yeridir.
- Yönetmelik görevleri de vardır. (2576 sayılı kanun m.3/a, m.3/d)
- Danıştay benzeri örgütlenmiştir, dairelerden oluşur. Biri idare diğeri vergi olmak üzere en az iki daireden oluşur. Daireler üç üyeli heyet ile yargılama yapar. Yargıç olmayan üye yoktur. Türkiye yedi bölge idare mahkemesi yargı çevresine ayrılmıştır.

E.İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemeleri

- Genel görevli ilk derece idari yargı yerleridir, dava mahkemeleridir, kanunyolu görevleri yoktur.

- Birer başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme kurulları, başkan ve iki üyeden oluşur.
- İdare mahkemesi ve vergi mahkemesi yargıçlığı, idari yargıçlık ve savcılık mesleğinin başlangıcıdır.
- Adaylık ve mesleğe kabul ayrımı anayasaya aykırıdır.
- Adli yargı yargıç ve savcılığından farklı olarak idari yargı için hukuk fakültesi çıkışlı olmak gerekmemektedir.
- Mülakat değerlendirilmesinin, yargısal denetiminin yapılabilmesi için dijital araçlarla kayıt altına alınması gerekir.
- Vergi mahkemelerinin görevleri özel olarak belirlenmiş, geriye kalanlar genel olarak İdare mahkemesine bırakılmıştır.
- Başkanın önemi. Dosyaları üyelere dağıtma, heyet bileşimi ve heyet gündemini belirleme yetkisi Başkana kararları yönlendirme gücü de vermektedir.

IV.YARGIÇ BAĞIMSIZLIĞI, YARGIÇ GÜVENCESİ VE YARGIÇLIK MESLEĞİ

- Hukuk yargıç tarafından söylenir, siyaset rejim için yargıçlar belirleyicidir.
- Yargı egemenlik yetkisi kullanır.
- Mahkeme ile yargıç bağı koparılamaz. Mahkeme dışında yargılama yetkisi kullanan yargıç olamaz. Mahkeme dışındaki yargıç, ancak adalet hizmetlerinde idari görevler üstlenebilir.

A.Yargıçlık Meslektir

- Yargıçlık bir iş değil, meslektir. (Anayasa m.140)
- İş hangi alanda olursa olsun değer yaratan ve nicelikçe ölçülebilen her türlü çalışmayı anlatırken; meslek bir insanın geçimini sağlamak için yaptığı sürekli, kurumlaşmış, belli bir bilgi, özel teknikler, uzmanlık ve ustalık gerektiren, deneyime dayalı sürekli iştir.
- Anayasanın kurduğu kamu hizmetine girme hakkı ve yargıçlık statüsü ile devlete bağlanan kişiler ise sözleşme özgürlüğünü değil kamu hizmetine girme hakkını kullandığı ve devlet de bu haktan kaynaklanan yükümlülüğe bağlı olduğu için işçi değil, kamu görevlisidir.
- Yargıçlık mesleğinin temel bilgisi hukuktur.
- Mesleğin başında verilen iç eğitimle edinilen bilgi ve becerilere mahkemede göreve başladıktan sonra mesleğin temel değerlerini ve normlarını öğrenerek edinilen deneyim eklenir. Meslek içindeki üst görevler için bilgi ve deneyim aranır.
- Yargıçların anayasaya, kanuna ve hukuka uygun karar verebilecek mesleki bilgi ve tekniğe sahip olmaları gerekir. Hükümün ölçüsü olan vicdan, mesleki bilgisi ile aydınlatılmış vicdandır. Hukuku bilen ve hukuka uygun davrandığına inanan bir kişinin vicdani kanaati söz konusudur.
- Hukuk fakültesi dışındaki üniversite programlarına idari yargıçlığın açılması ancak sistemli hukuk eğitimi içeren idari bilimler alanı için anayasaya uygun olabilir.
- Tarikat bağlılığı yargıçlığa engeldir.

B.Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı

- Mahkemeler, daha doğrusu mahkemeyi oluşturan yargıçlar Türk Milleti adına egemenliği kullanarak yargılama yaparlar.
- Kişiler mahkeme kararlarına uymak zorundadırlar. Uymazlarsa devletin zorla yürütüm (cebri icra) aygıtıyla ve kolluk örgütüyle mahkeme kararları onlar üzerinde ya da malvarlıkları üzerinde uygulanır.
- Mahkemeler ve yargıçlar devletin diğer organlarına, yasama ve yürütmeye karşı özel olarak korunmuştur.
- Mahkemedeki yargıcın Anayasa'nın kendisine verdiği Türk Milleti adına karar vermek gücü dışındaki hiçbir gücü ve karar verdiği yer (kürsüsü) dışında hiçbir örgütü yoktur. Yargı, mahkemedeki yargıdır.
- Mahkemelerin yargı çevrelerinin idarece belirlenmesi yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesine aykırıdır.
- Coğrafi teminat. Yargıçların görev yerleri kendi istekleri olmadıkça değiştirilemezse, karar veren yargıcın üzerindeki en büyük tehdit ortadan kalkar. Anayasadaki temel yargıçlık güvencelerine coğrafi teminatın (yer güvencesinin) eklenmesi ve yargıcın yerinden oynatılamayacağını kabul edilmesi gerekir.
Yargıç görevden alınmaz, istemedikçe emekli edilemez, mahkemesi kaldırılarak yargıçlık görevine son verilemez ve yargıç yerinden oynatılamaz.
Yargıçların meslekte ilerlemelerinin görev yeri değişikliği getirme zorunluluğu yoktur. Ancak bölge mahkemelerine ve yüksek mahkemelere üye seçilmek bunun istisnasıdır.
- Hakimler ve Savcılar Kurulu yeterli koruma sağlamamaktadır.

Adalet Bakanı ve yardımcısına TBMM tarafından seçilen yedi üye ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilen dört üye eklenir. Seçilen üyelerin görev süresi dört yıldır. Cumhurbaşkanının bir siyasi partinin başkanı olduğu ve Meclisteki seçimin de büyük olasılıkla Cumhurbaşkanının partisinden çoğunluk oylarıyla yapılacağı düşünüldüğünde, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun dört yıllık görevlerinde siyasi parti programıyla uyumlu bir yönelim içerisinde bulunacağı tahmin edilebilir.

C. Yargıç Yansızlığı (Yasaklılık, Çekilme ve Ret Durumları)

- Yargıcın yansızlığını sağlayacak araçlar Anayasada düzenlenmiştir. Yasalarla getirilmiş olan yansızlığı sağlayacak kurumlar, yargıcın yasaklılık durumlarında çekilme zorunluğu ve yargıcın reddidir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.31, m.34, m.36)

V.İDARİ YARGININ ALANI VE KAPSAMI

A. İdari Yargı Düzeninin Alanı(Yargı Düzeni Yönünden Yetki)

- Yargı düzenleri içine yerleştirilmemiş ve kendisi de bir yargı düzeni oluşturmayan yargı yerleri (mahkemeler) arasında ve onlarla adli ve idari yargı düzeni içinde yer alan yargı yerleri arasında görev uyuşmazlığı doğmaz. Bunların yetki alanlarını

birbirlerine karşı koruyacak bir araç yoktur. Böylesi durumlar için anayasa kuralları oluşturulmuştur.

- m.79/ Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.
- m.160/ Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.
- m.158/ Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyumsuzluklarında Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.
- Anayasa adli ve idari yargı düzenleri arasında görev uyumsuzluklarını çözmek için Uyuşmazlık Mahkemesi'nin kurmuş olmakla birlikte, bu yargı düzenleri arasında açık bir yetki dağılımı yapmamıştır. İki yargı düzeni arasındaki görev uyumsuzlukları Uyuşmazlık Mahkemesi tarafından karara bağlanır ve Uyuşmazlık Mahkemesi kararları yargı düzenleri arasındaki dağılımı belirler.
- Yargı düzenini davasını açan kişi seçer ancak mahkeme karar verir. Siyasal katılım ve toplumsal ilişkiye müdahale amaçlı davalarda, yargı düzeni tartışmalı olduğu durumlarda konuyu dava edebilir duruma getirecek araçlara sahip olan yargı düzeni seçilmeye çalışılır.
- Üçlü ölçüt: Özne, işlev ve araç etkileşimi. Dava konusu olan hukuksal ilişkiye yönetsellik niteliğini veren şeyler şunlardır; kamu hizmetiyle bağlantılı olması, konusunun kamu hizmeti olması, piyasanın işleyiş kurallarından farklılaştıracak kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülüklerinin bulunması ve idareden çıkmış olma hukuksal ilişkiye özgül bir nitelik verir, onu yönetsel yapar. İdareden kaynaklı hukuksal ilişkiye piyasadan farklılaştıran şeyler idari yargının ölçütüdür. İdare hukukunun kuruluşu bu nedenle idari yargıda da kullanılır.
- Yargı düzenlerinin ölçütü yargı kararlarına dayanır, içtihadi niteliktedir. Ancak ölçütleri geliştiren bilimsel etkinlik, eski anlatımla ilmi içtihat (doktrin, öğretisi).
- Araştırmada izlenecek kesin ve durağan bir sıra yoktur.
- Ölçütler tek başına kullanılmaz, özne, işlev ve araç etkileşimi içinde kullanılır. Bu nedenle üç ölçüt değil üçlü ölçüttür. Bütünleşik kullanılır.
- Organın (kişinin) araştırılması organik ölçüttür. Kişinin yaptığı işin araştırılması işlevsel ölçüttür. Dava konusu işin üretiliş teknikleri ve kullanılan hukuksal araçların incelenmesi biçimsel ölçüttür.
- Adlandırılma ile yetinilmez, gerçek nitelik araştırılır.
- Uyuşmazlık doğuran idari olay çokludur, karmadır, süreçlidir.
- İdarenin yaptığı işin piyasanın işleyiş kurallarından farklılaşması belirleyicidir.
- İdare hukukunda hem kamu hukuku hem de özel hukuk uygulanır.
- Ortak hukukun mülkiyet ve sözleşme kurumlarına etki eden idari işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar, mülkiyet ve sözleşmenin yargısı olan adli yargıca değil idari yargıca çözülür. Bu durumda, kamu hizmetinden çok kamu gücü ölçü alınarak değerlendirme yapılır.
- Kamu düzenini koruyan teknik kuralla uymamak konusunda idarenin bir ayrıcalığı olmadığından bunların ihlalden kaynaklanan uyuşmazlıkları ortak hukukla (özel

hukukla) kavramak ve adli yargıda yargılamak gerekir. (Trafik kuralları vb.) – kamu düzeni teknikleri karşısında eşitlik.

- Yargı düzeni kaydırmasının kapsamını da belirlemek gerekir. Yargı düzeni kaydırması yapılmış olan konulardan doğan tüm hukuksal eylem ve işlemler adli yargının görev alanına girmez. Bu ilişkilerden idari yargı düzeninin görev alanına giren uyumsuzluklar da doğabilir.
- İdarenin yaptığı her türlü sözleşmeyi önceleyen dava edilebilir idari işlemler vardır. Bireyler arası sözleşmelerden farklı olarak idarenin iradesi nedenlidir. Ayrıca idarenin sözleşme oluşturma yöntemlidir. Sözleşme ne olursa olsun, idarenin sözleşme yapma iradesini oluşturma yöntemini anlatan ihale ve ihaleyi önceleyen kararlar idari niteliktedir. İdarenin, idari olsun olmasın, sözleşmesi, idarenin sözleşmeyi kuran iradesi iptal edildiği ya da onun dayanağı iptal edildiği için hukuka aykırı hale gelir ve idarenin karşı tarafın mülkiyet haklarına zarar vermeden, hukuka uygun giderimi sağlayarak sözleşmeyi sona erdirmeye yükümlülüğü doğar.

B. Anayasa Kısıntıları (Yargısız Bırakılan İşler) ve Olanaklar

- Yasama kısıntısı yapılamaz.
- Yargı kısıntısı yapılamaz, hükümet tasarrufu aşılmış bir kategoridir.
- Konu ve kişi olarak sınırlı anayasa kısıntısı bulunmaktadır.
 - ‘m.125/2: Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.’ Yüksek Askeri Şuranın kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemlerine karşı yargı yolu kapatılmıştır.
 - ‘m.59/3: Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı hiçbir yargı merciine başvurulamaz.’ Spor Federasyonları Tahkim Kurullarının yalnızca spor etkinliklerinin yönetim ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı yargı yolu kapatılmıştır.
 - ‘m.159/10: Kurulun (Hakim ve Savcılar Kurulu) meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.’ Hakim ve Savcılar Kurulu’nun yalnızca meslekten çıkarma cezasına karşı yargı yolu açıktır.
- Kesinlik niteliği anayasa kısıntısı değildir. Belirtilen kesinlikler idari kesinlik olarak yorumlanabilir.
- Anayasa kısıntısı ile yargı düzeni kaydırması karıştırılmamalıdır.
- Yüksek Seçim Kurulu’nun ve Sayıştay’ın yargılama işlevinden kaynaklanmayan işlemlerine karşı idari yargı yolu açıktır.
- Kişinin kabulü ile yargı denetimi kapatılamaz. Kişinin kabulü, idari işlemi hukuka uygun ve idari eylemi de kusursuz duruma dönüştürmez.
- Anayasa kısıntılarında denetim olanakları araştırılarak yargısal denetime dahil edilmelidir. Anayasanın yargı yolunun kapatan kuralında yer alan hukuksal kurum ya da kavrama yüklenen anlama göre, anayasa kısıntısının kapsamı darabilir.

- İdarenin sahip olduğu yetkinin konu yönünden incelenmesi, anayasa kısıntısı bulunan konularda yargısal denetim olanağı yaratabilir.
- Yargı yolu kapatılmış işlemi önceleyen işlemler dava edilebilir.
- Yasama kısıntılarında zaman sınırlaması. Anayasa kısıntıları, düzenlemiş olduğu hukuksal ilişkinin bağlı olduğu zamansal kapsama bağlı olarak sonuç doğururlar.

C. Yargı Düzeni Kaydırmaları

- Adli yargı düzeni, genel yargı düzenidir. İdari yargı düzeni özel yargı düzenidir. İdari yargı düzeninin görevine girmeyen işler adli yargının görevindedir. Yönetmelik nitelik idari yargı ölçütüdür.
- Yargı düzeni kaydırması anayasaya aykırıdır. Yargı düzeni kaydırılan işler, yargı düzenleri arasında anayasa ile kurulan işbölümüne aykırı bir yargı düzenine bırakılmaktadır. Yargı düzeni kaydırması, idari nitelikteki çekişmelerin idari yargı düzeninde yargılanması kuralına aykırıdır.
- Anayasa Mahkemesi yargı düzeni kaydırmasını, bir başka değeri koruduğu ölçüde ve bir alanda bütün (blok) bir kaydırma olmadığı sürece anayasaya aykırı bulmamaktadır. Anayasa aramaya da yargı düzeni kaydırması için bir koşul daha eklenmelidir. İdari işin adli yargı düzenine bırakılabilmesi için adli mahkemenin idareyi etkili olarak denetleyebilecek araçlara sahip olması gereklidir. İdarenin işlemini geçmişe etkili olarak iptal edebilme ve işlemin yürütülmesini durdurabilme temel araçlardır.
- Yargı düzeni kaydırmalarında münhasır yasallık sözkonusudur. Düzenleyici işlemlerle yargı düzeni kaydırması yapılamaz.
- Blok kaydırma yapılamaz. Yasalarda yer alan yargı düzeni kaydırmalarında anayasaya uygun yorum.
- Tahkim. Kimi idari işlemler için tahkim yolunun öngörülmüş olması, konu yargıçsız bırakılmadığı için bir anayasa kısıntısı değil yargı düzeni kaydırmasıdır. Tahkim kararlarının tanınması işi adli yargı düzeninin yetkisinde olduğuna göre kimi idari işlerin tahkime ve dolaylı olarak da adli yargı düzeninin alanına kaydırıldığı söylenebilir.
- İdari sözleşmeler, konusu olan kamu hizmetine yönelik sonuçlarıyla hizmetten yararlanan ve etkilenen kişilerin hukuksal müdahalesine açıktır.
- Fiili yol kavramı, Fransızlara özgüdür. Türk Hukukuyla uyumlu ve onun için işlevli değildir. İdarenin işleyişinde fiili yol ya açık bir hukuka aykırı işlem ya da kusurlu bir hizmet yürütümüdür.
- İradenin işlem ya da eylem olarak ortaya çıkan iradesinin hukuk düzeni ile çelişme derecesi, onu idari işlem ya da eylem olmaktan çıkartmaz. Bunu yargılamak, sakat iradeyi iptal etmek ya da zararı tazmin etmek idarenin görevidir.
- Devletin egemenlik örgütlenmesinden kaynaklanan klasik kamu hizmetleri genellikle idari kamu hizmetleri olarak nitelendirilirken piyasada eşdeğeri bulunan mal ve hizmetlerin piyasadaki benzer tekniklerle üretilmesiyle ortaya çıkan kamu hizmetleri sınai ve ticari kamu hizmetleri olarak nitelendirilir. Sınai ve ticari kamu hizmetlerinin piyasada eşdeğerinin bulunması, üretimin örgütlenme biçiminin piyasaya benzer olması ve kullanıcılarının, piyasa fiyatına yakın ücretlerle ve sözleşme biçimiyle

yararlanmaları, bu tür kamu hizmetlerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların kamu hukuku biçiminden daha çok özel hukuk biçimi alması sonucunu doğurur. Sınai ve ticari kamu hizmetlerinin özel hukuk biçimlerini almış olan ilişkilerinden doğan davalar adli yargıda görülür. Bununla birlikte yalnızca özel hukuk biçimini almaz. Örneğin, sınai ve ticari kamu hizmetleri için hizmeti üreten örgütün, çeşitli toplumsal gereksinimler nedeniyle zararına mal ve hizmet satarak zarar etmesine neden olacak kararlar almak idari niteliktedir. Bunlar görev zararı kavramı ile kamu hukukunda düzenlenmiştir.

D. Yargı Gücü Sınırlamaları

- Yargı gücü sınırlamaları, mahkemenin yargıladığı konu üzerinde kullanabileceği yetkilere ilişkin sınırlamalardır.
- Mahkemenin durdurma gücü, iptal gücü, idareyi borçlu duruma getirme gücü ve yargılamayı yürütebilmek için idareye emir verme gücü bir bütün olarak idari yargı yerlerinin yargılama gücünü oluşturur.
- İdari yargının yargılama gücüne getirilen sınırlamalar Anayasa'nın 125. Maddesinde kurala bağlanmıştır.
 - Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır.
 - Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak yargı kararı verilemez.
 - İdari eylem ve işlem niteliğinde yargı kararı verilemez.
 - Yargı yetkisi, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz.
 - Takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez.
 - Yürütmenin durdurulması kararı;
 - İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve
 - İdari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda
 - Gerekçe gösterilerek verilebilir.
- İdari eylem ve işlem niteliğinde yargı kararı verilememesi, idarenin yerine geçme yasağını anlatır.
- İdarenin kuralkoyucu işlemlerindeki kural içeren hükümlerin arasında iptal edilebilirlik yönünden bir ayırım yapılamaz.
- İdarenin kişilerin istemlerini açık ya da örtük (zımni) olarak reddetmesi, işlemlerin iptalin durumunda, olumsuz idari iradenin mahkeme tarafından olumsuzlanması sonucunda istem konusu hakkın olumlanması sonucu doğmaktadır. Olumsuz işlem iptal edildiğinde idarenin üzerindeki yükümlülük işlem konusu hakkı tanımak zorunluluğudur.
- Olumsuz işlemlerin denetiminde idarenin yerine geçme yasağı bulunur.
- Hak istemi içermeyen başvuruların reddi olumsuz idari işlem doğurmaz.

- Eksik düzenlemenin iptali. İdarenin kuralkoyucu işleminde dayandığı yasanın kurala bağlanmasını öngördüğü bir konuyu eksik bırakması ya da bir hukuksal statüyü, eşitlik ilkesine aykırı biçimde kural kapmasına almış olması eksik düzenlemedir.
- Takdiri yetki. Türk idare hukukunda idarenin takdir yetkisi adlı bir yetkisi yoktur. Hele kimi zaman kullanıldığı üzere idarenin takdir hakkı hiç bulunmamaktadır. İdareye yasalarla çeşitli konularda verilmiş karar alma gücü vardır ve bu karar alma gücü idarenin yetkisini oluşturur. İdareye verilmiş yetkilerin bir kısmı takdiri niteliktedir.
- İşlem yapıp yapmama serbestliği ile sonuçtaki seçim serbestliği karıştırılmamalıdır. Yasal koşullar doğmuşsa idare işlem yapmak zorundadır.
- İdarenin işleminin nedenleri veya neden ögesine ilişkin veriler konusunda veya nedene bağlı sonuçlarda seçim yapma imkanı varsa yetkisi takdiri niteliktedir.
- Bağlı yetki, sebep ortaya çıktığı zaman idarenin doğuracağı sonuçlar üzerinde seçim yapma olanağı olmamasıdır.
- Bağlı yetki olmanın sonucu: İşlem yapmama hizmet kusurudur.
- Yetkinin bağlı olması, yetki sakatlığını gidermez. İdarenin kullanacağı yetkinin bağlı olduğu durumlarda da bu yetkinin yasaca kime verilmişse o organ veya makam tarafından kullanılması gerekir.
- Yorum, idari işlemin tüm ögelerini etkileyen bir olanaktır. Her hukuk öznesinin sahip olduğu ancak idarenin icrai karar alabilme gücü nedeniyle sonuçları daha etkili olan yorumlama olanağı idarenin takdir yetkisinden farklıdır.
- Takdiri yetkinin azalması, bağlı yetkiye dönüşmesi. Kuralın öngördüğü seçeneklerin bir kısmı veya biri dışındakiler somut olayda hukuka aykırı gelmiş olabilir. Bu durumda yetki takdiri nitelikte olsa bile olayda idarenin varabileceği sonuçlar sınırlanmış veya teke inmiştir.
- Kamu hizmetinin gereklerini karşılayacak nedenlerin yeterli olup olmadığının takdir edilmesi yargı denetimine tabidir.
- Yerindelik (uygunluk), idarenin yaptığı işlemlerin aldığı kararların ürettiği hizmetin ihtiyaçlarına uygun olup olmamasıdır. Hukukilik, aldığı kararın idareyi bağlayan yüm hukuk kurallarına uygun olmasıdır. Yerindelik hukuk kuralları dışındaki teknik/bilimsel kurallarla yapılan bir değerlendirmedir.
- İdare için hukukun korumadığı bir iyi olamaz. İdarenin iyisine karşı yargıcın iyisini koymamak için yargıcın idarenin iyi değerlendirmesine, ancak bir hak veya anayasal ilke ihlali olması ihtimalinde karışması gerekir.
- Takdiri yetkinin anayasal ilke ve kurallara uygun kullanılması gerekir.
- Danıştay idarenin takdiri yetki kullanarak yaptığı işlemlerine karşı açılan iptal davalarında işlemin tüm ögelerinde tam denetim yapmaktadır. Denetiminde işlemin tüm ögeleri ele alınmakla birlikte, özellikle neden ögesi verilerinin ve amacın incelenmesi takdiri işlemin denetiminin temel yöntemidir.
- Takdiri yetkinin denetiminde idare hukukunun bilinen ilkeleri:
 - Takdiri yetki mutlak bir serbestlik değildir
 - Takdiri yetki sınırsız bir yetki değildir
 - Takdiri yetki kamu yararıyla sınırlıdır

- Takdiri yetki hizmet gerekleriyle sınırlıdır
- Takdiri yetki keyfi kullanılamaz.
- Takdiri yetki amacı dışında kullanılarak yetki saptırılamaz.
- Takdiri yetki nedeniyle yapılan işlemler geçerli nedenlere dayanmak zorundadır.
- Gösterilen nedenlerin idarenin takdir ettiği sonuç için yeterli olması gerekir.
- Nedenlerin incelenen olayda gerçekleşmiş olması gerekir
- Takdiri yetkinin kullanıldığı işlemler bütün bu koşulları yönünden yargı denetimine tabidir.
- Seçeneklerin hukuka uygunluğu denetlenir, mutlak irade neden olamaz. İradenin iki sonuçtan birini seçerken herhangi bir neden verisine dayanmadan salt seçim olanağından söz etmesi durumunda işlem hukuka aykırı olacaktır.
- Yerindelik değerlendirmesi serbestliği, eksik değerlendirme yapma serbestliği tanımaz. İdarenin takdiri yetkisini kullanıp yerindelik değerlendirmesi yaparak ulaştığı sonucun haklarla çatışma sözkonusu olursa, idarenin yönetim tekniğine, bilimsel verilere göre yapmış olduğu değerlendirmenin yargılamada değerlendirilmesi mümkün olacaktır.
- Takdiri yetki ile yerindelik değerlendirmesi yapan idarenin teknik veri kullanması, araştırma inceleme yapması zorunludur.
- İdare yerindelik değerlendirmesine veri sunmak zorundadır.
- Yerindelik değerlendirmesi yapan idarenin kullandığı ölçüt nesnel olmalıdır.
- İdarenin takdiri yetkisi ile yaptığı yerindelik değerlendirmesi nesnel teknik ölçütlerle değerlendirilip denetlenebilir.
- İdarenin hata yapma olasılığı düşük teknik değerlendirme araçlarına dayanan işlemlerinde de hukuka uygunluk denetimi yapılabilir. (Bilgisayar vb.)
- Danıştay takdiri yetki kullanılan işlemlerin denetiminde aşağıdaki araştırmaları yapmaktadır:
 - İdare belli nedenler göstererek işlem tesis ettiğinde bu nedenlerin var olup olmadığı,
 - Var olan nedenlerin hukuksal değerinin (sonuca uygun) olup olmadığı,
 - Nedenlerin var olması halinde, böyle bir işlem tesisine yeterli olup olmadığı,
 - Neden ögesini oluşturan olguların idarece yanlış değerlendirilip değerlendirilmediği.
- İdarenin dayandığı verilerin hukuksal değeri olmalıdır.
- Hatalı nedenler seçilmiş veya nedenin yanlış değerlendirilmiş olması amaç sakatlığının göstergesi olabilir.
- İdarenin değerlendirmesinin somut bilgi ve belgeye dayanması zorunludur.
- Yetkinin özel amacının yasada düzenlenmiş olduğu durumlarda idarenin seçim alanı daralır.
- Amaçtan neden oluşturularak takdir alanı denetlenebilir.
- Neden ögesindeki verilerin idarece takdir edilmesinin denetlenemeyeceği durumlarda amaç denetimi yapılabilir.
- Takdiri yetkinin kullanımı konu ögesi ilkelerine tabidir.

- Açık hata. Takdiri yetki sözkonusu olduğunda, yargı denetiminin açık, ağır bir değerlendirme hatasının araştırılmasından öteye gidilerek yapılamayacağına dair görüş.
- İdarenin yasal karar alma gücü bulunmadığı durumlarda işlemi hukuka aykırıdır. Yasal dayanak yokluğu durumlarında idarenin değerlendirmesinin yargılanması gereksizdir.
- Takdiri yetkinin kullanılmasında biçim kurallarına (idarenin iradesinin döküldüğü kalıp) uyulmamış olması asli biçim sakatlığı nedeniyle işlemi hukuka aykırı kılacağı gibi, idarenin yerindelik değerlendirmesinin keyfi olduğunu veya kamu yararı amacı dışında bir amaç güttüğünü de gösterebilir.
- Takdiri yetkinin kullanılmasına ilişkin Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı
- Takdiri yetkinin nesnel ilke ve kurallara göre kullanılması gerektiği konusunda Danıştay'ın yerleşik içtihadı bulunmaktadır.

E. Yöntem Kısıtlamaları: İvedi Yargılama

- 18.06.2014 tarihli değişiklik ile İdari Yargılama Usulü Kanunu(İYUK)'na eklenmiştir. İvedi yargılama yönteminde, gerek davacıların hak arama özgürlüğüne ve gerekse yargı yerinin araştırma yetkilerine sınırlamalar getirilmiştir.
- İYUK m.20/A, m.20/B
- Dava süresi on gündür.
- Dava öncesi idari başvuru olanağı yoktur.
- Yürütmenin durdurulması talebine ilişkin olarak verilecek kararlara itiraz edilemez.
- Savunmanın verilmesiyle veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır.
- Kanunyolu temyiz ile sınırlanmış, süreler kısaltılmış ve temyiz dönüştürülmüştür.
- İvedi yargılamanın temyiz incelemesinde, istinafa benzer biçimde, esas hakkında karar verilir.
- Özel ivedi yargılamada, verilen yürütmenin durdurulması kararlarının ve iptal kararlarının, işlemin yöneldiği kişilerin lehine yorumlanması gerektiği kuralı getirilmiştir.

VI. DAVA TÜRLERİ VE OLANAKLAR

- İdari yargıda çekişmesiz dava bulunmaz. İdari davalar idare aleyhine açılır ve çekişme idarenin sahip olduğu hukuka uygunluk karinesi ile davacının hukuka aykırılık ya da hizmet kusuru savı arasındadır.
- İptal davaları, idarenin iradesinin hukuk düzeninde ya da kişilerin hukuksal statüsünde ortaya çıkardığı hukuka aykırılığı ortadan kaldırır. Tam yargı davaları, kişinin malvarlığında ve şahıs varlığında ortaya çıkan bozulmayı, zararı giderir.
- Tam yargı davaları yalnızca zarar giderimi sonucu doğurmaz. İdarenin hizmet örgütlenmesini de yargılar. Düzgün idareyi araştırır. İdare için bir davranış kalıbı araştırır. Tam yargı davalarında hizmet kusurunun saptanabilmesi için öncelikle

düzenli ve hukuka uygun hizmetin bulunması gerekir. Kamu hizmeti örgütlenmesindeki bozukluğu gidermek amacı da vardır.

- Vergi davası adında bir dava türü bulunmamaktadır. Vergilendirme işlemlerine karşı açılan davalar, istemin içeriğine göre iptal ya da tam yargı davası niteliği taşır.
- İdari sözleşmelerde idarenin denetimi için özel bir dava yoktur, idarenin sözleşmeciye karşı idari yargıda dava açma olanağı olabilir.
- İdari yargıda tespit davası yoktur.

A. İdari Eylemlerde Dava Olanakları

- Bir idari eylem ancak tam yargı davasına konu olur. Niteliği gereği eylemin iptali istenmez.
- Bir idari eylemin sona erdirilmesi, bir daha yapılmaması veya düzeltilmesi için tam yargı davası açılmaz.
- İdari eylem ancak zarar doğurduğunda zararın giderimi istemi bağlamında dava konusu olabilir.
- İdari eylemin zarar doğurduğu durumlarda yargılanabilmesi için de doğrudan doğruya dava açılmamakta, öncelikle zararın idareden istenilmesi ve istem reddedilirse dava açılması gerekir.
- İdarenin hizmet örgütlenmesinin, hukuka ya da üretimin teknik kurallarına aykırı olduğu düşünülen durumlara, zarar görmeyi beklemeden yargısal yolla müdahale edebilme olanağı iptal davası ile olabilmektedir. Bu durumda eylemden doğan bir iptal davası değil de iptal davası yoluyla idari eyleme müdahale söz konusu olmaktadır.

B. İdari İşlemlerde İptal Ve Giderim Olasılıkları

- Hukuka aykırı olduğu düşünülen idari işlemlere karşı iptal davası açılabilir.
- Hukuka aykırı olduğu düşünülen işlem aynı zamanda zarar da doğuruyorsa, iptal davasına zararın giderilmesi istemi eşlik eder. Bu zarar giderimi istemi bir tam yargı davasıdır.
- İYUK m.12'ye göre olanaklar (Olanaklardan birini davacı seçer) :
 - 1) İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla doğrudan doğruya tam yargı davası açabilirler
 - 2) İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilirler.
 - 3) İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. İdarenin iptal kararını tam olarak uygulama yükümlülüğünün kapsamında işlemle doğmuş olan zararlarını giderme yükümlülüğü de vardır. İptal davası açılmışsa, davanın sonucu beklenmeden açılan tam yargı davası ancak dava açma süresi geçmemişse kabul edilebilir. İptal davasının ilk derece ve kanun yolu aşaması sürerken tam yargı davası açma süresinin işlememesi olanağı tüm olağan kanun yollarını kapsar. İptal davasında karar çıktıktan sonra tam yargı davası açma olanağına ancak iptal davasında taraf olan kişi sahiptir.

- 4) Bir işlemin uygulanması nedeniyle doğan zararlardan dolayı uygulama tarihinden başlayarak dava süresi içinde tam yargı davası açılabilir.
- 5) İptal davasından sonra ancak tam yargı davasından önce idareye başvurma olanağı vardır.

C. Kuralkoyucu İşlemlerde Uygulamadan Doğan Dava Olanakları

- İYUK m.7/4'te kuralkoyucu işlemler ile bunların uygulama işlemleri arasında kurulan ilişkiye dayanan iptal davası açma olanakları yaratılmıştır.
- İdare bir kuralkoyucu işlem yaptığında, bu işleme karşı ilan tarihini izleyen günden başlayarak dava süresi içinde ilgililerce iptal davası açılabilir.
- İdarenin kuralkoyucu işlemi, bu işlemlerin uygulanması durumunda da dava edilebilir.
- İptal olanakları:
 - 1) Uygulama işleminin iptali
 - 2) Kuralkoyucu işlemin iptali
 - 3) Uygulama işlemi ile kuralkoyucu işlemin iptali

İKİNCİ BÖLÜM

YARGILAMANIN (DAVANIN) ÖNKOŞULLARI

I. İLK İNCELEME VE ÖNKOŞULLAR

- Davanın açılması ile davanın önkoşullarının incelenmesi farklı şeylerdir. Davayı kişi açar, yargılanabilir bir dava olup olmadığına mahkeme karar verir.
- Açılmış olan davanın taşınması gereken önkoşullarda bir eksiklik ya da sakatlık varsa, duruma göre, mahkeme bu eksikliklerin tamamlatılmasına ya da davanın reddine karar verir.
- İYUK m.14'te düzenlenmiştir. İptal ve tam yargı davaları için aynı koşullar geçerlidir.
- Önkoşullar:
 - 1) Yetki önkoşulları
 - Yargı düzeni yönünden yetki
 - Konu yönünden yetki
 - Yer yönünden yetki
 - 2) Süre önkoşulu
 - 3) Ehliyet önkoşulu
 - Genel Ehliyet
 - İlgî Bağı
 - 4) İdari işlem önkoşulu
 - 5) Dilekçeye ilişkin koşullar
 - 6) Davalıya ilişkin koşullar
- Mahkeme açılmış olan davanın önkoşulları taşıyıp taşımadığını *ilk inceleme* de denetler. Önkoşullarda bir eksiklik bulunmaması durumunda yargılamanın araştırma (tahkik) aşamasına geçilir.

- İdari yargıda dava süreci kişi dava dilekçesini harçlarını vererek mahkeme kaydına soktuğu anda başlamak ve ilk inceleme, araştırma, esasın incelenmesi ve hüküm aşamalarından oluşmakla birlikte bu aşamalılık mutlak değil, esnekler.
- Dava açılırken var olması gereken önkoşulların ilke olarak tüm yargılama boyunca varlığını sürdürmesi gerekir.
- Önkoşullar dava açılmasına engel oluşturmaz, ancak önkoşul eksikliği açılan davanın esası yargılanmada reddedilmesine neden olur.
- İdari yargıda önkoşullar, idarenin yargısal denetimine açılan kapılardır; yargısal denetim kapılarıdır.
- Önkoşullar dışında, yargılamanın sürdürülebilmesi için dava harcının, davada yazışmaların yapılması için gerekli posta ücretinin ve davacının bildirim yapılacak adresinin tam olması gerekir. Bunların eksik olması ya davanın yürütülmesini engelleyecek biçimde eksilmesi durumunda yargılama durdurulur, eksikliğin giderimi için süre verilir ve eksiklik giderilmezse davanın açılmamış sayılmasına karar verilerek yargılama sona erdirilir. Davanın açılmamış sayılması kararlarına karşı, duruma göre istinaf ya da temyiz kanun yolu açıktır.
- Önkoşulların inceleme sırasına uyulmadan yapılan inceleme mahkeme kararın sakatlar. İYUK m.14/3'e göre, dilekçeler belirtilen koşullar "yönlerinden sırasıyla incelenir".
 - 1) Yetki (sırasıyla yer yönünden, konu yönünden, yargı düzeni yönünden)
 - 2) İdari merci tecavüzü
 - 3) Ehliyet (önce genel, sonra ilgi bağı)
 - 4) İdari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken işlem
 - 5) Süre
 - 6) Husumet (davalı)
 - 7) Dilekçe biçimi (dilekçenin öğeleri ile tek dilekçede birden fazla kişi ve istem toplanması)
- Yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilebilmesi için önkoşulların incelenmiş olması gerekir. Yürütmenin durdurulması kararı verebilmek için bir ara yargılama yapılır ve yürütmenin durdurulması kararı tipik bir arakarar değildir, idarece uyulması zorunlu olan bir hükümdür.
- Önkoşullardaki eksiklik davanın her aşamasında yargıç tarafından, tarafların ileri sürmesine gerek olmaksızın, kendiliğinden saptanabilir ve ilgili yaptırım ya da düzeltici uygulanabilir. Bununla birlikte, ilk inceleme yapılmadan yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilebilmesi olanağı doğmaz.
- Nöbetçi mahkeme açılan davayı önkoşullardan inceleyip reddedemez.

II. YETKİ ÖNKOŞULLARI

A. Yetkinin Üç Anlamı

- Yargılamada yetki, anayasanın mahkemeye tanıdığı yargılama gücünü anlatır. Yargılama gücü iki yargı düzeni arasında paylaşılmıştır; ayrıca yargı düzenleri içinde

de davaların konularına ve yere göre dağıtılmıştır. Yargı düzeni yönünden yetki, konu yönünden yetki, yer yönünden yetki.

- Mahkemeyi davacı seçer ancak yetkili yargı yerine mahkeme karar verir.
- Üç tür yetkisizlik durumunda da dava ret kararı verilir ancak konu ve yer yönünden yetkisizlikte dava ret kararı ile yetinilmeyerek dosyanın görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine de karar verilir.
 - Yargı düzeni yönünden yetki - > dava ret kararı - > kanun yolu açık
 - Konu yönünden yetki - > görev yönünden dava ret ve gönderme kararı - > kanun yolu yok
 - Yer yönünden yetki - > yetki yönünden dava ret ve gönderme kararı - > kanun yolu yok
- İdari yargıda görevsizlik kararı yoktur, dava ret kararı verilir. Yer ve konu yönünden yetkisizlik durumlarındaysa görev ve yetki yönünden dava ret kararı ile birlikte ayrıca dosyanın yetkili mahkemeye gönderilmesine karar verilir.
- Yargı düzeni yönünden yetki sakatlığı nedeniyle verilen dava ret kararı, **nihai karardır**, yargıç davadan elini çeker. Bu nedenle kanun yolu vardır. Diğer iki durumda yargılama sürdürülecektir. Bu nedenle söz konusu kararlara karşı kanun yolu yoktur.
- **Görev itirazının reddi bir kararı bir ara karardır**, kanun yolu yoktur.

1. Yargı Düzeni Yönünden Yetki (Görev) ve Görev Uyuşmazlıklarının Çözümü

- Yargı düzeni yönünden ret kararı ya da yasadaki anlatımla “ adli yargının görevli olduğu konuda açılan davanın reddi” kararına karşı İYUK m.15/4’e göre “ilgisine göre istinaf ya da temyiz yoluna başvurulabilir.”
 - Yargı düzenleri arasındaki görev uyuşmazlıkları (olumlu görev uyuşmazlığı - olumsuz görev uyuşmazlığı) Uyuşmazlık Mahkemesi tarafından çözülür. Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları kesindir. Uyuşmazlık Mahkemesi, Anayasa m.158’de düzenlenmiştir.
 - Olumlu Görev Uyuşmazlığı: Tek bir uyuşmazlığın iki yargı düzeninde dava edilmiş olması durumudur ve bunun için iki yargı düzeninin de yetki ileri sürmesi söz konusudur. Tipik biçiminde (m.17) iki yargı düzeninde, tarafları, konusu ve nedeni aynı iki dava vardır. Kısayolunda (m.10) ise iki dava söz konusu olmayıp, uyuşmazlık bir yargı düzenindeki başsavcı tarafından ileri sürülür.
 - Olumsuz Görev Uyuşmazlığı: Bu kurumla yargı düzenleri arasındaki yetki belirsizliği nedeniyle davanın yargısız kalması engellenmeye çalışılır. Tipik biçimi m.14’te, kısayolu m.19’da düzenlenmiştir. Mahkeme olumsuz görev uyuşmazlığının kısayolundaki durum ortaya çıkmışsa davayı görmezden gelemeyiz, bu yolu kullanmak zorundadır.
 - İdari Yargı ile Adli Yargı Düzeni Arasında Uyuşmazlık Dışı İlişkiler: İdari ilişkinin adli yargıda uyuşmazlık doğuran yönleri olabilir, bu kararlar idari yargıda kullanılabilir. Suçun maddi ögesine ilişkin ceza mahkemelerince verilen kararlar disiplin işlerinde bağlayıcıdır. İdari yargıç adli yargı düzenindeki mahkemenin nitelemesi ile bağlı değildir.

2. Konu Yönünden Yetki (Görev)

- Bir yargı düzeni içinde, davaları ilk derecede yargılama yetkisinin konu yönünden mahkemelere dağıtımına konu yönünden yetki ya da kısaca görev denir.
- Kanun yolunda görev ayrıca belirlenir.
- Yapılan ilk incelemede, ilk derece idari yargı yeri, idari yargı düzeninin yetkisinde olmakla birlikte davanın kendisinin konusuna girmediğini kendisinin konu yönünden yetkisinde olmadığını saptarsa davanın görev yönünden reddine ve dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesi karar verir (İYUK m.15/1,a)
- İdari yargı düzeni içinde ilk derecede yargı yerlerinin konu yönünden yetkileri yasayla belirlenir. (Anayasa m.142)

A. İdare Mahkemesinin Genel Görevi

- İdari yargı düzeni Danıştay ve idari mahkemelerden oluşur. Danıştay, genel görevli kanun yolu yeri ve ‘kanunla gösterilen belli davalar’ için özel görevli ilk derece idari yargı yeridir. Genel görevli ilk derecede idari yargı yerleri idari mahkemelerdir. İdari mahkemeler ise vergi mahkemeleri ve idare mahkemelerinden oluşur. Vergi mahkemeleri, idare mahkemelerine göre özel görevlidir.
- Bir dava konu olarak Danıştay’ın ya da vergi mahkemesinin yetkisinde değilse, idare mahkemesinin yetkisindedir.
- Danıştay’ın ilk derece yargı yeri olarak göreceği davalar:
 - Cumhurbaşkanlığı kararları
 - Cumhurbaşkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemler
 - Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemler (Ülke çapında etki doğuran bir işlem kuralkoyucu nitelikte olmayabilir)
 - Birden çok idare veya vergi mahkemesinin alanına giren işler (Yer yönünden yetki kuralı ile belirleme yapılmalıdır. Birden fazla mahkemenin görev alanına giriyor olması davacının iradesinden değil, konunun niteliğinden kaynaklanır)
 - Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemler
 - Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemleri
 - Yukarıda sayılanlar dışında karara bağlayacağı işler (Aşağıda sayılanlar dışında da bazı görevler vardır. Grev erteleme kararları, EPDK kararları vd.) :
 - Tahkim yolu öngörülme-yen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar

- Belediyeler ile il özel idarelerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki istemleri inceler ve karara bağlar
- Düzenleyici işlem ve uygulama işlemi birlikte Danıştay'da dava edildikten sonra uygulama işleminden kaynaklanan zararın giderimi için açılacak tam yargı davası Danıştay'ı görevindedir.
- Danıştay kararının uygulanması nedeniyle açılan tam yargı davalarında Danıştay görevlidir.
- Vergi Mahkemesinin Görevleri (2576 sayı Kanun m.6): Vergilendirme işlemlerinin ve kamu alacaklarının zorla alınması işlemlerinin konu olduğu davalar vergi mahkemelerinin görevindedir. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerle ilişkin işlemlerden kaynaklanan davalar vergi mahkemesinin görevindedir.
 - Mali yükümlülük konusunda ölçüt, idarenin tek yanlı iradesi ile kişiyi borçlu konumuna sokabilmesi ve alacağını zorla tahsil edebilme yetkisinin bulunmasıdır.
 - Vergilendirme işlemlerinin (vergilendirme ile ilgili işlemler değil vergilendirme işlemleri) yanı sıra tahsil işlemleri de vergi mahkemelerinin görevindedir.

B. Mahkemelerde Tek Hakim ile Heyet, Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay'da Daireler Arasında Görev Ayrımı

- İdare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri en az üç yargıçtan oluşur. Konusu para olan davalarda mahkemelerin tek yargıçla karar verebilmesine olanak tanınmıştır. Parasal sınır kanunen 25.000 TL olup her yıl Maliye Bakanlığınca yeniden değerlendirilmesine göre uygulanmaktadır. (2019 yılı için bu sınır 44.000 TL'dir.)
- Danıştay Kanunu m.27/2'ye göre idari dava daireleri ile vergi dava daireleri kendi aralarında işbölümü esasına göre çalışır. Danıştay daireleri arasında çıkan görev uyuşmazlıklarını karara bağlamak Başkanlar Kurulu'nun görevidir (m.52)
- Bölge idare mahkemesi daireleri arasındaki işbölümü HSK tarafından belirlenir. Daireler arasındaki uyuşmazlık Bölge İdare Mahkemesi Başkanlar Kurulu tarafından karara bağlanır.
- Bölge idare mahkemesinin görev alanına giren bir kanunyolu başvurusu Danıştay'a temyiz şeklinde yapılmışsa Danıştay görevsizlik ve gönderme kararı almaktadır.

B. Yer Yönünden Yetki

- Yetki, konu yönünden yetkili (görevli) ilk derece yargı yerlerinden hangi yargı çevresinde bulunanının yetkili olduğunun belirlenmesidir.
- Yargı çevrelerinin belirlenmesi ve bu çevrelerde mahkemelerin kurulması Adalet Bakanlığı'nın işlemine bırakılmıştır. (Bu durum Anayasa m.142'ye göre Anayasaya aykırıdır.)

- Yapılan ilk incelemede mahkeme, davanın konu yönünden yetkisinde (görevinde) olmakla birlikte kendi yargı çevresinde olmadığını saptarsa davanın yetki yönünden reddine ve dosyanın yetkili mahkemeye gönderilmesine karar verir. (İYUK m.15/1,a)
- Yetki, diğer önkoşullar gibi, önkoşul incelemesi geçildikten sonra da dikkate alınabilir, yargılamanın her aşamasında değerlendirilebilir.
- Yetkisizlik itirazının açıkça karara bağlanmasına gerek yoktur (Yargılamanın sürdürülmüş olması itirazın reddedildiği anlamına gelir). Yetki itirazının reddi kararına karşı kanun yolu yoktur.
- Tek dilekçe ile birden fazla işleme dava açılması durumunda yetkili mahkeme değişebilir. İşlemlerden birine ilişkin özel yetki kuralı varsa yetkili mahkeme ona göre belirlenir. Özel yetki kuralı yoksa, işlemler arasında öncelik sonralık varsa yetki kuralı son işleme göre belirlenir.

A. Genel Yetki Kuralları

- İYUK m.32'ye göre dava konusu idari işlemi yapan idare, hangi mahkemenin yargı çevresinde ise yer yönünden yetkili mahkeme orasıdır.
- Görev kuralları ile özel yetki kuralları genel yetkiyi kaldırır.
- İşlemi yapan idare, idarenin örgütlenmesinin özelliklerine göre belirlenir. Tüzelkişilerde irade açıklaması, onun örgüt birimlerine değil, tüzelkişiliğe atfedilir ve örgüt birimlerinin bulunduğu yer mahkemesi değil, tüzelkişiliğin merkezinin bulunduğu yer mahkemesi yetkili olur.
- İller yetki genişliğine göre yönetildiğinden aynı özellik devlet tüzelkişiliğini temsil eden bakanlıklar için geçerli değildir.
- Konusu vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin salınması ve tahsiline ilişkin yasada sayılan işlemlere ya da yasada sayılmayan işlemlere karşı açılacak iptal ve tam yargı davalarında, yetkili mahkeme işlemi yapan daire ya da idarenin bulunduğu yerdeki vergi mahkemesidir.
- Zarar, bir hizmetten ya da idarenin herhangi bir eyleminden doğmuş ise hizmetin görüldüğü ya da eylemin yapıldığı yerdeki mahkeme yetkilidir.
- İdari sözleşmelerden kaynaklanan zararın giderimi için açılacak davada idari sözleşmeyi yapan idari merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesi yetkilidir.
- İdari işlemin iptali için hangi idare mahkemesi yetkili ise tam yargı davasını görmeye de o idare mahkemesi yetkilidir.
- Kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında hizmetin örgütlendiği yer ile zarar doğuran sonucun gerçekleştiği yer arasında fark olabilir (Örneğin demiryolu taşımacılığı, enerji tesisi dumanlarının etkisi vb.). Bu durumlarda eylemin gerçekleştiği yerdeki mahkeme değil, hizmetin örgütlenip yürütüldüğü yer mahkemesi yetkilidir.
- İYUK m.36/c torba bir kuraldır. İdari işlem, idari sözleşmeden, idari eylemden ve hizmetten kaynaklanan yetkiyi düzenleyen a ve b bentlerinden sonra gelir ve diğer hallerde davacının ikametgahının bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olduğunu düzenler.

B. Özel Yetki Kuralları

- Davanın görevli ilk derece idari yargı yerlerinden hangi yerlerdeki mahkemeye açılacağı davacının hak arama özgürlüğü, davalı idarenin savunma hakkı ve yargılamanın hızlı ve az masraflı yürütülmesi ile bağlantılıdır. Bu değerleri korumak için genel yetki kurallarına ayırklar getirilmiş, özel yetki kuralları düzenlenmiştir. (Kamu görevlilerine ilişkin davalar, taşınmaz mallara ilişkin davalar, taşınır mallara ilişkin davalar)
- Kamu görevlileri ile ilgili davalarda özel yetki. İşlemi yapan idarenin nerede olduğu değil, kamu görevlisinin görev yaptığı yer belirleyicidir. Kamu görevlisi, atama ya da nakil durumlarında eski ya da yeni görev yerinde dava açabilir. Kamu görevlisinin görevle ilişkisini kesen işlemlere karşı açılacak davalarda son görev yeri mahkemesi yetkilidir. Kamu görevlisini görevle ilişkisinin kesilmesi sonucunu doğurmayan disiplin cezaları ile ilerleme, yükselme, sicil, intibak, diğer özlük hakları, parasal hakları ile ilgili davalarda yetkili mahkeme ilgilinin görevli bulunduğu yer idare mahkemesidir. Kamu görevlisinin görevine ilişkin işlemler nedeniyle uğradığı zararların giderimi genel yetki kuralına bağlıdır (parasal haklar kapsamında değildir). Yargıç ve savcıların açacakları görevlerine ilişkin davalarda özel yetki bulunur. Yargıç ve savcının, görev yaptığı yerin içinde yer aldığı bölge idare mahkemesi yargı çevresine en yakın bölge idare mahkemesinin bulunduğu ildeki idare mahkemesi yetkili kılınmıştır.
- Yerel yönetimlere ilişkin geçici önlemlerde yetki. İçişleri Bakanlığı'nın geçici uzaklaştırma kararına karşı açılacak davada yetkili mahkeme, uzaklaştırılan organ ya da üyenin bulunduğu yer mahkemesidir.
- Taşınmaz mallar, kamu malları, yerel yönetimler ve sınır uyuşmazlıklarına ilişkin davalarda özel yetki. İlk iki durumda taşınmaz malın bulunduğu yer, üçüncü ve dördüncü durumda idari birimin bulunduğu yer ya da yeni bağlandığı yer idare mahkemesi yetkilidir.
 - 1) Taşınmaz mallarla ilgili imar, kamulaştırma, yıkım, işgal, ruhsat ve iskan gibi mevzuatın uygulanmasına ya da bağlı haklara ilişkin davalar
 - 2) Taşınmaz kamu mallarına ilişkin idari davalar.
 - 3) Yerel yönetimleri (köy, belediye ve il özel idareleri) ilgilendiren mevzuatın uygulanmasına ilişkin davalar
 - 4) Mülki idare birimleri, köyler, belediyeler veya mahalleler arasında doğan sınır uyuşmazlıklarına ilişkin davalar.
- Taşınır mala ilişkin özel yetki kuralı. Taşınır malın bulunduğu yer idare mahkemesi yetkilidir. Taşınır malın yerini değiştirerek yetkili mahkemeyi değiştirmek olanaklıdır. Taşınır malın bulunduğu yer yetki kuralı, ancak idari kaydı bulunan taşınmaz mallar için uygulanabilir.

C. Yetki ve Görev Uyuşmazlıkları

- İlk derece idari yargı yeri ilk incelemede davanın konu yönünden ya da yer yönünden yetkisinde olmadığına karar verirse davayı görev ya da yetki yönünden reddederek dosyayı görevli ya da yetkili mahkemeye gönderir.

- Görev ve yetki uyuşmazlıklarının çözümü İYUK m.43'te düzenlenmiştir. Danıştay ile mahkemeler arasında görev uyuşmazlığı olmaz.
 - Madde 43 – 1. İdare ve vergi mahkemeleri, idari yargının görev alanına giren bir davada görevsizlik veya yetkisizlik sebebiyle davanın reddine karar verilerse dosyayı Danıştaya veya görevli ve yetkili idare veya vergi mahkemesine gönderirler.
 - a) Görevsizlik sebebiyle gönderilen dosyalarda Danıştay, davayı görevi içinde görmezse dosyanın yetkili ve görevli mahkemeye gönderilmesine karar verir.
 - b) Görevsizlik veya yetkisizlik sebebiyle dosyanın gönderildiği mahkeme kendisini görevsiz veya yetkisiz gördüğü takdirde, söz konusu mahkeme ile ilk görevsizlik veya yetkisizlik kararını veren mahkeme aynı bölge idare mahkemesinin yargı çevresinde ise, uyuşmazlık bölge idare mahkemesince, aksi halde Danıştayca çözümlenir.
 - 2. Görev ve yetki uyuşmazlıklarında Danıştay ve bölge idare mahkemesince verilen kararlar ilgili mahkemelere bildirilir ve bu husus taraflara tebliğ olunur.
 - 3. Danıştay ve bölge idare mahkemesince görev ve yetki uyuşmazlıkları ile ilgili olarak verilen kararlar kesindir.
 - 4. Bu madde hükümleri gereğince verilen kararlar ile görevli ve yetkili kılınan mahkemeye yeniden dava açılması halinde harç alınmaz.
- Yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözen, yargı yeri belirleyen kararların kesinliği bir yargılama aşamasının geçilmesi için tanınmış kesinliktir (İYUK m.43). Yetki ve görev kanun yolunda yeniden değerlendirilir. Yetki ya da görev kanun yoluyla belirlenmişse, kanun yolu sonrası yapılacak ilk derece yargılamada 43. maddedeki yöntem kullanılmaz.
- Kanun yollarında görev uyuşmazlığı çıkabilir. Danıştay daireleri arasındaki görev uyuşmazlıklarını Danıştay Başkanlar Kurulu, bölge idare mahkemeleri daireleri arasındaki görev uyuşmazlıklarını Bölge İdare Mahkemesi Başkanlar Kurulu çözer.

D. Bağlantılı Davalar

- Bağlantı kurumu, yer ve konu yönünden yetki kuralının ayrıklığını oluşturur. Aynı görevli ve yetki mahkemelerde görülmekte olan davalardan, aynı maddi ya da hukuksal nedenden doğan işlem ya da eylemleri yargılayan ya da biri hakkında verilecek hüküm diğerini etkileyecek nitelikte olan davalar bağlantılıdır; ilk derece idari yargı yerlerinden birinde toplanır. Aynı yargı çevresinin numaralandırılmış idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri arasında da bağlantı kararı verilebilir.
- Bağlantı kararı verilerek tek mahkemede toplanan davalar birleştirilemez. Davalar varlığını korurlar, her bir davada ayrı ayrı hüküm verilir. Yargılama yöntemi işlemleri birlikte yapılır (ortak keşif vb.).
- Bağlantının kurulması işlemleri, taraflardan birinin istemi ya da davalardan birinde mahkemenin kararıyla başlar. Bağlantı kararına karşı itiraz yolu vardır.

- Bağlantı kuşkusu bulunduğu mahkemece karar verildiğinde ya da itiraz yoluna başvurulduğunda, bağlantı hakkında bölge idare mahkemesi ya da Danıştay tarafından karar verilinceye kadar usuli işlemler durur.
- Davaların biri Danıştay'da açılmış ve Danıştay'ın görevinde bir uyuşmazlık ise davaların tümü Danıştay'da görülür.
- Bağlantıya ilişkin işlemler sonuçlandırıldıktan sonra bu davalara bakmakla yetkili kılınan mahkeme ya da Danıştay, davalara bakıldığı yerden devam eder. Daha önce yapılmış olan yargılama işlemleri geçerlidir, gerekirse geçmiş yargılama aşamalarına ilişkin ek incelemeler yapılabilir.
- Düzenleyici işlem ile uygulama işlemleri arasında mutlak bağlantı yoktur. Kuralkoyucu işlemler ile uygulama işlemlerinin birlikte dava edilme olanağı vardır. ancak ayrı ayrı açılmış davaların bağlantı kararıyla Danıştay'da toplanması olanaksızdır.
- Kanun yolu aşamasındaki dava ile ilk derecede görülen dava birleştirilemez.

III. İDARİ İŞLEM VE ÖNKARAR KOŞULLARI

- İdare iradesini ortaya koymadan idari dava açılması olanaklı değildir. İptal davaları, bir idari işlemin iptaline yöneliktir. İdarenin eyleminden, hizmet örgütlenmesinde kaynaklanan zararın giderimi için açılacak tam yargı davasını da idarenin bir işlemi öncelikle idareye başvuru zorunluluğu bulunmaktadır. İşlemden kaynaklanan zararların giderimi için açılacak tam yargı davaları içinse zorunlu idari başvuru gerekmez. İdarenin yargısal denetiminin idarenin işlemi üzerinde yapılabilmesinin nedeni, yargının idarenin işleyişine karışmasının yasak olduğu tarihsel kökenden bulunur.
- Tam yargı davası, işlemden kaynaklanan zarar için açılıyorsa, kesin ve yürütülmesi gereken işlem koşulu aranmaz. İdareden kaynaklanan irade açıklaması, kişinin hukuksal statüsüne etmiyor olsa dahi kişi varlığı ya da malvarlığı üzerinde zarar doğurucu etkide bulunmuş olabilir. İdarenin etkisiz irade açıklamasının etkisizliği hukuksal statü ya da kurallar düzenine yöneliktir, zarar doğurucu etki, idari işlem olmanın ölçütü değildir. Bu tip hukuksal etkisi olmayan ancak zarar doğuran idare açıklamalarının, yargılama yöntemi bakımından bir idari eylem olarak değerlendirilmesi düşünülebilir. Ancak, başka bir çözüm bulunabileceken etkisiz irade açıklamasını eylem sayarak önkara alma zorunluluğu yaratılması kişiler üzerinde hukuksal irade açıklamasının niteliği çözümleme konusunda ağır bir yük yaratmaktadır.
- İdarenin bir şey yapması iptal davası ile istenemez.
- İdari eylemler iptal davasının konusu olamazlar.

A. Kesin ve Yürütülmesi Gereken İdari İşlem

1. Kesinlik

- Hukuksal etki doğurabilmesi için başka bir makamın iradesinin eklenmesi gerekmeyen işlemler kesindir.
- İdari işlemin, işlemi yapan yer dışında bir makamın ya da idarenin onayına bağlı olduğu durumlarda bu onay alınmamış işlem kesinleşmemiş işlemdir. Onay, işleme dışsaldır, işlemin etkisi onay verildiği tarihte değil, iradenin açıklanmış olduğu tarihten başlayarak doğar.
- Zorunlu idari başvuru yolunun bulunması idari işlemin kesinliği ile ilgili değildir. Zorunlu idari başvuru yolları genellikle itiraz ya da şikayet adını alır. Zorunlu idari başvuru bulunması durumunda, idareye başvurmadan dava açmak idareyi aşmaktır (idari merci tecavüzü). İdari merci tecavüzü durumunda dilekçenin görevli idareye gönderilmesine karar verilir. Bu karara karşı kanun yolu açıktır.
- Yapılmış ancak henüz ilgilisine tebliğ edilmemiş işleme karşı iptal davası açılabilir.
- Zorunlu olmayan idari başvuru yapılması, başvuru sonuçlanmadan dava açılmasına engel değildir.
- Zımni ret işlemi oluşmadan açılan iptal davalarında, davalı idarenin isteminin içeriğine ilişkin savunma yapması durumunda, istemi reddettiği ve idari işlem ortaya çıktığı kabul edilir.

2. Yürütülmesi Gereken (Etkili) İşlem

- İdari işlemin, etkili (icrai) olma özelliği, idari yargılama hukukunda yürütülmesi gereken niteliği ile anlatılmıştır. İdarenin irade açıklamasının yöneldiği hukuk öznelerinin onamına ya da bir mahkeme kararına gerek olmaksızın hukuksal sonuç doğurabilmesi özelliği etkililiktir.
- İdarenin irade açıklaması iki olasılıkla etkililik özelliğini taşıyabilir.
 - Bir kuralın yinelenmesini içeren, herhangi bir hukuk öznelerine yönelmeyen, idarenin iç işleyişine yönelik olan, görüş belirten vb. irade açıklamaları hukuksal etki taşımamakta, yürütülmesi gereken bir hukuksal sonuç bulunmamaktadır.
 - İradenin iradesinin taşıdığı sonucun ancak yöneldiği hukuk öznelerinin kabulü ile ya da mahkeme kararı ile doğabilecek olması durumunda bu irade açıklamasından doğabilecek dava da idari yargı düzeninin görev alanında değildir.
- Etkililik araştırması, fiili (eylemli) etki araştırması ya da hukuka uygunluk araştırması değildir. Etkili olmayan bir irade açıklaması, bir hizmet örgütlenmesinin parçası olarak zarar doğurabilir.
- Etkililik araştırması hukuka uygunluk araştırması gerektirmez.
- Etkililik hukuksal etkiyi anlatır, uygulama etkisi ile karıştırılmamalıdır. İdarenin kurallar düzeninde ya da statülerde bir hukuksal etki yaratıp yaratmadığına bakılır. Kurallar düzeninde yaratılan etki, davaya konu edilebilecek idari işlem bakımından yeterlidir.
- Etkililik özelliği taşıyabilecek irade açıklamaları:

- İdarenin irade açıklamalarının bir bölümü var olan kuralların farklı söyleyişlerle de olsa yinelenmesinden oluştuğundan etkili irade açıklamaları değildir.
- İdarenin kuralkoyduğu işlemlerin yapılan işin niteliğiyle bağlantılı farklı adlar aldı örnekler olabilmektedir.
- Uygulayıcı kuralların (adsız düzenleyici işlemlerin) kural içermeyen bölümleri olabilir.
- Var olan hukuksal durumu yineleyen irade açıklamaları etkisizdir.
- Mahkeme kararının hukuksal etkisini yaşama geçirmek için idarenin işlemler yapması ya da hizmetini yeniden düzenlemesi gerekebilir. İdarenin mahkeme kararının hukuksal etkisini yaşama geçirmek için yaptığı işlemler hukuksal sonuç taşıyan irade açıklamalarıdır, etkili işlemlerdir.
- İşlemi önceleyen irade açıklamaları ilke olarak idarenin iç işleyişine ilişkindir ve etkisizdir.
 - İdarenin iç örgütlenmesine yönelik işlemleri, kamu personeli üzerinde ve hizmet kullanıcıları üzerinde ya da onları ilgilendiren kurallar üzerinde sonuç doğurabilir.
 - Yönetilenlere (idare dışında kalanlar) yönelik bir idari işlem yapılmasını önceleyen hazırlık çalışmalarından da etkili olanlar bulunabilir. Özellikle bir sonraki aşamaya geçmeyi engelleyen iradeler etkili irade açıklamalarıdır.
 - Sonuç işlemi hazırlayan irade açıklamalarından hukuksal sonuç doğuranlar, önceleyen idari işlemler olarak adlandırılabilirler. *Önceleyen idari işlemlerin* sonuç işleminden bağımsız olarak dava edilmeleri olanaklıdır.
 - İhaleye çıkma kararı da tek başına etkili bir irade açıklamasıdır.
 - Özellikle sonuç işleme karşı yargı yolunun kapalı olduğu durumlarda, önceleyen işlem bularak yargı yolu kapalı olan hukuksal statü ya da kural çekişmeli hale getirilmeye çalışılabilir.
- Bir sonraki aşamaya geçmeyi engelleyen önceleyen irade açıklamaları etkilidir.
- Önceleyen/izleyen işlemler ile birbirleriyle ilgili bağımsız işlemler karıştırılamamalıdır. (Önceleyen işlemlere ihale, bağımsız işlemlere vergilendirme örnek olarak verilebilir.)
- Etkisiz irade açıklamasının geri alınması istemi etkili bir ret işlemi doğurmaz.
- Hukuka aykırı olduğu düşünülen idari işlemin geri alınması ya da kaldırılması için yapılan üst makam, üst makam yoksa eş makam başvuruları, işlemin hukuksal varlık kazanmasına etki etmez. Tersine, söz konusu başvurular ancak hukuksal varlık kazanmış (kesinleşmiş) idari işlemlere karşı yapılabilir.
- Üst makam başvurusu üzerine işlemin üst makamın işlemine dönüşme olasılığı vardır. Dekanlık işlemine karşı dava, üniversiteye karşı açılır ve davalıyı rektör temsil eder. Bununla birlikte merkezi idarenin taşra örgütlenmesinde illerin yetki genişliğine göre yönetiliyor olması farklılık yaratır. İldeki işlemler için ilke olarak ilgili bakanlığa değil, valiliğe atfedilir. Kaymakam, valinin onayına gerek

duymadan hukuksal etki sahibi işlem yapabilir ancak bu işlemler valiliğe atfedilir. Kaymakamın yaptığı işlemlere karşı valiliğe üst makam başvurusu yapılması durumunda valiliğin ret kararı iptal davasına konu olabilecek niteliktedir.

- Vesayet makamınca onaylanan işlemler onay işleminde bağımsızdır. Vesayet makamınca onaylanan işlem, vesayet makamını değil, işlemi yapmış idarenindir.
- Danıştay idarenin işleyişine kimi idari işlemlerin onanması ya da kimi işlemlere karşı yapılan itirazların çözümü gibi kararlarla katılmaktadır.
- İdari sözleşmeler ya da hükümleri iptal davasına konu olabilirler.

B. İdari Eylemlerden Kaynaklanan Zararlarda Önkara

- İdarenin eyleminden kaynaklanan zararların giderimi için tam yargı davası ancak zararın giderimi idareden istenilmiş ve istek idarece reddedilebilmişse açılabilir. İdarenin zararın giderimi istemini reddetmesi durumundan ortaya çıkan işlem idari yargılama hukukunda önkara olarak adlandırılmaktadır.
- Önkara zorunluluğu İYUK m.13'te düzenlenmiştir. Eylemden kaynaklanan tam yargı davasının önkoşulu olarak önkara zorunluluğu idari merci tecavüzü önkoşulunun içinde incelenmektedir. Davacı, eylemden kaynaklanan zararın giderimi için 13.madde hükmüne göre zorunlu idari başvuruyu yapmadan dava açmışsa idareyi aşmış demektir. İdari merci tecavüzünün yaptırımı m.15/1,e'ye göre görevli idare merciine tevdidir. Danıştay içtihadı birleştirme kararına göre, davanın zorunlu idari başvuru yolları tüketilmeden açılmış olduğu yargılamanın hangi aşamasında saptanırsa saptansın gönderme kararı verilecektir. Mahkeme, hem dava dilekçesini hem de dosyadaki ilgili belgeleri idareye gönderir.
- Önkara başvurusunun “-zorunlu sulh” başvurusuna dönüşmesi. 659 sayılı KHK'nin getirdiği sulh kurumu nedeniyle İYUK m.13'teki eylemden kaynaklanan zararlar için yapılacak zorunlu başvuru, *zorunlu sulh başvurusuna* dönüşmüştür. Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ve özel bütçeli idareler bu KHK kapsamındadır. Kapsam dışında kalanlar şunlardır: Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, sosyal güvenlik kurumları, yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin kurdukları yerel kamu kurumları.
 - İdari eylemden kaynaklanan zararların giderimi için 659 sayılı KHK kapsamındaki idarelere İYUK m.13'e göre yapılan başvurular idarede *sulh* yöntemine göre değerlendirilir. Değerlendirme sonucunda başvurucuya sunulan sulh önerisi kabul edilirse ilam hükmü niteliğinde bir karar ortaya çıkar. İlâm, yazılı mahkeme kararıdır. Sulhun ilâm hükmünde olmasının sonucu idarenin sulh olunan parayı ödememesi durumunda ilamlı icraya başvurulabilecek olmasıdır. Sulh olunan konu ya da miktara ilişkin olarak dava yoluna başvurulamayacağı kuralı da getirilmiştir.
 - İdarenin sunduğu önerinin kabul edilmemesi durumunda, bir uyuşmazlık tutanağı düzenlenir, bununla İYUK'un tam yargı davası açılabilmesi için aradığı idari karar (önkara) oluşur.
 - Sulh çözümünün konusu para miktarı ve ödeme biçimidir. Sulh tutanağında olayı oluş biçimi, kamu görevlisinin kusurunun bulunup bulunmadığı, idarenin kusurunun niteliği, idarenin sorumluluk nedeni gibi öğeler yer almamakta,

yalnızca para ve ödeme biçimi belirlenmektedir. Yalnızca para içeren bir ilam hükmü oluşmaktadır.

- Zorunlu sulh yolunun anayasaya uygun biçimde kurulabilmesi için sulh tutanağında olayın oluş biçimi ve idarenin kusuruna ilişkin belirlemeler de olmalıdır. Hukuki Uyuşmazlık Değerlendirme Komisyonu sulh başvurularını incelerken başvurunun konusunu, zarara yol açan olayı ve nedenlerini, zararın idari eylem veya işlemten doğup doğmadığını ve oluş biçimini, idarenin tazmin sorumluluğunun olup olmadığını saptamak zorundadır.
- Var olduğu haliyle sulh kurumu, Anayasa m.125, m.129, m.40 ve m.2'ye aykırıdır. Diğer yandan sulh olunması durumunda idarenin yargısal denetiminin kapatılması da anayasaya aykırıdır.
- Bu yasama kısıntı karşısında iki yol düşünülebilir.
 - Birincisi, KHK'nin tanıdığı olanağı kullanıp tazminatı kabul eden kişi, idarenin tazminat ödeyerek sorumluluğunu kabul ettiği olayın oluş biçiminin, sorumlularının, idarenin hizmetindeki kusurun, idarenin sorumluluk türünün, ilkesinin ve tazminat kalemlerinin belirlenmesini isteyen bir başvuru yapılabilir. İdarenin bu saptamaları yapmaması hukuka aykırıdır. İptal davası ile denetlenebilir.
 - İkincisi, sulh yönteminde eksik denetimin nedeniyle kişinin manevi zararının sürdüğünün düşünülebilecek olmasıdır.
 - Yargı öncesi uyuşmazlık çözme yolları, kişileri ekonomik olarak tatmin ederek idarenin yargısal denetimini engelleyecek nitelikte olmamalıdır.
- Önkaraın iptalinin istenilmesine gerek yoktur.
- Hasım düzeltme durumunda yeniden önkara almak gerekmez.
- Yargı düzeni hatası durumunda önkara gerekmez. Adli yargıda açılmış olan davanın yargı düzeni yönünden yetkiden reddedilmesinde sonra kişi idari yargıda tam yargı davası açmak isterse, idareye önkara başvurusu yapmak zorunluluğu yoktur. İdare adli yargıda açılmış olan davada, davayı kabul etmediğine göre giderim istemini reddetmiş olduğu varsayılabilir.
- İcrai olmayan işlemten kaynaklanan zarar için önkara gerekmebilir.

IV. EHLİYET ÖNKOŞULLARI

- Ehliyet önkoşulu, dava ehliyeti taraf ehliyeti ve ilgi bağı önkoşullarını içerir biçimde anlaşılmaktadır. Dava ehliyeti ve taraf ehliyeti, *genel ehliyet* olarak nitelendirilmekte, dava konusu ile davacı arasındaki hukuken korunması gereken bağı anlatan ilgi bağı ise *özel ehliyet*, *sübjektif ehliyet* olarak da adlandırılmaktadır. "Menfaat ihlali" ve "kişisel hakkın doğrudan muhtel olması" idari davaların kabul edilip uyuşmazlığın esasının yargılanabilmesi için davacının sahip olması gereken *ilgi bağına kuran koşullardır*. Bunlar davacının sahip olması gereken sübjektif ehliyet ya da başka adlandırma ile ilgi bağıdır.

A. Genel Ehliyet: Dava Ehliyeti ve Taraf Ehliyeti

- Şunlar genel ehliyet önkoşulu içerisinde değerlendirilebilir: taraf ehliyeti, dava ehliyeti, yasal temsilin sözkonusu olduğu durumlarda temsilcinin gerekli

niteliklere sahip olması, vekil aracılığıyla takip edilen davalarda, vekilin davaya vekalet ehliyetine sahip olması ve usulüne uygun düzenlenmiş bir vekaletnamesinin bulunması.

- Genel ehliyet içerisinde değerlendirilen bu koşullardan birinin eksik olduğu saptanırsa, tamamlanabilecek nitelikte olan bir eksiklik bulunması durumunda mahkeme tarafından bir süre verilir.
- Ehliyet eksikliğinde ‘‘davanın reddine karar verilir’’. Ehliyetten dava ret kararı ilk derece yargılamayı sona erdiren bir karardır. Ehliyetten dava ret kararlarına karşı kanun yoluna başvurulabileceği öngörülmüştür.
- Genel ehliyet davanın her aşamasında tam olmalıdır. Eksik davanın her aşamasında saptanarak dava reddedilebilir.
- Davada kişileri ancak avukatlar vekil olarak davada temsil edebilirler. Ehliyetli kişinin avukat olmayan bir vekil tarafından dava açması durumunda, *dilekçe ret kararı* verilir. Davacının dilekçesini düzelterek yenilemesi gerekir. Dilekçenin yenilendiği durumlarda yeniden harç yatırılmasa da yeni bir dava gibi dosya için yeni bir numara verilir ve dosya farklı numaralı bir mahkemeye düşebilir.
- Dilekçe ret kararları yargılamayı sona erdiren kararlardan değildir, yargıç dosyadan elini çekmez. Dilekçe ret kararlarına karşı kanun yoluna başvurulamaz. Ancak yenilenen dilekçede aynı yanlışlıklar yapıldığı durumda dava ret kararı verilir. Aynı yanlışlığın sürüyor olması gerekir, farklı bir dilekçe hatası dava ret kararına yol açmaz. İkinci dilekçe hatası üzerine verilen dava ret kararlarına karşı kanun yolu vardır.
- Danıştay, hatalı biçimde, avukat olmayan kişinin vekaleten dava açması durumundaki düzelticinin kanun yolu başvurusunda kullanılamayacağına karar vermiştir.
- Genel ehliyet eksikliği giderilmeden esas hakkında karar verilmesi kararı sakatlar, kaldırma ya da bozma nedenidir.
- Tamamlatılması olanaklı olan ehliyet eksikliklerinin tamamlatılması görevi mahkemenindir.
- Tarafları vekaleten temsil yetki avukatlardadır. Veli ya da vasinin kısıtlıyı temsili, kişinin vekaleten temsilinden kurumlardır. Vekil, temsil ettiği kişi için bir avukata vekalet verebilir ancak kişiyi mahkemede temsil edemez.
- Davacının gerçek kişi olmadığı durumlarda genel ehliyet, davacının tüzelkişi olup olmadığı yönünden incelenir.
- Tüzelkişiliğin şubeleri, tüzelkişi adına dava açamaz.
- Tüzelkişiliğin sona ermesi ile taraf ve dava ehliyeti de sona erer.
- İlke olarak bir idarenin diğer bir idareye karşı dava açabilmesi için ayrı tüzelkişiler olmaları ya da uyuşmazlığı yönetsel yoldan çözmelerinin olanaksız olması gerekir. İdarenin bütünlüğü ilkesi, idarelerin aralarındaki uyuşmazlıkları, buna olanak bulunduğu oranda yönetsel yoldan çözmelerini gerektirir.
- Ayrı kamu tüzelkişileri birbirlerine karşı dava açabilirler.

- Bakanlıkların birbirlerine karşı dava açması olanaklı değildir.
- Aynı idare içinde yer alan birimlerin bir diğer birime karşı dava açması devlet tüzelkişiliği örgütlenmesi içinde görülür. İşlevsel ve coğrafi olarak bölünmüş büyük bir örgütlenme olan devlet tüzelkişiliğinin hiyerarşi ve bütünlük aracılığıyla idareler arası çekişmeleri çözmesi olanaklı olmayabilir. Bu durumda devlet tüzelkişiliği içindeki bir idari birim, kararları yine devlet tüzelkişiliğine atfedilen bir başka birimin kararına karşı dava açabilir. (Örnek olayda kaymakamlık denizcilik müsteşarlığına dava açmıştır.)
- Devlet dışındaki kamu tüzelkişilerindeki birimlerin kendi kamu tüzelkişiliklerinin kararına karşı dava açması olanaklı değildir.
- Tüzelkişiliği olmayan örgütlerin dava ve taraf ehliyeti, yasal görev ve yetkilerinden kaynaklanabilir.
- Ayı tüzelkişiler olsalar da oluşum sürecine katıldıkları işlemin iptali için dava açamazlar. (Örnek olayda üniversite YÖK Disiplin Kurulu'nun kararına karşı dava açmıştır.)
- İdarelerin dava ve taraf ehliyetini bulunduğu durumlarda ayrıca ilgi bağının da (özel ehliyetinin de) bulunması gerekir.
- Mahkeme başkanlığı davacı olabilir.

B. Öznel Ehliyet: İlgi Bağı

- Ehliyet ön koşulundan önce genel ehliyet incelenir. Davacı genel ehliyetli ise ilgi bağı araştırılır.
- İlgi bağı terimini, hem iptal hem de tam yargı davalarında öznel ehliyeti anlatmak için kullanıyoruz.
- İlgi bağı, iptal davalarında dava konusu işlemin davacının çıkarını eksiltmiş olması; tam yargı davalarında ise işlem ya da eylemin davacının hakkına zarar vermiş olmasıdır.
- Dava konusu ile davacının ilişkisini kurmayı amaçlayan menfaat/hak ihlali koşulunun ehliyet başlığı altında değerlendirilmesi hatalıdır. Uygulamada dava konusu işlemle yeterli ilgileri kurulmayan kişilerin davaları İYUK m.15'te bulunan "ehliyet" koşuluna dayanılarak reddedilmektedir.

1. Dava İlgisini Kuran Menfaat ve Hak Eksilmeleri

- Menfaat Eksilmesi: *Menfaat ihlali*, iptal davasının öznel ehliyet/ilgi bağı koşuludur. Anayasada korunan bir değer zedelenmesi, eksilmesidir. İptal davalarında ilgi bağı kuran, hukukça korunan bir yararın, bir değer idari işlem ile bozulmuş, eksiltilmiş olmasıdır.
- Kişisel Hak Eksilmesi: Buradaki hak, hem bireyler arası ilişkilerin kurucu haklarını, malvarlığına ve şahıs varlığına ilişkin hakları hem de bireyin devlete karşı korunan hak ve özgürlüklerini kapsar. Anayasadaki temel hak ve özgürlüklerin ihlali de hak ihlali kavramı içinde değerlendirilir. İhlaller kişinin manevi bütünlüğü üzerinde de zarar doğurabilir. İdarenin kusuru varsa manevi zararlar da giderilir.

- Kişisellik özelliği, kişisel hakları anlatmamaktadır. Bir kişi üzerinde belirginleşmiş olmayı anlatmaktadır. Hak ihlalinin kişisel olması koşulu, hak ihlalinin *kişinin malvarlığına yansır biçimde kişiselleşmesidir*.
- Kişinin hak ya da çıkarındaki eksilme mutlaka idarenin olumsuz ya da salt yükümlendirici iradesinden kaynaklanmaz. Yararlandırıci işlemlerin yükümlendirici yönleri de olabilir ya da kişinin istemi kısmen kabul edilmiş olabilir.
- Güncel-meşru ilgi.
 - Güncel olma koşulu. Kişinin dava konusu ile kurduğu ilgi bağının dava açıldığı sırada ve karar anında var olması gerekir. Gerçekleşmesi olası durumlar güncel olarak kabul edilmez.
 - Dava açıldığı anda gerçekleşmemiş ancak yönetsel uygulamada gerçekleşeceği kesin olan ya da gerçekleşme olasılığı güçlü olan hak ve menfaat eksilmeleri de güncel sayılabilir.
 - Dava açıldığı zaman var olan hak ve menfaat eksilmesi dava sırasında ortadan kalkmış bulunabilir. Bu durumda, kişinin dava yoluyla elde etmek istediği sonuç sağlanmışsa davanın konusuz kaldığı saptanır ve karar verilmesine yer olmadığı karar verilir.
- Düzenleyici işlemlerin iptali isteminde güncel ilgi. Düzenleyici işlemlerin etki ettiği menfaat ve haklardaki eksilme, uygulanan(fiili) bir eksilme değil, hukuksal kuruluşdaki bir eksilmedir.
 - Güncel ilgi kurallar uygulandığında sağlanmaz. Kurallar her an uygulanmaz ancak her an etki eder.
 - Kişinin sahip olduğu statünün geçireceği aşamaları düzenleyen kurallardan henüz geçilmemiş aşamaya ilişkin olanları için güncel ilgi bağı kurulmayabilir.
- Meşru ilgi. Dava açmak için yeterli ilgi bağının doğabilmesi için, kişinin eksilen değerinin hukukça korunan bir değer, yarar olması gerekir.
- Hukuka aykırı olarak yaratılmış ve sürdürülmekte olan bir durumu korumadaki yarar meşru değildir.
- Yargı kararlarının uygulanmaması ile elde edilen menfaat meşru değildir.
- Görevini yerine getirmeyen kamu görevlisinin aynı sonucu dava ile elde etmeye çalışması meşru değildir.

2. İlgi Bağı Araştırmasının Temel İlkeler

- Toplumun kendisine yüklediği ve anayasa ile hukukileşen görevleri yerine getirmek zorunda olan devlet ile bu görevleri anayasal hakları olarak isteyebilen vatandaşlar arasında ilişki, özel malvarlığı ile donatılmış, iradeleri eşit, kendi çıkarlarının peşinde koşan soyut hukuk özneleri arasındaki ilişkilere benzetilemez.
- İdari yargıda hem bir çekişme halledilmekte hem de idarenin hukuk düzeni içinde kalması sağlanmaktadır.

- İdarenin dava edilmesini sağlamak anayasal bir değer değildir. İdarenin işlemlerinin dava edilmesi idarenin işleyişini aksatmaz.
- Hükümet tasarrufunun yeni gerekçesi ilgi bağı olmamalıdır.
- İlgi bağı araştırması bir ilişki araştırmasıdır. Kişisel, belirginleşme anlamına gelir.
- Yalnızca işlemin/eylemin yöneldiği kişiyi temel alan bir değerlendirme yapılmaz. İşlemin muhatabı ile işlemten etkilenenler farklı olabilir.
 - İdarenin iradesi kişinin statüsünü değiştirmektedir, bu sonucuyla statüsü değişen kişi üzerinde etki doğurmuş olabileceği gibi bu kişi ile ortak değeri taşıyan kişiler üzerinde de çıkar ya da hak eksilmesi yaratabilir.
 - Kişisel koşulu, ortak menfaatlerini hukukça korunan ortak değerlerin paydaşı olarak dava konu ile ilgili bağı kurmaya engel değildir çünkü kişi idarenin işlemi ile ihlal edilmekte olan hukukça korunan değere ortaktır. Kişisel koşulu, bir başkasının menfaati için ilgi bağı kurmaya ya da bir başka toplumsal kümenin ortak menfaati için ilgi bağı kurmaya engeldir.
- Hukuksal ilişkinin tarafı olmakla, bu ilişki ya da statü ile iktisadi ilişki kurmak karıştırılmamalıdır. Kişinin hukuksal statüsüne yönelmeyen ancak onun ticari ya da iktisadi ilişkilerini etkileyen idari işlemler ilgili bağı doğurur.
 - Çıkar etkisi dava açmak için gerekli olan ilgi bağını kurabilir.
 - Taşınmaz mallara yönelik işlemlerde mülkiyet hakkı, ilgi bağı kurabilmek için tek bağlantı değildir.
- Çok taraflı ve süreçli bir idari ilişkide ilişkiyi oluşturan işlemler ilke olarak bu ilişkilerin tarafı ya da katılımcılarının çıkarlarına etki eder. Hukuksal etkiye maruz kalmak ile bu sürecin iktisadi etkisine maruz kalmak farklı olabilir.
- İşin esası yani hukuka aykırılık veya sorumluluk nedenleri ile ilgi bağı karıştırılmamalıdır.
- İlgi bağı, etkili işlem koşuluyla karıştırılmamalıdır.
- İlgi bağı ile genel ehliyet karıştırılmamalıdır. Davacının genel ehliyeti ile ilgi bağı ayrı ayrı değerlendirilmeli, çıkarlarına öncülük ettiği kişiler ya da topluluk ile arasında temsil ilişkisi aranmamalıdır.

3. İlgi Bağı Değerlendirilmesinde Yorum Dayanakları

- **A. Dava Türünün Özelliği**
 - Tam yargı davası sübjektif dava, iptal davası objektif dava olarak nitelendirilir.
- **B. Dava Konusunun Özelliği**
 - Dava konusu eylemden kaynaklanan bir zararsa, zarar doğuran hizmetin niteliği, hizmeti kullanma biçimleri önemlidir. (Sağlık, kültürel, bilimsel kamu hizmeti vb.)
 - İşlemin niteliği: Düzenleyici işlem, birel işlem, bireysel işlem.
 - Zarar doğuran hizmetin niteliği. Hizmetin kullanım biçimleri.

- **C. Davacının Özelliği**

- İnsanlar, hukuk özneleri olarak kavrandıklarında kişi olurlar. Kişilerin sahip olduğu statülerin dışında anayasaca korunan değerleri, çıkarları ve yararları bulunmaktadır. İlgı bağı araştırmasında statü etkisinden anayasaca korunan değer etkisine doğru yol almak gerekir.
- İçtihatlardan davacının özelliğini temel alan sınıflandırmalara gidilmiştir. Vergi ödeyen, hemşeri, yurttaş vb.
- Dava açacak kişinin hukuksal varoluşunun ilgili bütün yönlerini bulmak gerekir. Örneğin belediye karşısında hemşeri, vergi ödeyicisi, hizmet kullanıcısı, müşteri vb.
- Davacı ile idare arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuksal statüler belirlenmelidir.
- Davacının niteliğinden yola çıkarak ilgi bağına ilişkin yorum yapılabilir.
- Statü araştırması yeterli değildir ancak kişinin taşıdığı statüler dava konusu ile arasında ilgi bağı yaratabilir.
- Kişinin yurttaş statüsü dışında taşıdığı ve idarenin iradesi ile etkilendiği düşünülen statülerinin ilgi bağı kurup kurmadığı değerlendirilmelidir.
- İşlemin doğrudan yönelmediği kişilerin açtığı davalarda davacının anayasaca korunan değerlerinin bulunup bulunmadığı da araştırılmalıdır.
- Kişi kendi statüsüne yönelmemiş bir işleme karşı dava açtığında yalnızca statüsünün tanımlı özellikleri belirleyici değildir. Statü etkisi değil, kişinin statüleri dolayısıyla ilişki kurduğu ya da ilişkisini güçlendirdiği anayasal değerleri araştırılmalıdır.
- Vergi yükümlüsü ya da yüklenicisi statüleri de başlı başına ilgi bağı kurmaz.
- Vergi mükellefi olmak vergilere ilişkin her türlü kural koyucu idari işleme dava açma imkanı vermez. Kendi kategorilerine ilişkin kural koyucu idari işlemlere dava açabilirler.
- Kişinin taşıdığı statüler birbirine eklenebilir. İlgı bağı kurulmasında hukukça korunan değer yoğunlaşması yaratılabilir.
- Genel olarak kamu görevlileri yerine getirmekle yükümlü oldukları hizmetlerin hukuka uygun yürütülmesinde hukuksal yarara sahiptirler.
- İlgı bağı değerlendirmesinde davacının tüzel kişi olması da özellik gösterir. Çünkü tüzel kişiler belli bir amaçla var olurlar. Davacı tüzelkişi olduğu zaman öncelikle kuruluş belgelerine bakılır. Bu yetmez, aynı zamanda o güne kadarki etkinliklerine, yapıp ettiklerine bakılır.
- Tüzelkişilerin çıkarları ile onları kuranların çıkarları farklıdır.
- Kurucuların ya da üyelerin ortak çıkarları ihlal edilmişse, dernek bu çıkarların peşine düşebilir.
- Tüzelkişilerin ilgi bağı değerlendirilirken genel ehliyet ile ilgi bağı (sübjektif ehliyet) karıştırılmamalıdır.

- Amaç birliği çıkar birliği de yaratır.
- Dernek doğrudan kendi tüzel varlığına yönelmeyen, kuruluş amacına ve etkinlik alanına yönelen bir konuda dava açtığında ilgi bağı araştırması, üyelerinin tümünün ya da birkaçının temsili değildir.
- Dernekler üyeleri adına dava açamazlar. Temsil yetkileri yoktur. Öte yandan üyelerin kuruluş tüzüğünde yazarak belirlemiş oldukları ortak çıkarlarını izlemesi derneğin hukuksal varoluş nedenidir.
- Sendikalar dava açmakta özellik gösteren tüzel kişilerdir. Sendikaların çalışanı temsil yetkisi hem genel ehliyet kapsamında değerlendirilen temsile ilişkin hem de sübjektif ehliyet olarak değerlendirilen ilgi bağına ilişkin sonuçlar doğurur.
- Sendikalar kendilerine yönelik işlem ve eylemlere karşı (1) ve etkinlik alanlarına ilişkin konularda (2) açtıkları davalar dışında üyelerini temsil ederek (3) dava açma yetkisine de sahiptirler. Sendikaların üyelerini temsilen dava açmaları genel ehliyet içinde değerlendirilir.
- Sendikaların üyelerinin çalışma yaşamından kaynaklanan ortak çıkarlarındaki eksilmeyi dava yoluyla gidermeye çalışması genel ehliyetle değil ilgi bağı ile ilgili bir konudur.
- İşveren sendikalarını da aynı kurallar düzenlemektedir.
- Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları özellik gösteren tüzel kişilerdir. Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları idaredir, idareye ilişkin anayasadaki yükümlülükler, uyduğu oranda bunlar tarafından da yerine getirilmek zorundadır.
- Meslek kuruluşlarının kuruluş yasalarıyla belirlenmiş olan faaliyet alanları dava açmaya yetecek ilgi bağıının kurulmasında belirleyicidir. İlgi bağı değerlendirilirken kuruluş kanunlarındaki kurallar değerlendirilir.
- Meslek kuruluşlarının ilgi bağı değerlendirilmesinde şubeler de yetki kullandıkları alandaki faaliyet konularıyla ilgi bağı kurabilirler.
- Düzenlemekte oldukları mesleğe yönelik hukuksal işlemlerle ilgi bağı kurabilirler.
- Avukatların meslek örgütü barolara, avukatlık mesleği ile bağlantılı olarak hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak görevleri de tanınmıştır.
- Baroların genel olarak hukuk devletini koruma görevi, idarenin iradesinin yarattığı her türlü hukuka aykırılık ve zarar ile barolar arasında dava açmaya yetecek bir ilgi bağı kurulmasına yol açmaz.
- Barolar salt hukuk düzeninin bozulmaması değerini korumaya yönelik bir davacı olarak ortaya çıkabilirler.
- Barolar, hukuk düzeninin en soyut bütünlük ve içtutarlılık değerinin koruyucu olarak tekil ve belirgin çıkarları aşar temel anayasal değerlerle ilgi bağı kurabilirler.
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının meslek mensuplarının ortak gereksinimlerini karşılamak ve mesleğin genel

menfaatlerini korumak işlevleri ilgi bağı değerlendirmesinde temel ölçüttür.

- Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının birer idare olduğu gözonünde bulundurularak kuruluşun örgütlenmiş olduğu meslekle bağlantılı olan devletin anayasal görevleri konusunda görev üstlenebilecekleri dikkate alınmalıdır.
- Bir idarenin iradesi (işlem ve eylemleri) üzerinde düzeltme, değiştirme, geri alma, onamama ve giderim gibi yetkileri kullanabilecek idareler ya da idari birimler, bu işlemlere dava açmada ilgi bağı kuramazlar.
- İdari işlemler aleyhinde dava açacak idarelerin ilgi bağı, yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetleri ölçü alınarak belirlenir.

V. HUSUMET (DAVALI) ÖNKOŞULU

- Doğru davalının belirlenmiş olması idari davanın önkoşullarından biridir. Davacının dilekçesinde davalıyı (hasmı) gösterip göstermediği ve doğru davalı (hasım) gösterip göstermediği incelenir.
- Husumet önkoşulundaki eksiklik mahkeme tarafından düzeltilir, davacıya bir yük düşmemektedir. Davacının, davalıyı belirlemeden de dava açması olanaklıdır.
- Doğru davalının araştırılması, tüm diğer önkoşullar gibi, davanın her aşamasında yapılır.
- Yanlış hasma karşı karar verilmesi yöntem kurallarına aykırılık nedeniyle sakatlar, kaldırma ya da bozma nedenidir. Hukuka aykırı biçimde hasım mevkiine alınmamış idarelerin, davada taraf olmasalar da kanun yolu başvuruları kabul edilir.
- Mahkeme hasım düzeltme (gerçek hasma tebliğ) kararı verdiğinde, davanın açılmış olduğu yanlış hasımın vekili lehine avukatlık ücretine hükmedilmez.
- İdari yargıda gerçek kişiler davalı olmaz. Özel hukuk tüzelkişileri ile gerçek kişilerin dava katılması da onları taraf yapacak asli katılma değil, feri katılma olabilir.
- Özel hukuk tüzelkişilerinin idari yargıda davalı olması ancak idare ile örgütsel bağı olduğunda olanaklıdır.
- Aynı idarenin farklı işlevler yerine getiren birimlerinin birbirine karşı davalı davacı olması olanaklıdır.
- Davalı idare her zaman işlemi yapan idare birimi değildir. İradenin kime bağlandığına göre işlem ve eylemin çıktığı idari birimle davalı idare farklılaşır.
- Yürütme organının örgütsel yapısı içinde olmayıp da yasama ve yargı organının idari örgütlenmesi içinde olan birimlerden çıkan idari işlemlerin bulunuyor olması da idari teşkilat dışında bir devlet biriminin de idari dava davalı olmasını sağlayabilir. Örneğin TBMM'nin idari örgütlenmesine ilişkin kararlara karşı dava açıldığında Meclis Başkanlığı davalı konumdadır.
- İdari davalarda davalının mutlaka tüzelkişilik olması gerekmez.
- Zarar doğuran işlem ya da eylemin hangi idareye bağlanabileceğini değerlendirirken, davacı için ödeme gücü olan idari birim bulmak önemlidir.
- Devlet dışındaki diğer kamu tüzelkişiliklerinde, tüzelkişinin hangi organından çıkarsa çıksın organ değil, tüzelkişilik davalı olur. Tüzelkişiyi de yürütme organı temsil eder.

- Üst makamın onayını gerektirmeden işlem yapabilen idari birimler davalı olabilir.
- Genel idareye karşı açılan davalarda yetki genişliği ilkesi dikkate alınmalıdır. Bakanlıkların, genel idarenin taşra örgütlenmesine yönelik işlemlerinde valilikler de davalı olabilir.
- İdari dava açılmadan önce işleme karşı zorunlu ya da seçimlik idari başvuru yapılmışsa başvurulmuş idarenin de davalı olarak gösterilmesi gerekebilir.
- Yetki devrine dayanılarak yapılan işlemlerde davalı, adına işlem yapılan idaredir. Yetki devri, idareyi oluşturan en üst makamdan alt birimlere doğru yapıldığından dava, birimlere karşı değil yetki devreden ve devralanın içinde yer aldığı idareye karşı açılır. Bununla birlikte bakanlıktan valiliğe ya da valilikten kaymakamlığa yetki devri yapıldığı durumlarda devlet tüzelkişiliği içinde kalınmakla birlikte, idare türü değişmektedir. Bu durumda hem yetkiyi devreden makam ve hem de devredilen yetkiyi kullanan makam davalı olabilir.
- Danıştay'ın idari uyumsuzlukları çözen veya görüş bildiren kararları üzerine yapılan idari işlemlere karşı açılan davalarda davalı mevkiinde Danıştay değil sözkonusu işlemi yapan idare bulunur.
- İdareleri, genel idare merkez örgütünün en üst yöneticileri, genel idarenin taşra yöneticileri, tüzelkişilerde yürütme organları temsil eder. Vergilendirme işlemlerinde vergi davası başkanlığı, vergi dairesi müdürlükleri, gelir idaresi başkanlığı, gümrük müdürlükleri vb. davalı olabilir.
- İdareleri vekil olarak ise hukuk birimi amirleri, hukuk müşavirleri, muhakemat müdürleri ve avukatlar temsil eder.

VI. SÜRE ÖNKOŞULU

- Özel hukukta davanın değil, hakkın süresi vardır. Kamu hukukunda ise hakkın değil, davanın süresi vardır. Kamu hak ve özgürlükleri, devredilemez ve zamanaşımına uğramaz. Dava süresinin geçmesi bir temel hak ve özgürlüğün düşmesi sonucunu doğurmaz.
- Süre yargı denetimine getirilmiş bir sınırlamadır. Ancak yasa ile yapılabilir.
- Tüm idari davalarda, dava açma süresi bildirim ile işlemeye başlar. Tam yargı davaları ile iptal davaları arasında sürenin işlemesi yönünden bir fark yoktur. Dava başlangıcına ilişkin ayırım bulunur.
- İdari eylemlerden kaynaklanan zararların giderimi için dava açmadan önce idareye başvurmak gerekli olduğuna göre eyleme karşı açılacak tam yargı davalarını da bir işlem (önkarar) incelemektedir.
- İşleme karşı açılacak iptal davalarında, işlemde kaynaklanan tam yargı davalarında ve eylemden kaynaklanan zararın giderilmesi isteminin reddedilmesi üzerine açılacak davalarda süre, işlemin bildirimi üzerine işlemeye, geri saymaya başlar.
- Tüm dava önkoşulları kamu düzenindendir. Süre koşulu da yargıç tarafından, taraflar ileri sürmeseler de kanun yolu da dahil her aşamada resen (kendiliğinden, görev gereği) araştırılır.

A. Nitelik: Düzenleyici Süre

- Dava açma süresi, ne hak düşürücü süre ne de zamanaşımı süresi niteliğindedir.
- İdari dava açma süresi, düzenleyici ve sabitleyici niteliktedir. Düzenlenmiş ve sabitlenmiş olması, dava süresinden sonra çekişmeli duruma gelmenin tüm olanaklarının ortadan kalktığı anlamına gelmez.
- Dava açma süresinin geçmesi ile dava hakkı (hak arama özgürlüğü) düşmediği gibi dava konusu hak da düşmemektedir.
- Dava açma süresi geçen işlemler kesinleşmez. İdari işlemler zaten kesindir.
- İşlemlerinin dava edilebilir olması meşru bir tehdittir.
- Dava süresinden sonra yeni çekişme olanağı doğabilir.
- İdarenin hukuka aykırı işlemi geri alma ve verdiği zararı giderme yükümlülüğü dava açma süresi geçince ortadan kalkmaz. Kişilerin dilekçe hakkı da dava açma süresi geçince ortadan kalkmaz.
- Dava süresi geçmiş bir idari işlem, hukuka aykırı ise, kişinin başvurusu olsun ya da olmasın, idare tarafından geri alınmalıdır; eylem ya da işlemin doğurmuş olduğu zarar tazmin edilmelidir.
- Genişletme yasağı dava açma süresi içinde geçerli değildir. İdari dava açan kişi, dava süresi henüz bitmemişse, ek bir dilekçe vererek istemini değiştirebilir, genişletebilir.
- Davanın süresinde açılmaması durumunda dava ret kararı verilir (İYUK m.15/1,b). Karara karşı kanun yolu vardır (İYUK m.15/4).
- Davanın süresinde açılmış olup olmadığı karar düzeltme aşamında bile incelenebilir.

B. Miktar ve Hesaplama

- Genel süre. Dava konusu hukuksal ilişkiye özel bir süre öngörülmemişse genel dava açma süresi İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7. maddesinin 1.fıkrasında belirlenmiş olan sürelerdir.
 - İdare mahkemelerinde açılacak davalarda süre 60 gündür
 - Vergi mahkemelerinde açılacak davalarda süre 30 gündür
 - Danıştay idari dava dairesinde açılacak davalarda süre 60 gündür
 - Danış vergi dava dairesinde açılacak davalarda süre 30 gündür
- Konusu vergilendirme işlemi olan bir davada Danıştay görevli ise süre otuz değil altmış gündür.
- Vergi mahkemelerinde *genel dava açma süresi* otuz gündür. İdare mahkemelerinde ve Danıştay'da *genel dava açma süresi* altmış gündür.
- Özel süreler. Genel ivedi yargılamada dava açma süresi 30 gün (İYUK m.20/4, 2,a), özel ivedi yargılamada ise 10 gündür (İYUK m.20/B, 1,a).
- İdari yargı kararlarının idarece uygulanmaması durumunda uygulamama, eksik uygulama ve kötü uygulama idari işlemlerle ortaya çıkmışsa bunlara karşı iptal davası açmak gerekebilir. Dava süresinin miktarı ve süresi genel kurallarla belirlenir.
- Yargı kararının uygulanmaması ya da eksik uygulanmasına neden olan işlemler süresi içinde dava edilmemişse, idarenin yargı kararlarını uygulama

yükümlülüğüne bir süre sınırı getirilmediğinden yeni idari başvurularla yargı kararı uygulanmaya çalışılır.

- Ek süreler. İşleyen dava süresinin uzatılması biçiminde olabileceği gibi dava süresinin geçmesinden sonra verilen yeni bir süre biçiminde de olabilir.
- İYUK m.9'da düzenlenen otuz günlük süre dava süresinin ucuna eklenen bir ek değil, yeni bir süredir. (Bununla birlikte yaygın kullanımla ek süre olarak adlandırmayı sürdüreceğiz.)
- Ek süre, idari eylemler için zorunlu idari başvuru süresine genişletilebilir. Danıştay, idari eylemlerden kaynaklanan zararların gideriminde yargı düzeni hatası nedeniyle tanınan otuz günlük ek süre geçtikten sonra açılmış olan davayı 13. maddedeki idari başvuru süresi geçmemişse kabul etmiştir.
- Yargı düzeni hatasından sonra tanınan otuz günlük ek sürede idari yargıda dava açılırken istemin değiştirilebilme olanağı bulunmalıdır.
- İYUK m.8/3'e göre, " Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme (adli tatil/ 20 Temmuz-31 Ağustos) zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır.
- İdari yargı düzeni içindeki yetki hatalarında gönderme kararı verilir. Hatalı idari yargı yerindeki dava açma süresi ile doğru idari yargı yerindeki dava açma süresi birbirinden farklı olabilir. Bu durumda, nesnel iyiniyet ilkesine uyulmayarak hakkın kötüye kullanıldığına ilişkin bir veri yoksa davanın süreden reddedilmemesi, dava süresinin görevsiz yargı yerinde açılan davaya göre hesaplanması gerekir.
- Sürelerin hesaplanması. Süre ile genelde dava süreleri anlaşılacakla birlikte, yargılama öncesi idari başvuru süreleri ve yargılama yöntemi boyunca önkoşul eksikliğinin giderilme süresi, yanıt süresi, itiraz süresi, para yatırma süresi, yenilenme süresi gibi süreler de bulunmaktadır.
 - Süre gün olarak belirtilmişse, bildirim ya da duyuru günü sayılmaksızın izleyen günden başlanarak sayım yapılır.
 - Süre hafta olarak belirlenmişse, sayılan son haftada, bildirim ya da duyurunun yapıldığı güne uyan günde süre dolar.
 - Süre yıl olarak belirlenmişse, sayılan son yılda bildirim ya da duyurunun yapıldığı ay ve güne rastlayan günde; karşılayan gün yoksa ayın son gününde biter.
 - İYUK m.8/1: Süreler tebliğ, yayın veya ilan tarihini izleyen günden itibaren işlemeye başlar.
 - İYUK m.8/2: Tatil süreleri sürelere dahildir. Şu kadarki, sürenin son günü tatil gününe rastlarsa, süre tatil gününü izleyen çalışma gününün bitimine kadar uzar.
 - İYUK m.8/3: Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır.
 - İlk günün tatile gelmesinin etkisi yoktur. Sürenin son günü tatil gününe denk gelirse izleyen ilk işgününe uzar.

- Adli tatil: 20 Temmuz-31 Ağustos. Mali Tatil: 1 Temmuz-20 Temmuz.
- Sanal ortamda gün. İYUK'ta, HMK'nin idari yargılamada uygulanabilecek kurallarını belirleyen 31.maddesinde “elektronik işlemlerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır” kuralı bulunmaktadır.
- Son günü idari izin gününe gelen süreler, izinde yeterli belirlilik varsa sonraki güne uzamaz. Toplu idari izin verilen günlerde ilke olarak dava açılabilir, dava açma süresi işler. Bu durumlarda, kurumların işleyişini sağlayacak oranda personelin bırakılması koşulu bulunur. Yine de süre hesaplamalarında belirsizlik ortaya çıkabilir. Danıştay böyle bir durumda idarenin yarattığı belirsizliğin hak arama özgürlüğü üzerinde sınırlayıcı sonuç doğurmaması gerektiğine karar vermiş, idari iznin hemen ertesinde açılan davayı süresinde kabul etmiştir.

C. Sürenin İşlemeye (Geri Saymaya) Başlaması

1. İlke: Dava Açma Süresi Yazılı Bildirimden İşlemeye Başlar

- Anayasa m.125/3'e göre “idari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.”
- Yazılı bildirim, tüm idari davalar için süre başlatıcıdır.
- Yazılı bildirim, ilan kurumunu kapsar.
- İdari davaları her zaman işlemin veya idari eylemin doğrudan hedef aldığı kişi (muhatap) açmaz. İşlem ve eylemin hedefindeki kişiden başka kişilerin de hak ya da menfaatleri etkilenmiş olabilir. Bu durumda onlar için dava açma süresinin geri sayımı, bildirimden değil öğrenmeden başlar.
- İdare, dava açma süresi işlemeye başlamış olan işlemin uygulanmasını askıya almış ya da ertelemişse dava açma hakkı ve olanağı sürmekle birlikte dava açma süresi, işlemin uygulanacağı bildirilene ya da uygulanana kadar işlemez.

a) Yazılı Bildirim

- Yazılı bildirim genel kavramdır. İlan, duyuru, tebligat yöntemini, elektronik bildirimleri de kapsar.
- Bildirim, bir iradenin yönelen hukuk öznesine ya da onun bilme alanına eriştirilmesidir. Hukuk özneleri arasında hukuksal ilişki, iradelerin birleşmesiyle kurulur.
- Tebligat, gönderme tarihinde değil, ulaşma tarihinde yapılmış sayılır. Tebliğ tarihi değil tebellüğ tarihi denilmelidir. Elektronik tebligatta ulaşma tarihi yeterli olmayıp, belli bir sürenin (5 gün) geçmesi de aranmıştır.
- Yazılı bildirimin genel kuralları Tebligat Kanunu'nda düzenlenmiştir. Vergi Usul Kanunu gibi idari yöntem belirleyene yasalarda da yazılı bildirimin yapılış biçimine ilişkin kurallar bulunmaktadır.
- Yöntemine uygun bildirim yapılmamışsa, dava açma süresi işlemez.
- Resmi Gazetede yayımlanarak duyurulan birel işlemlerin ayrıca yöneldiği kişiye bildirilmesi gerekmez.

- İşlemin varlığı değil, hukuksal etkiye uyma yükümlülüğü dava açma süresini işlemeye başlatır.
- Yazılı bildirimin dışında işlemin öğrenilmesi de dava açma süresini başlatır.
- İşlemin yönelmediği ilgililerin dava açma süreleri öğrenme tarihinden itibaren işlemeye başlar.
- Sigortacı ardılın dava süresi öncelin öğrenmesinden başlar.

b) Süre Başlatacak Bildirimin Özellikleri

- Anayasada idareye işlemlerinde dava sürelerini belirtmek zorunluluğu getirilmiştir. (m.40/2: “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” Maddedeki koşullara uygun olmayan bildirim dava süresini işletmez. Süre belirtilmiş ama yanlış süre belirtilmişse de dava süresi işlemeyi. Özel süre sözkonusu ise ancak bu süre işlem metninde gösterilmemişse genel süre esas alınır. Bu maddeden çıkarılabilecek olanaklar, dava açma süresinin işleme konusunda kural değildir; bir bozukluk durumunda başvurulabilecek düzeltici yollardır.
- Özel dava açma süresine tabi olan işlemin bildiriminde bu süresinin belirtilmemiş olması durumunda genel dava açma süresi geçerlidir.
- İdare bildirimde dava süresini yanlış göstererek işlemin yöneldiği kişiyi yanıltmışsa, dava süresinin geçirilmemiş olmasını hangisi sağlıyorsa, bildirimdeki süre ya da genel dava açma süresi dikkate alınır.
- İdare bildirimde yasadaki süreden daha uzun bir süre belirtmiş ve kişi bu süreye göre dava açmışsa, yasal süre geçmiş olsa da dava süresindedir.
- İdarenin yasal süreden kısa bir dava açma süresi bildirmiş olması durumunda, dava açma süresi işlemeye başlamaz.
- Hukuka uygun olmayan bildirimler süre başlatmaz.
- Bildiri tam olmalıdır. İdari işlemin yöneldiği kişiye bildirilirken işlem metninde belirtilmiş olan ya da yasanın eklenmesini öngördüğü belgelerin de bildirimde bulunması gerekir.
- Belgelendirilmeyen bildirimler süre başlatmaz.
- Elektronik ortamda idare ile ilişki kurmak ile elektronik imzalı işlemler aynı şeydir, aynı hukuksal değerdedir. Yalnızca elektronik imza, fiziksel imza statüsündedir ve iradeyi onun eli ürünü olduğunu göstererek kişiye bağlar. İdarenin kişilere yönelik irade açıklamalarını elektronik tebligat yöntemine göre yapmayıp sanal ortamın herhangi bir aracıyla yapması durumunda dava açma süresi başlamaz.
- Bildirimin yinelenmesi yeni süre başlatmaz.
- Sürenin işlemeye başlamamış olması dava açılmasına engel değildir. Hukuka aykırı ya da zarar doğuran bir işlem ya da eylemin varlığı, dava açma hakkı ve olanağını da başlatır. Bildirim dava hakkının kullanılabilmesinin koşulu değildir. Kişi kendisine bildirilmeden de dava

açabilir. Bildirim işlemin hukuksal varlığı için değil, yöneldiği kişinin uyma yükümlülüğünün başlaması için koşuldur.

- Bildirilmeden öğrenilmiş işlemler dava edilebilir.
- İşlemin geri alınması ya da kaldırılması için yapılan zorunlu idari başvurularda ya da seçimlik üst makam başvurularında, açık ya da zımni ret kararı verilmesi üzerine yeni başlayan ya da yeniden işleme başlayan dava süresi içinde dava açılabilir.

2. Yazılı Bildirim Sayılan Bilgilenmeler: Öğrenme Varsayımı

- Burada ele alınan durum, işlemin yöneldiği kişiye yapılması gereken bildirim yerine geçen, *süre başlatan bilgilenmeler*dir.
- İşlemin yazılı bildiriminin dışında bildirim yerine geçen hukuksal işlemler ya da olaylar (olgular) bulunmaktadır.
- Kimi durumlarda da idari işlemin ayrıca belgelendirilerek yöneldiği kişiye bildirilmesi gerekmez. (Örneğin vergilendirme işlemleri)
- Kimi durumlarda ise bir olayın gerçekleşmesi ya da bir hukuka işlemin gerçekleşmesi ile işlemin yöneldiği kişi için bilinir duruma geldiği kabul edilir. (Örneğin taşıt vergi her yılın Ocak ayında tahakkuk ettirilmiş sayılır)
- İşlemin bildirim yapılmadan, yöneldiği kişiye uygulanması durumunda öğrenmenin gerçekleştiği kabul edilir.
- İşlemin yönelmiş olduğu kişinin işlemin uygulama etkisinden kaçınmak için bildirim almaktan kaçınması, işlemin kendisince bilindiğini gösterebilir ve dava açma süresinin işlemeye başlamasına neden olabilir.
- İşlemin yöneldiği kişinin işlemin varlığını öğrenmesinin dava açma süresini işlemeye başlatabilmesi için işlemin bütününe yönelik bir bilgilenme olmalıdır.
- Temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran yükümlendirici birel işlemlerde öğrenme varsayımı kullanılmaz. Danıştay sübjektif işlemler için tebliğin zorunlu olduğunu, ilanın yeterli sayılamayacağını kabul etmekte, tebliğ yapılmamışsa davacının ileri sürdüğü öğrenme tarihini dava açma süresinin başlangıcı saymaktadır.
- Hem yararlandırıcı hem de yükümlendirici nitelikte olup da yararlandırıcı niteliği ağır basan işlemlere öğrenme varsayımı kullanılmaktadır.
- Yararlandırıcı niteliği bulunmayan ya da az olan temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran yükümlendirici birel işlemlerde öğrenme varsayımı kullanılamaz.
- Yönetmeliklerde idari işlemin sözlü bildiriminin düzenlendiği durumlarda da bildirim konusu işlem yararlandırıcı niteliği bulunmayan ya da az olan temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran yükümlendirici nitelikteyse, dava açma süresinin işlemeye başlaması için yazılı bildirim yapılması gerekir.
- Kişi öğrenme olanağına sahip olmalıdır. Yasalarda yer alan bildirme dışındaki bilgilenme varsayımları ancak kapsamına girebilecek kişiler için kullanılabilir.
- Danıştay bildirim yerine öğrenme kurumunu idari aşama için de kullanmıştır.
- Öğrenme idarenin bildirim yükümlülüğünü kaldırmaz.

- Öğrenilen, dava süresi işlemeye başlayan ancak dava açma süresi geçen bir idari işlemin, bu süreden sonra idarece ilgisine bildirilmesi yeni bir dava süresi başlatabilir.
- Öğrenmenin saptanması yeterli değildir, yargıç yazılı bildirimin olup olmadığını araştırmak zorundadır.

3. Kuralkoyucu İşlemlerde (Düzenleyici İşlemlerde) İlan ya da Uygulama Tarihi

- İYUK m.7/4: “İlanı gereken düzenleyici işlemlerde dava süresi, ilan tarihini izleyen günden itibaren başlar..”
- Duyurulmamış kuralkoyucu işlemler için süre öğrenme ile başlar.
- Uygulama işlemi, dayanağı olan düzenleyici işlemlere karşı dava açma süresi başlatır. İYUK m.7/4: “...ancak bu işlemlerin uygulanması üzerine ilgililer, düzenleyici işlem veya uygulanan işlem yahut her ikisi aleyhine birden dava açabilirler. Düzenleyici işlemin iptal edilmemiş olması bu düzenlemeye dayalı işlemin iptaline engel olmaz.”
- Kuralkoyucu işlemin uygulanmasının oluşturduğu dava olanakları:
 - 1. Yalnızca uygulama işlemine karşı dava
 - 2. Yalnızca düzenleyici işleme karşı dava
 - Hem uygulama işlemine hem de düzenleyici işleme karşı dava.
- Uygulama işlemlerinden doğan zararın giderimi için tam yargı davası açıldığında dayanak düzenleyici işlemin iptali de istenebilir.
- Uygulama işlemin dava olanağı yaratması ancak kuralkoyucu işlemler için kullanılabilir.
- Uygulama işleminin dava olanağı yaratması tüm kuralkoyucu işlemler için geçerlidir.
- Ancak dayanak olan bölümler dava edilebilir. Bununla birlikte özellikle yetki ve asli biçim sakatlığı ile hukuka aykırı olan kuralkoyucu işlemler sözkonusu ise işlemin dayanağı olan madde yerine kuralkoyucu işleminin tümünün iptali gerekir.
- Kuralkoyucu işlemin uygulama işleminin mutlaka birel işlem olması gerekmez. Uygulayıcı kurallar da dayanak işlemin uygulama işlemi sayılabilmektedir.
- Ancak etkili irade açıklaması uygulama işlemi olabilir. Dayanağı olan düzenleyici işlemi dava etmeye olanak sağlayan uygulama işleminin dava konusu edilebilir nitelikte olması gerekir.
- Uygulama işleminden yola çıkarak düzenleyici işlem dava edildiğinde dava süresi ilke olarak uygulama işlemi için açılacak davanın bağlı olduğu süredir.
- Kuralkoyucu işlemin uygulanmasına yönelik yapılan idari başvurularda verilen yanıtlar uygulama işlemidir. Bununla birlikte, idari başvuru üzerine dava açmayıp yeni başvurular yaparak yeni dava açmak olanaklı değildir.

4. Zımnî Retlerde Süre Başlangıcı

- Zımni ret işlemi (örtük ret işlemi), idarenin kendisine yönelen başvurular karşısında sessiz kalıp yargısal denetimi engellemesinin önüne geçmek için geliştirilmiş bir düzeltici mekanizmadır.
- İstem karşısında 60 gün yanıt vermemek ‘‘zımni ret işlemi’’ doğurur. İYUK m.10’da (İdari makamların sükutu) düzenlenmiştir.
- Hak istemi içeren diğer idari başvurularda da özel bir sınırlama getirilmemişse zımni ret kurumunun temel kurallarını düzenleyen İYUK m.10 kullanılır. (İYUK m.13+m.10, m.12+m.10, m.11+m.10 olasılıkları ortaya çıkar.)
- Zımni ret işleminin kaldırılması, geri alınması veya değiştirilmesi için de üst ya da eş makam başvurusu yapılabilir.
- İdarenin yanıt verme süresi, zımni ret süresinden farklıdır. İdare yanıt sürelerine uymak zorundadır (bazı yasalarda idarenin başvurulara yanıt vermesi için daha kısa süreler öngörülmüştür), altmış gün sonra başvuruyu zımnen reddetmiş sayılacak olması idareye yanıt için altmış günlük süre vermez.
- Hak istemi kavramı. Davaya konu olabilecek istemler, bir hakkın ya da idarenin bir görevinin konu olduğu istemlerdir. Her ikisi de ‘‘hak istemi’’ kavramıyla anlatılabilir.
- Zımni ret işlemi, yanıt vermeme işlemi değildir. İdarenin başvurulara yanıt vermemesi hizmetin hiç işlememesidir, bir hizmet kusurudur. Yanıt vermeme işlemi diye bir işlem türü yoktur. İdarenin sessiz kalması ile ‘‘... isteminin reddi işlemi’’ ya da genel adlandırmayla zımni ret işlemi vardır.
- Dilekçeyi almama bir işlem değildir. İdarelerin dilekçe almamaları bir suçtur. Zımni ret düzelticisinden yararlanabilmek için yöntemine uygun bir dilekçenin idarenin kayıtlarına girmiş olması gerekir.
- İdarenin belirsiz yanıtlarının kendisi dava konusu olabilecek bir idari işlem değildir. Belirsiz yanıt, başvuru konusu hak isteminin reddi işlemi sayılır.
- Altı aylık bekleme olanağının doğabilmesi için başvurudan sonraki altmış gün içinde idareden belirsiz bir yanıt gelmiş olması gerekir. İdareden bu süre içinde belirsiz yanıt gelmezse, altı ay bekleme olanağı yoktur. Altmış gün içinde zımni ret oluşmuş ve açma süresi başlamıştır.
- Açık yanıt yeni dava açma süresi başlatır.
- Sonradan gelen yanıtın zımni ret karinesini kaldırması altı ay bekleme süresinden bağımsız bir olanaktır.
- Süresi geçtikten sonra açılmış olan davada idareden açık yanıt gelirse dava süreden reddedilemez. Dava sürerken idarenin açık ret işlemi gelirse yargılama artık zımni ret işlemine karşı yürütülmez, açık ret kararı yargılanır.
- Kişinin istemi üzerine alınacak kararın aşamalı ve yöntemli olarak oluştuğu durumlarda, bu süreç altmış günlük zımni ret süresini genellikle aşmaktadır. Bu durumda idareye başvurmuş olan kişinin isteminin altmış gün içinde yanıtlanmaması üzerine bunu ret sayarak dava açma olanağı bulunmaktadır.
- Zımni ret kurumuna ilişkin olanaklar tüm başvuru türleri için kullanılabilir.

- İşleme karşı özel idari başvurularda da zımni ret oluşabilir. Özel idari başvuru yöntemi düzenlenmiş olduğu için idarenin işlemine karşı İYUK m.11 kapsamında başvuru yapılma olanağı olmasa dahi, idarenin yapılan başvuru karşısında sessiz kalmasının dava açma olanağını ortadan kaldırmaması gerekir.

5. İdari Eylemlerde Süre Başlangıcı, Önkarar İçin Başvuru Süresi

- İdari eylemlerden doğan zararlara karşı açılacak tam yargı davalarında özel bir dava açma süresi yoktur. Bununla birlikte, dava açma süresinin başlangıcı özellik gösterir.
- İdari eylemden kaynaklanan zararların giderimi öncelikle idareden istenilir. İdarenin zarar giderim istemini bütünüyle ya da kısmen reddetmesi *önkarar* olarak adlandırılan bir işlem doğurur.
- Başvurunun süresi ikili bir sınırlamayla belirlenmiştir. Eylemin öğrenilmesi bir yıllık sürenin ve eylemin oluşu da beş yıllık sürenin başlangıç noktasıdır.
 - Bir yıl: Dava açılmadan önce eylemin öğrenildiği tarihten başlayarak bir yıl içinde başvuru yapılmalıdır.
 - Beş yıl: Zarar geç öğrenilebilir. Zararı geç öğrenen kişi ancak eylem tarihinden beş yıl geçmemişse idari başvuru yapabilir. Bununla birlikte *eylem* kavramının yorumu, beş yıllık süreyi aşan başvuru olanakları yaratarak pek çok özgül durumun kavranmasına olanak tanımaktadır.
- Eylem, hareket/hareketsizlik, sonuç ve bu ikisi arasındaki nedensellik bağından oluşur. Beş yıllık süre hesaplanırken eylemin, yöneldiği kişi için tüm öğeleriyle ortaya çıktığı tarih temel alınır. *Zarar doğuran sonuç*, hareketin gerçekleşmesinden çok sonra bilinebilir duruma gelebilir. İdarenin hizmeti sırasındaki hareketin yapıldığı tarih değil, sonucun öğrenildiği tarih beş yıllık başvuru süresinin başlangıcıdır.
- İdari eylemlerden kaynaklanan zararlar için idareye yapılması gereken başvurularda süre, eylemin idari nitelikte olduğunun ya da idareye bağlanabilir nitelikte olduğunun öğrenildiği tarihten başlayabilir.
- Kişi hareketin zarar doğurucu sonucunu salt kişisel değerlendirmesi ile kavrayamaz. Bu nedenle sonuca ilişkin öznel değerlendirmeyi aşan kesinlikte bilgi edinilmesi başvuru süresinin başlangıcını oluşturur.
- Sonuç ve zararın öğrenme olanağının olmaması durumunda, süre olanağının ortaya çıkmasıyla başlar.
- Önkarar başvurusu zararın giderimi istemiyle sınırlı olmak zorunda değildir. Zararı doğuran hizmetin düzeltilmesi de istenebilir.
- Hizmet örgütlenmesi ve işleyişi olarak eylem. Eylem kavramı, idarenin bir kişi değil bir örgüt olması nedeniyle özellik gösterir. İdari eylem, hizmetin örgütlenmesidir. İdarenin hizmet örgütlenmesi ise personelinin eylemlerinden, örgütün işleminden, araçlarının etkinliğinden ve benzerlerinden kaynaklanan bir *oluştur*. İdari eylemin, özellikle idarenin sorumluluğu değerlendirilirken davranışı aşar biçimde hizmet örgütlenmesi olarak kavranması gerekir.

- İdari eylem bazı durumlar işlemler toplamı olarak doğabilir.
- İdarenin denetim görevini yerine getirmemiş olması da idari eylem niteliği taşır.

6. İşlemin Uygulanmasından Kaynaklanan Zararlarda Süre Başlangıcı

- İşlemin uygulanmasından kaynaklanan zararın giderimi için tam yargı davası açmadan önce idareye başvuru yapma ve önkarar alma zorunluluğu bulunmamaktadır.
- İYUK m.12’de işlemde kaynaklanan zararlarda, işleme karşı iptal ve zarar giderimi için de tam yargı davası açabilme olanakları çeşitlendirilmiştir. Bu düzenlemede, işlemde kaynaklanan zarar dışında işlemin uygulanmasından kaynaklanan zarar ayrı bir durum olarak kurala bağlanmıştır. İşlemin uygulanmasından (işlemin olguya aktarılması, işlemin icrası) kaynaklanan zararlarda dava süresi, uygulama tarihinden başlar. Uygulama tarihi, uygulamanın başlangıcı değil, bitişidir.
- Hukuksal etkinin uygulamaya geçirilmesinin zorunlu olduğu, hukuksal etki uygulamaya geçirilmediğinde, sonuç hukuksal varlığını sürdürse de yönetsel ya da toplumsal değerinin ortadan kalkacağı işlemler için yapılan eylemler İYUK m.12 kapsamındadır.
- Dava açmadan önce idareye başvuru yapılmak istenirse bunun, uygulama tarihinde başlamış olan dava açma süresi içinde yapılması gerekir.
- Yararlandırıcı işlemlerin uygulanması nedeniyle ortaya çıkan zararlar da olabilir.
- İşlemin icrasından doğan zararlarda süre başlangıcı icranın sona erdiği gündür.

D. Süre Durduran İdari Başvurular

- Dava açma süresi işlemeye başladıktan sonra, sürenin geri sayımını (işlemesini) durduran idari başvuru olanakları bulunmaktadır. Sürenin durması ile kesilmesi farklıdır. Kesilmede, kesen neden ortadan kalkınca süre baştan işlemeye başlar. Durmada, durma nedeni ortadan kalkınca geri sayım kaldığı yerden devam eder. Durma, İYUK m.11/3’te düzenlenmiştir.
- Yargılanması ivedi yargılama yöntemine bağlı olan idari işlemler için dava süresini durdurucu idari başvuru yapma olanağı bulunmamaktadır. (İYUK m.20/A, 2,b; m.20/B, 1,b)
- İYUK’ta dava açma süresini durduran temel kurum, dava açmadan önce dava süresi içinde yapılan idari başvurudur.
- İYUK m.11. Maddenin başlığı “Üst makamlara başvurma” olmakla birlikte, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makama da başvurulabilmektedir.
- Üst, emri altındaki örgütü hukuka uygun olarak yönetmekle yükümlüdür. İdare içinde kişi ve yer yönünden yetki dağıtımına dayanan bir yetki düzeni olduğundan bu düzeni bozarak emri altındakinin yerine işlemler yapamaz. İYUK m.11 bu ilkeden ayrılır. Dava açma süresi içinde yapılan başvuruyu inceleyen üst hukuka aykırılık saptarsa, astın işlemini geri alma ve onun yerine hukuka uygun işlem yapma yetkisine sahiptir.

- Dava açma süresi geçtikten sonra yapılan başvurularda üst makam işlemde hukuka aykırılık görürse düzeltilmesi için astına talimat verir, ancak onun yerine geçerek işlem yapamaz.
- Dava süresi geçtikten sonra yapılmış olan üst makam başvurularına verilen açık ya da örtük olumsuz yanıtlar ancak yapılmış olan başvuru yeni verilere dayalı olarak yapılmışsa dava edilebilir yeni bir işlem verir.
- Üst makam başvurusu reddedildikten sonra iptal davası açılırken üst makamın verdiği ret yanıtının iptali istenilmez. Dava edilen işlem, üst makamın verdiği yanıt değil, ona karşı üst makama başvurulmuş olan ilk işlemdir.
- Üst makamın, başvuru karşısında altmış gün sessiz kalmasının zımni ret oluşturduğu kurala bağlanmış ancak belirsiz yanıt ve sonradan gelen yanıtla ilişkin ek düzelticilere maddede yer verilmemiştir.
- İptal davasının durdurucu etkisi olmadığı gibi, idari başvurunun da durdurucu etkisi yoktur. Duran yalnızca dava açma süresidir.
- Dava açma süresinin durabilmesi için başvurunun dava süresi içinde ve doğru idareye yapılmış olması gerekir.
- İdarelerin işlemlerinde, kanun yolu olarak hem idari başvuruyu hem de yargı yolunu süresiyle birlikte belirtmiş olması gerekir. Bunun yapılmamış ya da hatalı yapılmış olması durumunda, idari başvuru süresi ve dava süresi işlemeye başlamaz, kişinin idari başvurudaki makam hatası, dava süresinin durmasına engel olmaz.
- Hatalı makama yapılmış olan başvurunun bu makamca yetkili makama iletilmesi gerekir (idarenin bütünlüğü ilkesi). Kişinin idari işleme karşı yetkili olmayan bir idareye başvurarak ondan yetkisi olmayan bir sonuç doğurmasını istemesiyle, başvurusunda hata yapması farklıdır.
- Hatalı idari makam, başvuruyu doğru idari makama gönderdikten sonra karar çıkıncaya kadar ilk işleme karşı dava süresi, durmayı sürdürecektir, işlemeyecektir.
- Özel dava açma süresi varsa idari başvuru yolu kullanılmayabilir.
- Bilgi edinme başvurusu süre durdurmaz.
- Kamu Denetçiliğine yapılan başvuru dava süresini durdurur.
- Dava açmadan önce idari başvuru yapılması olanağının kaldırılması Anayasa m.40'a aykırıdır.
- Dava süresi değerlendirilirken davayı önceleyen idari başvuruların süresinde olup olmadığı da incelenir. İdari başvuru süresinin geçirilmiş olması, dava açma süresinin geçirilmiş olması sonucunu doğurmaktadır.
- Dava açma sürelerine karşı kötüye kullanımlar dışında, süresi geçmiş idari başvuruları esastan reddetmesi durumunda ortaya çıkan işlemin idari başvuru süresi geçirilmiş olduğu gerekçesiyle reddedilmesi hukuka aykırıdır.
- Süresinden sonra yapılmış olan idari başvuruları idarenin süreden reddetmeyip işin esasına ilişkin değerlendirme yapıp reddetmesi durumunda, idari yargının idarenin yerine geçerek idari yöntemdeki süre koşulunu incelemesi, Anayasada kurala bağlanmış olan *yerine geçme yasağına* aykırılık oluşturur.

- İdarelerin işlemlerine karşı yapılmış olan idari başvuruların süresinde olup olmadığını inceleme yükümlülüğünü mahkemeler yerine getiremez.

E. Yeni Süre Doğuran Başvuru Olanakları

- Dava süresi geçmiş hukuksal ilişkiyi çekişmeli duruma getirme olanakları bulunmaktadır.
- Dava açma süresi geçtikten sonra aynı içerikte yeni başvurular dava açma olanağı yaratmaz.
- Aynı içerikteki izleyen başvurulara verilen açık ya da örtük yanıtlar sonradan gelen yanıtın dava açma olanağı yaratması kapsamında değerlendirilemez.
- Dava süresi geçirildikten sonra aynı verilerle aynı içerikte yapılan başvuru üzerine idare *yeni bir işlem* yaparsa, dava edilebilir yeni bir işlem ve yeni bir dava süresi ortaya çıkabilir. Eski işleme göndermede bulunmayan ve yeni veriler kullanan ret yanıtları dava süresi başlatabilir.
- Süregiden hak ihlali. Hak ihlalinin sürdüğü durumlarda aynı içerikte de olsa yeni başvurulara verilen yanıtlar ya da yanıt verilememesiyle ortaya çıkan zımni işlemler, dava süresi geçmiş işlemi çekişmeli duruma getirir ve yeni dava açma süresi başlatır.
- İdarece bir hak isteminin karşılanmaması, tanınmaması süregiden sınırlayıcı etki yaratır. Hakkın tanınması, gereken sonucun doğurulması için yeni başvurular yapılması, dava açılması olanağı doğurur, dava açma süresi başlatır.
- Süregiden ihlallerde giderim dönemi sınırlandırılır. Davacının, idari başvurusunu geç yapmasının hukuka uygun bir nedeni varsa ve iyiniyetli ise giderim zamanını sınırlamak idarenin sorumluluğunu düzenleyen anayasa hükümlerine aykırıdır.
- Özgürlüklerin kullanılması için yinelenen başvurular dava açma olanağı yaratır, süresi başlatır. Temel hak ve özgürlüklerin kullanımı için yapılan her başvuru yeni bir dava açma süresi doğurur.
- İstemin idarece reddinden sonra koşulların değişmesi üzerine yapılan yeni başvurulara verilen yanıtlar ilk işlemde bağımsızdır, istem konusunda yeni dava açma olanağı yaratır ve dava süresi başlatır.
- Yasanın ya da düzenleyici işlemin iptali, dava süresi geçmiş uygulama işlemlerinin yöneldiği kişiler için idareye geri alma başvurusu yapma olanağı doğurur. İdarenin kuralkoyucu işleminin iptal edilmesi de uygulama işlemlerinin yöneldiği kişiler için idari başvuru hakkı yaratır. İdarenin kuralkoyucu işleminin iptal edilmesi, uygulama işleminin ilgileri için bir idari başvuru hakkı yaratır.
- Kural iptalinden sonra yapılan başvuru üzerine dava açılmazsa yeni başvurular dava açma olanağı yaratmaz.
- İptalinden sonra yeni başvuru olanağı birel işlemlerin iptali durumunda da kullanılabilir. Birden fazla kişiye yönelen birel işlemlerde, ilgililerden biri ya da bir bölümünün dava etmesi sonucunda işlem onlar yönünden iptal edilmişse, işlemi dava etmemiş kişilerin idareye başvurarak işlemin geri alınmasını isteme olanağı vardır.

VII. Dilekçeye İlişkin Önkoşullar

- İdari davalar dilekçe ile açılır.
- İYUK m.3/1 “idari davalar, Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış imzalı dilekçelerle açılır.”
- Danıştay içindeki görevli daireyi bilmek ve bulmak davacının görevi değildir, dilekçeler bu nedenle Danıştay Başkanlığı’na hitaben yazılır.

A. Dilekçenin Zorunlu Öğeleri

- Dava dilekçesinin *istem bölümü*, idari yargıya getirilmiş olan anayasal sınırlamalar nedeniyle özellik gösterir. İstemlerin idareye emir verilmesi ya da idarenin yerine geçilmesi sonucu doğuracak biçimde yazılmaması gerekir. İYUK m.2’deki dava türlerine uygun olarak yazılması gerekir.
- Mahkeme davacının istemi yazma biçimine bakmaksızın dava konusundan davacının istemini belirleyebilir. Ancak dava konusundan, davacının istemi yazarken kullandığı idari yargı ile uyumsuz anlatımları düzeltmek olanaklı değilse dilekçe ret kararı verilir.
- Dava dilekçesinde bulunması gerekenler (İYUK m.3):
 - Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadları veya unvanları ve adresleri ile gerçek kişilere ait Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası.
 - Davanın konu ve sebepleri ile dayandığı deliller.
 - Davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi.
 - Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümlülükler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarda uyuşmazlık konusu miktar.
 - Tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktar.
 - Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı tebliğ edilen ihbarnamenin tarihi ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası.
 - Dilekçenin eki olarak dava konusu kararın ve belgelerin asılları veya örnekleri.
- İYUK’un “dilekçeler üzerine ilk inceleme”yi düzenleyen 14. maddesine göre, dava dilekçesinin “3 ve 5 inci maddelere uygun olup olmadığı” incelenir. *Dilekçe önkoşulu*, ilk inceleme sırasında sonda yer alır.
- İlke olarak dava dilekçesinin yasal koşullarına ilişkin eksiklikler ilk incelemede saptanır ve tamamlanır; ancak davanın her aşamasında da dilekçe hatalarının ve eksikliklerinin saptanıp gerekli yaptırımın uygulanması olanaklıdır.
- Dava dilekçesinin yasal koşulları taşımamasının ilk yaptırımı dilekçe ret; eksikliğin yinelenmesi durumunda ise dava rettir.
- Dilekçe ret kararlarına karşı kanun yolu bulunmamaktadır (İYUK m.15/4). Yeniden verilen dilekçede aynı yanlışlığın yapılması durumunda verilen dava ret kararına karşı ise kanun yolu açıktır.
- Dilekçe ret kararından sonra yenilenen dilekçedeki hata nedeniyle davanın reddedilebilmesi için ilk dilekçe ret kararında, “aynı hatanın yapılması durumunda davanın reddedileceğinin” belirtilmiş olması gerekir.

- Açılan dava üzerine yanıt dilekçesinde idare işlem dosyasını göndermek zorunda olduğuna göre, dava konusu işlemin davacı tarafından dava dilekçesine eklenmemiş olası dava dilekçesinin reddine neden olmamalıdır.
- Dilekçe ret kararından sonra yenilenen dilekçede istem genişletilemez. Yenilenen dilekçelerde yeni istemlerin bulunması durumunda bu yeni bir davadır.

B. Dava, İstem ve Yazımı

- Dilekçe yazımı, aynı zamanda davanın türünü ve sınırlarını belirler.
- Davacı davasını nasıl nitelemiş olursa olsun ve istemini ne biçimde yazarsa yazsın davayı nitelemek yargıcın yetkisindedir.
- İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için açılan dava iptal davasıdır.
- İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları muhtel olanların açtığı dava tam yargı davasıdır.
- İptal davasında mutlaka iptal istemi ve tam yargı davasında belli bir paranın ödenerek zararın giderilmesi istemi bulunmalıdır.
- İşlemin iptali ve zararın giderimi dışındaki alt istemler:
 - İşlemin yürütülmesinin durdurulması
 - İdarenin davaya ilişkin yanıtı ile yürütmenin durdurulması istemine ilişkin yanıtının ayrılması istemi
 - İdarenin yanıt süresinin kısaltılması istemi
 - Bildirimin memur eliyle yapılması istemi
 - Kanıtların saptanması istemi
 - Duruşma istemi
 - Bilirkişi incelemesi yaptırılması istemi
 - Keşif istemi
 - Dava konusu işlemin idareden getirtilmesi istemi
 - Davada uygulanacak yasa ya da cumhurbaşkanlığı kararnamesi kuralının iptali istemiyle mahkemece Anayasa Mahkemesine başvurulması istemi
 - Davanın ihbarı istemi
 - Yargılama giderlerinin davalı idareye yükletilmesi istemi
 - Vekalet ücretinin davalı idareye yükletilmesi istemi.
- Yargılama giderlerini istemeye gerek yoktur, mahkeme tarafından karar bağlanmalıdır. Yargılama giderlerinin karara bağlanamamış olması, kararı sakatlar, kaldırma ya da bozma nedeni oluşturur.
- İdari yargıda bulunmayan istemle açılan davada dilekçe ret kararı değil, dava ret kararı verilir.
- İptal ve tazmin dışında, istem bölümünde mahkemeden idari işlem yapılması istenilemez. İdari yargıda, idareye bir şey yaptırılmasını sağlayan dava türü, edim davası yoktur.
- Tam yargı davalarında tazminat miktarını yazma zorunluluğu kalkabilir. Tam yargı davalarında istem bölümünde istenilen giderim (tazminat) miktarı yazılır (m.3/2,d). Yargılama sonunda istem kabul edilirse mahkeme hükmünü miktar

belirterek kurar (m.24/e). Hükmedilen miktarın karar metninde yer alması zorunluluktur.

- Seçmeli ya da olasılıklı istem (terdipli talep) yasağı. İptal ya da zarar giderim isteminin belirgin olması gerekir. İptal istemini ya da giderim istemini seçmeli ya da olasılıklı yazmak olanaklı değildir. İstemlerin seçmeli ya da olasılıklı yazılması durumunda dilekçe ret kararı verilir. Özellikle kuralkoyucu işlemlere karşı açılan iptal davalarında sakatlığın tüm işlemi etkilediği durumlarda davacının seçmeli istem yazmasına olanak tanınabilir.

C. İstemle Bağlı Olma ve Genişletme Yasağı

- Önkoşullardan geçen bir davada mahkeme istem hakkında karar vermek ve istem dışında karar vermemek zorundadır.
- Davacı dava dilekçesindeki işlemleri yargılama başladıktan sonra o dava içinde değiştirmemez ve genişletemez. İstemini daraltması ise vazgeçmedir.
- İstemi genişletmeme kuralı, dava açma süresi geçmemişse yeni istemleri için ayrı bir dava açmasına engel değildir. Sık rastlanmayan bu durumda yeni açılan davanın yürümekte olan ilk dava ile bağlantısı kurulabilir.
- Yeni istemlerin dava süresi geçmemişse aynı mahkemeye sunulan ek dilekçe ile dava eklenebilmesi de olanaklı olabilir.
- Tam yargı davalarında dava dilekçesinde istenilen giderim oranını yargılama sırasında bir kez artırma olanağı bulunmaktadır. Bu olanak, yeni zarar kaynaklarından kaynaklanan yeni giderim isteminde bulunma olanağı tanımaz.
- İstem genişletilmesi yasağı, davacının davasına ilişkin hukuksal nitelendirmelerini, savlarını, kanıtlarını ve gerekçelerini kapsamaz.
- Yargıç, tarafların teknik ve hukuksal nitelendirilmeleri ve kanıtlamalarıyla bağlı değildir, yargıç istemle bağlıdır.
- Dilekçe ret kararından sonra sunulan yeni dilekçede istem genişletilemez.
- Yargı düzeni hatasından sonra idari yargıya verilen dilekçe genişletme yasağı kapsamında değildir.
- Bir idari işlemde doğan ve iptal ve tam yargı davasının birlikte açıldığı tarihte miktarı belli olmayan zararların kalan kısmı için bu davadaki kararın bildirilmesinden sonra, yeni dava süresi içinde tam yargı davası açılabilir.

D. İstem ya da Kişi Birleşmesi

- İYUK m.5 uyarınca, birden fazla kişinin tek dilekçe ile dava açabilmesi olanağı düzenlenmiştir.
 - Her idari işlem aleyhine ayrı ayrı dava açılır. Ancak, aralarında maddi veya hukuki yönden bağılılık ya da sebep-sonuç ilişkisi bulunan birden fazla işleme karşı bir dilekçe ile de dava açılabilir.
 - Birden fazla şahsın müşterek dilekçe ile dava açabilmesi için davacıların hak veya menfaatlerinde iştirak bulunması ve davaya yol açan maddi olay veya hukuki sebeplerin aynı olması gerekir.
- Tek dilekçe ile dava açılacak durumlar ile davaların bağlantı nedeniyle tek mahkemede toplanması birbirinden farklı kurumlardır.

- Tek dilekçe ile tek bir dava açılmış olduğu durumlarda önkoşullar her bir iptal ve tazmin istemi yönünden ayrı ayrı incelenir.
- Birden fazla işlemin iptali istenilmiş olmakla birlikte ortada tek bir kesin ve yürütülmesi gereken işlem de olabilir.

1. Birden Çok İşlemin Tek Dilekçede Dava Edilmesi

- İşlemlerin arasında ya ‘‘maddi yönden bağıllık ya da neden-sonuç ilişkisi’’ ya da ‘‘hukuk yönden bağıllık ya da neden-sonuç ilişkisi’’ bulunmalıdır. Bununla birlikte yetki kurallarına aykırılık oluşturmaması gerekir.
- Birbirleriyle bağlantılı işlemlere karşı, yetki kuralları nedeniyle farklı mahkemelerde açılan davaların istem üzerine ya da resen verilecek mahkeme kararı ile bağlantılı olarak tek mahkemede toplanması olanaklıdır.
- Tek dilekçe ile iptal davası açabilme olanağı kanunyollarının değiştirilmesi sonucunu doğurmaz.
- Parasal sınırlar tek dilekçe ile tek dava açma olanağına engel olur biçiminde yorumlanmamalıdır.

2. Birden Çok Kişinin Tek Dilekçe İle Dava Açması

- Bu tür davanın açılması için hak ve menfaat ortaklığı yetmez, aynı zamanda davalarına neden olayın ya da hukuksal kaynağın da aynı olması gerekir.
- İptal davası ile tam yargı davası arasında bir ayrım bulunmamaktadır.
- Özellikle bir çevreyi, toplumsal grubu ilgilendiren idari işlemler söz konusu olduğunda topluluk davası niteliği taşır.
- İlk inceleme tüm davacılar yönünden ayrı ayrı yapılır.
- Tek dilekçe ile birlikte açılmış olan tam yargı davalarında, tazminat hükmü her bir davacı için ayrı ayrı kurulur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARA YARGILAMA, YÜRÜTMENİN DURDURULMASI

I. İPTAL DAVASININ DURDURUCU ETKİSİ YOKTUR

- İdari işlemlerin hukuka uygunluk karinesinden yararlanma ve icrai olma özelliği karşısında bireylerin korunabileceği en etkili yol, iptal davasında önlem yargılaması ile verilen yürütmenin durdurulması kararıdır.
- İptal davasının durdurucu etkisi yoktur. Davanın açılmış olması, vergilendirme işlemlerinde tahsilat aşamasının durması dışında, işlemin etkilerinden kurtulmak için yeterli değildir. İptal davasında yürütmenin durdurulması isteminde bulunulmuş ve istemin kabul edilmiş olması gerekir.
- Mahkeme istem üzerine, koşulları taşıyorsa iptal davasına konu olan idari işlemin yürütmesinin durdurulmasına karar verebilir.
- Kanun yoluna başvurulması da mahkeme kararını durdurmaz.

- Yürütmenin durdurulması, iptal davasının durdurucu etkiye sahip olmamasının düzeltici mekanizmasıdır.
- Yürütmenin durdurulması, iptal davası içinde bir *ara yargılamadır*.
- Yürütmenin durdurulması dava dilekçesinde ayrı bir istem olarak belirtilir.
- Dava sürerken de yürütmenin durdurulması isteminde bulunulabilir.
- Yürütmenin durdurulması isteminin reddedilmiş olması, yeni veriler ortaya çıkınca davacının yeniden yürütmenin durdurulması isteminde bulunulmasına engel değildir. Nedenler (veriler) değiştiğinde yeniden yürütmenin durdurulması isteminde bulunulabilir.
- İdari işlemleri ne denli hukuka aykırı olurlarsa olsunlar, idareden çıktıkları anda hukuka uygun kabul edilirler ve karşı tarafından kabulü aranmaksızın kurallar düzeninde ya da kişinin statüsü üzerinde hukuksal etki doğururlar. Hukuka uygunluk karinesinden yararlanan bu hukuksal etkili işlemler, idare tarafından uygulanırlar; yöneldiği kişi uygulamaya katılmıyorsa ve yasalar idareye ayrıca yetki vermişse zorla uygulanırlar. Bu denli güçlü bir araç karşısında başvuru yargısal koruma olan iptal davasını durdurucu etkisi yoktur.
- Vergilendirme işlemlerine karşı açılan iptal davalarında, davanın açılmış olması dava edilen işlemin hukuksal etkisini askıya alması da işlemin uygulanmasını durdurur, dava süresince verginin tahsil ve zorla tahsil aşamasına geçilemez. Dolayısıyla “iptal davalarının durdurucu etkisi yoktur” bilgisini, “vergilendirme işlemlerine karşı açılan iptal davalarının tahsil aşamasını durdurması dışında iptal davalarının durdurucu etkisi yoktur” biçiminde düzeltilmesi gerekir. Vergilendirme ile sınırlanan mülkiyet hakkına, diğer temel hak ve özgürlüklere göre daha güçlü bir koruma getirilmiştir.
- Yürütmenin durdurulması bir *önlem yargılamasıdır*, *yargısal önlem kararıdır*.
- Yürütmeyi durdurma uygulamaya içkin bir yetkidir. Anayasa Mahkemesi, yasaların anayasaya uygunluğunu yargılamak *yürürlüğü durdurma* kararı verebilme yetkisini içtihatla oluşturmuştur.
- İstem zorunlu koşul olarak belirtilmemiştir. Yargılama yetkisine içkin bir yetki olduğu düşünüldüğünde mahkemenin dava konusu işlemi niteliğine ve olayın özelliğine göre kendiliğinden yürütmenin durdurulması kararı verebilmesi de olanaklıdır.
- Tam yargı davasında yürütmenin durdurulması olanağı yoktur.
- Vergilendirmenin tahsilat aşamasına ilişkin olarak yapılan ödeme emri, haciz ve ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan iptal davalarının durdurucu etkisi yoktur.
 - Tahsilat işlemlerinden dolayı açılan davalar tahsil işlemini durdurmaz.
 - İhtirazi kayıtlı verilen beyannameler üzerine yapılan işlemlere karşı açılan davalar tahsil işlemini durdurmaz.
 - Vergilendirme işlemine karşı açılan davada, davacının gösterdiği adrese tebligat yapılmaması halinde, yeni adresin bildirilmesine kadar dava dosyası işleminden kaldırıl ve varsa yürütmenin durdurulması kararı kendiliğinden hükümsüz kalır. Tahsil işlemi sürdürülür.
 - İşlemten kaldırılan davanın yeniden işleme konulması durumunda tahsil işlemi durmaz
- Olumsuz işlemlerin yürütmesi de durdurulabilir.

II. YÜRÜTMENİN DURDURULMASI KOŞULLARI

- Anayasa m.125/5 “ İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.”
- Anayasa m.125/6 “Kanun, olağanüstü hallerde, seferberlik ve savaş halinde ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir.”

A. Esasa İlişkin Koşullar: İşleminde Açık Hukuka Aykırılık Bulunması ve Uygulamanın Telafisi Güç veya İmkansız Zarar Yaratması

- Açık hukuka aykırılık. Koşullardan biri “idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması”dır.
- İşlem hakkında yürütmenin durdurulması kararı verilmesi, yargılama sonunda iptal kararı verileceği anlamına gelmez.
- Uygulanmakla etkisi tükenecek işlemler için idarenin savunmasının alınması aranmamıştır.
- Telafisi güç veya imkansız zarar. Bu parasal giderimin güç olması değildir. Devlet her zararı, büyüklüğü ne olursa olsun parasal olarak giderebilir. Bununla birlikte zararın parasal giderimi ile zararın telafisi ayrı kavramlardır.

B. Yöntem Koşulları: İdarenin Savunması, Gerekçe ve Teminat

- İdarenin savunması. İYUK m.27/2’ye göre “davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler.” Bununla birlikte, yürütmenin durdurulması istemin idarenin savunması alınmadan kabul edilmesi ve reddedilmesi olanağı da bulunmalıdır.
- Yerinde olmayan yürütmenin durdurulması istemi. Mahkeme kişi yerine geçip istemde bulunmanın yerinde olup olmadığını değerlendiremez.
- Uygulanmakla etkisi tükenecek işlemler. Etki ile anlatılan uygulama etkisidir (örneği bina yıkımı). “Tükenecek” belirlemesi ile de uygulama etkisinin, eski durumu yeniden kurmanın olanaksız nitelikte olduğu durumlar anlatılır. İşlem konusunun maddi yaşamdan ortadan kalkması, ikinci bir kez uygulamanın olanaksız olmasıdır.
- Yürütmenin durdurulması istemine karşı savunma, davaya yanıtı ayrılabılır. (İdarenin yürütmenin durdurulması savunması)
- Hem yürütmenin durdurulması istemi kabul ve hem de ret kararlarının gerekçeli olması gerekir.
- Yürütmenin durdurulması kararları teminat karşılığında verilir (İYUK m.27/6).

III. YÜRÜTMENİN DURDURULMASINDA KANUNYOLU: İTİRAZ

- İtiraz, önlem yargılamasının kanunyoludur.

- Yürütmenin durdurulması istemi kabul ve ret kararlarına karşı, kararı veren yargı yerine göre BİM İdari Dava Dairesi, BİM Vergi Dairesi, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu ve Danıştay Vergi Daireleri Kurulu'na itiraz yolu bulunmaktadır.
- İvedi yargılamada ise yürütmenin durdurulması kabul ya da ret kararlarına karşı itiraz yolu bulunmamaktadır.
- Yürütmenin durdurulması istemleri hakkında verilen kararlara karşı itiraz kanun yolu yalnızca ilk derece yargılamasına ilişkindir. Kanun yolunda verilen yürütmenin durdurulması istemleri hakkında verilen kararlara karşı kanun yolu bulunmamaktadır.
- Yürütmenin durdurulmasına neden olan koşullar ortadan kalktığına mahkeme kararı kaldırabilir; kaldırma kararına karşı itiraz yoluna başvurulabilir.
- Yürütmenin durdurulması istemi ret kararına karşı itiraz edilmişse, süren ilk derece yargılaması sırasında ortaya çıkan yeni nedenlerle yeniden istenilmesi üzerine yürütmenin durdurulması kararı verebilir.

IV. YÜRÜTMENİN DURDURULMASI KARARLARININ ETKİSİ VE UYGULANMASI

- Yürütmenin durdurulması kararı işlemin hukuksal etkisini askıya alır. İşlemin varlığı sona ermez.
- Kararın etkisi ve uygulanması durdurulan işlemin özelliklerine göre belirlenir.
 - Yürütmenin durdurulması kararı iptali istenen işlemi ve ona bağlı işlemleri durdurur.
 - Yürütmenin durdurulması kararı iptali istenen işleme bağlı işlemleri durdurur.
 - Yürütmenin durdurulması kararı geriye yürüten sonuçlar doğurur.
 - Yürütmenin durdurulması kararı, işlemin tesis edildiği tarihten önceki hukuki durumun geçerliğini sağlar.
 - Yürütmenin durdurulması kararı iptal kararı ile aynı niteliktedir.
- Yürütmenin durdurulması kararı iptal kararı gibi geçmişe etkilidir.
- Yürütmenin durdurulması kararı bağlı işlemlerin idarece durdurulmasını gerektirebilir.
- Yürütmenin durdurulması kararına uyulmamış olması idarenin giderim sorumluluğunu doğurur.
- Yürütmenin durdurulması kararının uygulanması üzerine elde edilen maaş ve benzeri parasal haklar, yargı kararının uygulanmasıyla elde edilen statüden kaynaklandığından, yürütmenin durdurulması kararı kaldırılınca geri alınamaz.
- Yürütmenin durdurulması kararının uygulanması için yapılan çalışma karşılığı ödemeler dava reddedilince geri alınamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OLGULARIN SAPTANMASI, KANITLAMA VE HÜKÜM

I. İLK İNCELEMDEN ARAŞTIRMAYA GEÇİŞ

- İlk incelemesi yapıp bir önkoşul sorunu bulunmayan ya da sorun giderilen dava, yargıcın kendiliğinden yapacağı araştırmayla, tarafların ve varsa katılanların

etkinliğiyle yürütölür; uyuşmazlığın verileri dosyaya toplanır, dosya tekemmöl ettirilir, karar verebilecek olgunluğa eriştirilir ve hükme varılır. İlk incelemeden sonraki aşama, *araştırma aşaması* olarak adlandırılabilir.

- Uyuşmazlığın hüküm verilebilecek olgunluğa ulaştırılması için olguların saptanması, saptanan olguların teknik ve hukuksal nitelemesinin yapılması gerekir.
- Hüküm verilebilmesi için uyuşmazlığın verilerinin yargıç için kuşku kalmayacak açıklıkta saptanmış olması gerekir.
- İvedi yargılamada yargıcın araştırma yetkileri, dosya için varsayımsal bir tekemmöl aşaması belirlenerek kısıtlanmıştır. Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmöl etmiş sayılır. Davalı idarenin savunma süresi genel ivedi yargılamada on beş, özel ivedi yargılamada ise üç gündür.
- Dosyanın tekemmölü, davanın karar verilir aşamaya gelmiş olmasını anlatır. Tekemmöl etmiş dosya için örneğin keşif yapılması, usdışıdır.
- Anayasa m.141 uyarınca davaların en az giderle ve olabildiğince hızlı yürütölmesi mahkemelerin görevidir. Bununla birlikte, yasama organının yargılama yetkilerini kısıtlayarak bu sonucu elde etmeye çalışması Anayasaya aykırıdır.
- Araştırma, uyuşmazlığı çözmek için gerekli olan verileri toplama etkinliği olduğuna göre, ilk incelemeye başlayabilir. İdari yargılama yöntemi, özel hukuk yargılamasından ayrımlı olarak kamu yargılamasıdır, gerçeğin doğru bilgisi araştırılırken sırf geçilmiş olduğu için bir önceki aşamadaki araçlar ve veriler gözardı edilmez.
- (Bir ara yargılama olan) Yürütmenin durdurulmasına ilişkin bir karara verebilmek için de araştırma yapmak gerekir.
- Araştırma ilke olarak dosyanın tekemmöl ile sona ermekle birlikte, tarafların tüm sav ve savunma haklarını kullandığı ve tüm veriler toplanarak karar verilecek aşamaya geçmiş bir davanın karar görüşmesinde de yeni verilere ulaşmak gereksinimi ortaya çıkabilir. Dolayısıyla tekemmöl aşamasında da araştırma yapılabilir.
- İdari yargılama yönteminde araştırma, bir aşamanın kapanması ile geçilen bir aşama değildir.
- İdari yargı yerinin araştırma yükümlölüğu ve resen araştırma yetkisi kanunyolu aşamasında da vardır.
- İdari yargılama yönteminde yöntemsel *kazanılmış* hak yoktur. Resen araştırma usulü kazanılmış hakka engeldir.
- Yargıcın resen araştırma yapmaması, kararı sakatlayan eksik incelemedir. Yöntem kurallarına uyulmamış olduğu karar sakatlanır. Bu durum kaldırma/bozma nedenidir. Bu bozma esastan değil usulden bozma olur.
- Özel hukuk yargılamasından farklı olarak idari yargıda tahkikat aşaması ile yargılama aşaması ayrımı bulunmamaktadır.
- Dava dilekçesi üzerinde yapılacak ilk incelemeden sonra hüküm verilinceye kadar geçirilecek aşamalar anahatlarıyla şöyledir:
 - Dava dilekçesi
 - İlk inceleme

- İnceleme tamamlanınca dava dilekçesi davalı idareye ve arakarar her iki tarafa tebliğ edilir (tebligata çıkarılı)
- Mahkeme araştırmaya ilişkin arakarar verebilir. Taraflardan ya da ilgili yerlerden bilgi belge istemi, bilirkişi, keşif vb. Araştırmaya yönelik arakararlar daha çok ilerleyen aşamalarda görülür.
- Davacının yürütmenin durdurulmasına, idarenin savunma süresinin kısaltılmasına, delil tespitine vb. ilişkin istemlerine ilişkin arakararlar da verilebilir.
- Davalı idarenin yanıtı (Yanıt Dilekçesi)
 - İdare bu yanıtında ek süre isteyebilir. Mahkeme buna ilişkin arakarar verir.
 - Her türlü veri toplama ve araştırma kararı verilebilir.
 - İdarenin yanıtı ve arakarar tebliğe çıkarılır.
- Davacının davalı idarenin yanıtına yanıtı (Yanıtı Yanıt Dilekçesi, Replik)
 - Davacının bu ikinci dilekçesinde (Replik) mahkemeden istemleri varsa mahkemece arakarar verilmesi gerekir.
 - Mahkeme araştırmaya ilişkin arakararlar alabilir.
 - Davacının replik dilekçesi davalı idareye ve verilmişse arakarar her iki tarafa tebliğ edilir.
- Davalı idarenin davacının yanıtına yanıt dilekçesi (Yanıtı Yanıtı Yanıt Dilekçesi, Düplik)
 - Tarafların sav ve savunma hakları biter.
 - Mahkemenin araştırma için verdiği arakararların gerekleri yerine getirilmişse örneğin keşif yapılmış, bilirkişi incelemesi yapılmış, rapora itiraz sonuca bağlanmışsa dosya tekemmül eder ve karar aşamasına geçilir.
- Bu akışta elektronik ortamda ya da fiziken mahkeme yazı işlerine girmesi, işlemekte olan sürenin hesaplanmasında temel alınır.
- Her türlü dilekçe mahkeme tarafından incelenir, karara bağlanır ve tebliğ zorunlu ya da gerekli ise karşı tarafa tebliğe çıkarılır. Tebliğ için postada geçen süre vardır. Tarafların yanıt hakları ya da mahkemece yapılmalarına karar verilen usul işlemleri için süre mahkemeden yapılan tebligatı aldıkları, tebellüğ ettikleri andan başlar.
- Tarafların yasada belirlenmiş olan yanıt verme hakları mahkemece kaldırılamaz.
- Yanıt verme süresi genel olarak otuz gündür. İvedi yargılamada on beş gün, özel ivedi yargılamada ise üç gündür. İdarenin yanıt verme süresi bir kez olmak kaydıyla, genel ivedi yargılamada en fazla on beş gün, özel ivedi yargılamada ise en fazla üç gün uzatılabilir.

A. Araştırma ve Kanıtlamanın Temel Özellikleri

- Olguların saptanması hukuksal değerlendirmeyi önceleyen bir aşamadır. Bununla birlikte hangi olguların araştırılması gerektiği de ancak hukuksal değerlendirme ile belirlenebilir.
- Bir idari işlemin hukuksal ya da uygulama etkisine katlanan ancak işleme erişemeyen kişi dava açtığında, idare işlemi mahkemeye sunmak

yükümlülüğünde olduğu gibi mahkeme de idarenin iradesine rağmen bu işlemin varlığını araştırmak yükümlülüğündedir.

- Hangi maddi olguların araştırılacağı veya uyumsuzlukla ilgili kabul edileceği dava konusunun yargıç tarafından nasıl nitelendirildiği ile ilgilidir. Öte yandan saptanan olgular ve bunların hukuksal nitelendirilmesi yargıcın uyumsuzluğunu yerleştirdiği hukuksal bağlamı değiştirebilir.
- İdari yargıda uyumsuzluğun çözümü için gerekli olan veriler, yalnızca taraflarca hazırlanıp sunulmaz, mahkeme de taraflardan bağımsız olarak araştırma yapar.
- (İdari yargıda) Mantıksal, analitik veya usulü (yöntemsel) bir doğru değil, gerçeğin doğru bilgisi (maddi gerçek) araştırılır.
- İdari yargı tahkikçi sistemdir. Tahkikçi sistem, tarafların işbirliğini dışlamasa da onlara gerek kalmaksızın davaya ilişkin her türlü incelemenin mahmemece yapıldığı yargılama sistemidir. Salt tahkikçi sistem uygulanmaz, taraflar yargıç ile işbirliği de yapar Yargılama taraflarca değil, yargıçça yönetilir. Yargıcın *resen araştırma görevi (görev gereği araştırma yükümlülüğü)* vardır. İYUK m.20’de araştırma ve veri toplamaya ilişkin temel kurallar düzenlenmiştir.
- Mahkeme yargılamanın her aşamasında görevi gereği araştırma yapmak zorundadır. İlk derece yargılaması sırasında var olmayan veri kanunyolu aşamasında saptanırsa kararı sakatlamaktadır.
- İdari yargıda yazılı yargılama yöntemi kullanılmaktadır.
- İdari yargılamada tanık dinlenemez, tanık anlatımlarından yazılı olarak yararlanılabilir.
- Gerçekliğin doğru bilgisinin her türlü veriyle mahkemece, tarafların işbirliği ile araştırıldığı idari yargılama yöntemindeki duruşma, kanıt türlerinin çatıştığı bir yargılama evresi değildir.
- İdari yargılama yönteminin niteliği tanık kurumunun özel hukuk yargılamasındaki biçimiyle idari yargıya alınmasına engeldir. İdari yargıda tanık, olgunun araştırılmasında *doğrulama araçlarından* yalnızca biridir.
- Olgunun değerlendirilmesi için gerekli olan bilgiler de yazılı olarak dosyaya girmek zorundadır. Yargıcın tarafların veya uzmanların bilgisine yüzyüze ilişkiyle sözlü olarak başvurabilme olanağı yoktur.
- İdari aşamadaki tanık anlatımları gerçeğe aykırı olduğuna ilişkin herhangi bir kuşku yoksa kullanılabilir.
- Devlet veri tekiline sahiptir. Bu nedenle idare mahkemelerindeki davaların verileri büyük çoğunlukla idarenin elinde ya da erişimindedir.
- Kanıt olgulara ilişkindir. Hukuk kuralları kanıtlama kapsamında değildir. Saptanan olguların hukuksal nitelemesini yapmak ve uygulanacak hukuk kurallarını, ilkelerini bulmak yargıcın görevidir.
- Özel hukuk yargılamasında kamu hakları değil, sözleşmeden, mülkiyetten, fikri ve sınai haklardan vb. kişisel haklardan kaynaklı uyumsuzluklar çözüldüğünden kanıtlama tarafların işidir, onların yükümlülüğündedir.
- Kanıt ve kanıtlama idari davanın kurucu unsuru değildir.

- Kişilerin bilgi edinme hakkı kapsamında elde edemeyecekleri veriler de mahkemece istenebilir.
- İdarenin olguların kayıtlarını tutma yükümlülüğü, bunları gerçeğe ve hukuka uygun tutma zorunluluğu, bunlara erişim hakkı ve idarenin bunları mahkemeye sunma yükümlülüğü kanıt kavramının önemini idari yargıda azaltmaktadır.
- Gerçeğin doğru bilgisi araştırıldığı için yargıç, tarafların sunduğu kanıtlarla (verilerle) bağlı değildir. Bunlar olgu üzerindeki kuşkuyu kaldırmıyorsa araştırmayı sürdürmek zorundadır.
- Ceza yargılamasına benzer biçimde *yasal kanıt türleri* bulunmamakta, hukuka aykırı elde edilmemiş olmak kaydıyla *her türlü veri* olaya ilişkin kuşkuyu ortadan kaldırmak üzere kullanılmaktadır.
- Hukuk yargılamasındaki birbirini alt eden farklı güçlere sahip kanıtlardan ve geçilerek sabitlenen aşamalardan oluşan kanıt sistemi idari yargılama yönteminde yoktur.
- İdari yargılama yönteminde kanıtların güçleri ve kullanılma yöntemlerine dayalı *kanıt türleri* ve *kanıt sistemi* yoktur, *doğrulama araçları (veriler)* kullanılır.
- Resen araştırma yalnızca bir yetki değil, yükümlülüktür. Yalnızca idarenin savunmasına dayanılarak hüküm kurulamaz.
- Davacı, idareden ulaşılabilir belgeleri sunmamışsa bunları elde etme görevi mahkemededir.
- İlke olarak idare davalara karşı yanıt (savunma) vermek zorundadır. İdarenin yanıt vermesi, araştırma aşamasının bir parçasıdır. İdare savunma vermemiş olsa bile mahkeme resen araştırma yapmak zorundadır. Resen araştırma yapmadan idarenin aleyhine karar verilmesi hukuka aykırıdır.
- Davacıya savlarını kanıtlayacak verileri mahkemeye sunma olanağı tanınmalıdır.
- İdarenin belge-bilgi verme zorunluluğu, başka bir resen araştırma olanağı yoksa idareye kanıt yükü yükler.
- İdari işlemler, hukuka uygunluk karinesinden yararlandığına göre, tüm iptal davalarında kanıt yükünün davacıda olması gerekir. Ama hukuka uygunluk karinesi, adına karşın gerçek bir karine değildir, çünkü olguya ilişkindir. Kanıt yükü de idari işlemin iptalini isteyen davacıda değildir.
- İdari aşamadaki kanıt tür ve sistemleri yargılamada veriye dönüşür. Vergilendirme yönteminde kanıt yükü değil, kanıt yükümlülüğü bulunmaktadır.
- İşlemin öğeleri arasındaki nitelik ayrımı araştırmaya yön verir ancak araştırmayı sınırlandırmaz. (Örneğin iptal davalarında işlemin hukuka aykırılığı değerlendirilirken öncelikle işlemin yetki ögesi incelenir. Yetki ögesinde sakatlık saptanması durumunda işlemin diğer öğelerinin özellikle de neden ve konu öğelerinin incelenmesine gerek kalmayabilir.)

- Yargı yetkisine ilişkin anayasada getirilmiş sınırlamalar mahkemenin araştırma yetkilerini kısıtlamaz, hüküm ile yapabileceklerini kısıtlar.
- Yargılamanın araştırma evresini aşamalandırmak ve bu evreye duraklar koymak da olanaklı değildir. Hükme varabilmek için konunun aydınlanması ve yargıcın vicdani kanaate varması gerekir.

B. İhbar Yükümlülüğü ve Katılma Hakkı

- Yargıç, araştırma aşamasında davanın taraflar dışındaki kişileri de ilgilendirdiğini saptarsa, davayı ilgili kişiye *ihbar* etmekle yükümlüdür. Dava ile ilgili olanların davaya *katılma* hakları vardır.
- Katılma, ihbardan bağımsız bir kurumdur. Katılma isteminde bulunan
- İhbar idari yargılama yönteminde taraf işlemi değildir. Bununla birlikte taraflar da bu yönde istemde bulunabilir.
- Katılım gerektiren davanın ihbar edilmemiş olması kararın bozulmasına neden olan bir yargılama yöntemi hatasıdır.
- İhbar istemi varsa mahkemenin istemi değerlendirme yetkisi yoktur; mahkeme ihbar dilekçesini ihbar edene göndermekle yükümlüdür.
- Katılma ferî müdahale (ikincil katılma) biçiminde olabilir. İdari yargıda, katılanı davacı ya da davalı yapan asli müdahale (birincil katılma) bulunmamaktadır.
- Birincil katılma/asli müdahale dava açma olanağıdır.
- İkinci katılma/ferî müdahale bir dava açma olanağı değildir. İptal davası ve tam yargı davasının konusu ile hak ya da çıkar ilişkisi bulunan kişi “davayı kazanmasında hukuki yararı bulunan taraf yanında ve ona yardımcı olmak amacıyla, tahkikat sona erinceye kadar /HMK m.66)” ikincil katılım isteminde bulunabilir ve mahkemenin kararıyla davanın katılımcısı olur.
- Dosya tekemmül edene kadar her aşamada ikincil katılım isteminde bulunulabilir. Araştırma aşaması tamamlanıp karar görüşmesi için gün belirlendiğinde dosya tekemmül etmiştir. Karadan sonra kanunyonları aşamasında ilke olarak katılım isteminde bulunulmaz.
- Katılma isteminin reddi kararı nihai karar olmadığından temyiz edilemez. Katılma istemi reddedilen kişi, nihai kararı bu yönden temyiz edebilir, kanunyonu aşamasında katılma isteminde bulunabilir.
- Davacı yanında da davalı idare yanında da ikincil katılım olanaklıdır.
- Dava sonunda hüküm taraflar arasında verilir (HKM m.69), katılanın hukuksal statüsü üzerinde doğrudan etkisi yoktur.
- HMK m.69/2 “ Fer’i müdahilin, tarafla rücu ilişkisinde, asıl davadaki uyuşmazlık hakkında yanlış karar verildiği iddiası dinlenilemez. Ancak, müdahil, zamanında ihbar yapılmadığı için davaya geç katıldığını veya yanında katıldığı tarafın iddia ve savunma imkanlarının, tarafın ağır kusuru sebebiyle kullanılmadığını belirterek, yanında katıldığı tarafın yargılamayı hatalı yürüttüğü ileri sürülebilir.”
- Katılım, idari davalardaki idarenin yargısal denetimi işleviyle uyumlu biçime kullanılmalıdır.

C. Verilen Toplanması

- Yargıç, uyuşmazlığı çözmesini sağlayacak her türlü veriye ulaşmak zorundadır.
- Olayın/olguların varlığının saptanması yargılamanın temel sorunudur.
- Mahkemenin araştırdığı olgular dava konusuna göre çeşitlilik gösterir.
- İşlemin hukuksal varlığı ile metni/belgesi ayrıdır. İşlemin belgesi, maddi olgudur.
- İdari işleme karşı açılan davalarda işlemin denetlenebilmesi için mahkemenin elinde işlemin belgesinin, basılı ya da dijital olarak bulunması gerekir. Danıştay, işlem metnine ulaşılamayan durumlarda iptal davasının görülemeyeceğine karar vermiştir.
- İşlemin kendisi ya da hukuka uygun olduğuna ilişkin veriler idarenin elindeyse ve idare bunları sunmuyor ya da sunamıyorsa, yargılama yöntemindeki sonucu işlemin hukuka uygun olduğuna ilişkin savunmasının dayanaksız kalmasıdır. Mahkeme, kanıt yükünü idarede bırakarak işlemi iptal etmelidir.
- İdari yargının araştırma yöntemleri karşısında denetlenemeyecek idari işlem yoktur. İdarenin uymakla yükümlü olduğu kurallardan biri de denetlenemez işlem yaratmamak yükümlülüğüdür. Yazılı kayıt dışında dijital olanakları kullanmak zorundadır.
- Mahkeme kişilerden ve özel girişimlerden de bilgi ve belge isteyebilir.
- Vergilendirme işlemlerinin yargısal denetiminde davalı idare aracılığıyla araştırma yaptırılması, mahkemenin idarenin inceleme konusundaki yetkilerinden yararlanmasını sağlamaktadır.
- Veri istenilen örgüt ya da kişiler mahkeme kararına uymak ve istenilen bilgi ve belgeleri mahkemeye göndermek zorundadır. Bu zorunluluğun yönetsel ve cezai yaptırımı vardır.
- İsteme, yargısal emir biçiminde olmalıdır. Mahkeme, arakların gereklerini yerine getirmeyerek bilgi ve belge göndermeyen kişiler hakkında ceza soruşturması açılmak üzere Cumhuriyet Savcılığına başvurulacağını araklarına yazmalıdır.
- Mahkemenin yargılama kararı için gerekli olan belge ve bilgilerin gönderilmesi kararına uyulmaması, kamu görevlileri için görevin kötüye kullanılması suçu kapsamında değerlendirilebilir. Kamu görevlisi olmayan kişiler ve özel hukuk tüzelkişileri için bir ceza yaptırımı öngörülmemiştir.
- Yürütülmek olan idari dava için idarenin mahkemenin istediği belge ve bilgileri vermemesinin yönetsel yaptırımı, yargılamaya etkisi İYUK m.20'de düzenlenmektedir.
 - 20/1: Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki

kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.

- 20/2: Taraflardan biri ara kararının icaplarını yerine getirmediği takdirde, bu durumun verilecek karar üzerindeki etkisi mahkemece önceden takdir edilir ve arakararında bu husus ayrıca belirtilir.
- 20/3: Ancak, istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir. Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez.

- “Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez.” Bu bir düzeltici mekanizmadır.
- Mahkemece istenilen belge ve bilginin verilmemesi durumunda idarenin savunması dayanaksız kalır.
- Mahkeme idareden bilgi ve belge istediğinde, vermemenin karar üzerindeki etkisini de belirlemelidir. Danıştay, bilgi ve belge istenilmesi arakararında vermemenin karar üzerindeki etkisinin belirtilmemiş olmasını, bildirilmemiş yaptırım uygulanarak karar verilmişse bozma nedeni saymaktadır. Vermemenin karar üzerindeki etkisini belirtmeden bilgi ve belge istemek usul hatasıdır, kararı sakatlamaktadır.
- Belge vermeyen idarenin savunması dayanaksız kalır, ancak yargıcın araştırma görevi sürer. İdarenin mahkemeye, mahkemece istenilmiş olan belge ve bilgi göndermemesinin sonucu davayı kaybetmesi değildir.
- (Delil tespiti) Kanıtların saptanması başlı başına bir yargılama kurumudur. İYUK m.58’de düzenlenmiştir. Dava açıldıktan sonra taraflar ancak davayı görmekte olan idari yargı yerinden kanıtların saptanmasını isteyebilirler.
- Tespit bir dava değildir. Çekişmesiz yargılamadır.
- HMK’nin ilgili kuralları (m.400-401-402-403-405), idari yargıda dava açılmadan mahkemenin kanıt saptanmasına kullanılabilir.
- Keşif, yargıcın uyuşmazlığın maddi verilerini duyuları ile algılamasıdır.
- İYUK’ta keşif ile ilgili düzenleme bulunmaz. HMK’nin 288-291. maddelerinde düzenlenmiştir. HMK m.288’e göre “ Hakim, uyuşmazlık konusu hakkında bizzat duyu organları yardımıyla bulunduğu yerde veya mahkemede inceleme yaparak bilgi sahibi olmak amacıyla keşif yapılmasına karar verilebilir.” Keşif kararı, istem üzerine de verilebilir.
- Keşif tarafların katılımına olanak sağlanmalı ve keşif kararının taraflara bildirimi de buna uygun bir süre içinde yapılmalıdır.
- Yargıcın resen araştırma yükümlülüğü her türlü aracı kullanabileceği sonucunu doğurmaz. Mahkemenin resen araştırmada kullandığı yöntemlerin yasal dayanağının bulunması gerekir.

- Belge incelemek ve ifade almak için keşfe gidilmez.
- İdari yargıda mahkemenin tanık dinlemesi olanaklı değildir. Bununla birlikte, tanıkların anlatımları taraflarca yazıya dökülüp tanığın imzasının alınmasıyla dava dosyasına veri olarak sunulması olanaklıdır.
- İptal davalarında işlem yargılanırken mahkemenin işlemi yapmış olan idareden veri ya da açıklama istemesi olanaklı olmakla birlikte mahkeme işlemi yapmış olan kamu görevlisinin işleme ve konusuna ilişkin tanıklığına yazılı da olsa başvuramaz. İdari işlemin hukuksal varlığı, onu yapmış olan kişilerin beş duyu ile elde etmiş oldukları deneyimlerinden bağımsızdır.
- İşlemin neden ögesi verilerinin araştırılması ve incelenmesi idarenin yerine geçmek değildir.
- Vergilendirme işlemlerine ilişkin davalarda, yükümlü vergilendirme aşamasında idareye sunmamış olduğu belgeleri ilk kez mahkemeye sunmuşsa mahkemenin idareye bu yeni belgelere ilişkin savunma olanağı tanınması gerekir.
- İdari aşamada sunulmayıp mahkemeye sunulan belgenin idareye gönderilmeden yalnızca bilirkişi incelemesi yaptırılarak karar verilmesi hukuka aykırıdır.
- İdari aşamada belge sunulmasının haklı bir gerekçesi olmalıdır. Haklı gerekçe olmaksızın mahkemeye sunulamaz.
- İdarenin sunduğu neden ile yetinilemez: Nedenlerin idareden bağımsızlığı (Sebepten İkamesi). Mahkemenin idarenin işlemde ve savunmasında belirttiği neden ögesi verileri ile yetinmemesi ve işleme dayanak olabilecek nedenlerin bulunup bulunmadığı araştırması gerekir.
- İdarenin neden ögesi verilerini araştırmadan işlem yapması işlemi sakatlar. İdare yeterli araştırmayı yapmış ancak yetersiz ya da hatalı veriler kullanmışsa işlem yine sakatlanır.
- Mahkeme yargılama aşamasında idari işlemin, idarenin ya da tarafların iradesinden bağımsız olan neden ögesi verilerini düzeltebilir. Buna sebep ikamesi denilmektedir.
- Sebepten ikamesi ile sebep araştırma yükümlülüğünün ikamesi aynı şey değildir. Mahkemenin neden ögesi verilerini araştırmasını idare yerine yapması, idarenin yerine geçme yasağının ihlali sonucunu doğurur.
- Dayanak değiştirilmesi sebep ikamesi değildir. İşlemin yasal dayanağı, idarenin karar alma gücüdür, yetkidir. Mahkemenin idarenin işleminde ya da savunmasında belirttiğinden başka bir dayanak bulması işlemin nedeninin değiştirilmesi (sebepten ikamesi) değildir.
- Birden fazla nedene dayanan işlemlerde nedenlerden birinin sakatlığı ancak sonucu etkilediğinde işlemi hukuka aykırı kılar.
- Değiştirilen neden de işlemi sakatlıktan kurtaramayabilir.
- Taraflardan birinin sunduğu veriler ya da savlar mahkemece araştırılmadan kabul edilmez.

- Mahkemece elde edilen veriler ve tarafların ek olarak sunduğu veriler için taraflara savunma olanağı tanınmalıdır.
- Kişinin haberdar olmadığı ve savunma hakkını kullanmadığı verilere dayanan işlemler yargılanırken idarenin bu verileri mahkemeye sunması ve mahkemenin de davacıya savunma hakkı tanınması gerekir. İdarece yapılan gizlilik nitelmesi mahkemeyi bağlamaz. Mahkeme sunulan belgelerin gizlilik niteliğini kendisi değerlendirir.
- Davayı kazanmaları için yararlı olacak verilere ulaşan taraf bunu, ek dilekçe ile mahkemeye sunabilir. Sunma kanun yoluna başvurulurken de kanun yolu incelemesi yapılırken de olabilir. Sonradan sunulan belgeler İYUK m.21’de düzenlenmiştir.
- Zamanında sunulması olanaklı olmasına karşın dilekçe ve savunma aşamasında sunulmamış ancak ek dilekçe ile mahkemeye sunulmuş bir veri davanın karara bağlanması için gerekli ise kullanılır.
- Tarafların dilekçe haklarından sonra sunulan belgenin mahkemece kabul edilmesi için aranan “zamanında sunulmasının mümkün olmadığına kanaat getirilmesi” koşulu yalnızca uyuşmazlığın maddi/olgusal yönüne ilişkin belgeler için aranmaktadır. Uyuşmazlığın işlem yönüne, yani hukuksal varlık kazanmış yönüne ilişkin belgeler her aşamada, zamanında sunulmasının olanaksız olması koşuluna bağlı olmaksızın kabul edilebilir.
- Sonradan sunulan belgeler için karşı tarafa inceleme ve yanıt verme olanağı tanınmalıdır.
- Kanun yolu aşamasında da taraflarca yeni veri sunulabilir.

D. Teknik Değerlendirme ve Bilirkişiden Yararlanma

- Bilirkişi incelemesi, olguların saptanmasına ilişkin olmaktan çok bunların teknik değerlendirilmesine ilişkindir.
- İdarenin neden ögesi verilerini toplarken ve değerlendirirken yaptığı teknik değerlendirmeler işlem yargılanırken mahkemece incelenir. Mahkeme, neden ögesi verilerinin teknik nitelendirilmesinin düzgün yapılmış olup olmadığını da inceler.
- İdarenin neden ögesi verilerini yeterince araştırıp araştırmadığı, nesnel davranıp davranmadığı ya da elde edilen verilerin sonucu doğrulamak için uygun olup olmadığının incelenebilmesi için mahkemenin bilirkişiye başvurarak teknik bilgilere erişmesi gerekebilir.
- Teknik bilgi gerektiren konularda yargıç kendi bilgi ve gözlemleri ile karar veremez.
- Teknik bilgi olmayan konuda bilirkişiye gidilemez.
- Yargıçlık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuksal bilgi mahkemelerin görev alanlarına göre değişir. Vergi yargıcının, hukuki bilgisinin vergi hukukunun iktisadi ve mali verilerini de kapsayacak nitelikte olmalıdır.
- Seçilecek bilirkişinin uzmanlık alanının ve düzeyinin, araştırılan konuya uygun olarak belirlenmesi gerekir.

- Sınavlar için iki tür bilimsel bilgi söz konusudur. İlki sınav hazırlamanın teknik bilgisi, ikincisi sınavı yapılan konunun teknik bilgisi. Sınav işlemlerinin denetiminde sınav konusunun bilgisi ile sınav yapmanın bilgisi ayrılmalı, bilirkişi seçimi ve değerlendirmesi de buna göre yapılmalıdır.
- Sanatsal beğeni teknik bilgi değildir, ancak sanat öğretimi teknik bilgi ve değerlendirme gerektirir.
- Bilirkişinin hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi yapma yetkisi yoktur.
- Yargıcın bilirkişi raporuna uyma zorunluluğu yoktur. Bilirkişi raporu yargıcı bağlamaz.
- Bilirkişi raporu olayın teknik yönünü aydınlatıcı nitelikte değilse, aynı bilirkişiden ek rapor alınması ya da yeni bilirkişiye başvurulması da gerekir. Raporun sonucunu uygun veya yeterli görmese de rapordaki teknik verilerle bilgi eksikliğini gideren yargıç hüküm verebilir.
- Bilirkişi ücreti taraflarca karşılanır. Bilirkişi masrafları taraflarca yatırılmıyorsa, yargıç devlet bütçesinden ödeme yapılmasına karar verir. Hazineden ödeme yalnızca mahkemenin resen karar verdiği bilirkişinin masrafları için kullanılabilecek yoldur. Taraflar bilirkişi incelemesi istemişlerse bunun masrafının hazineden yatırılması olanaklı değildir.
- Taraflardan birinin istemi üzerine bilirkişiye başvurulmasına karar verilmiş ancak taraf bu kararın gereklerini yerine getirmemişse, iddiasını kanıtlamamış sayılmaz. Yargıç bilirkişi incelemesine gereksinim duymayı sürdürüyorsa, tarafın isteğinde bağımsız olarak resen bilirkişi atar ve masrafların hazineden karşılanmasına karar verir.
- İdari davada, adliye mahkemelerinden yararlanılarak keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılmaz.
- Adli yargıdaki tespit kararı idari yargıcın araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

II.HUKUKSAL NİTELEME, ÇIKARIM VE HÜKÜM

- Davayı sona erdirecek bir karar verilebilmesi için olguların saptanması, teknik ve hukuksal olarak nitelendirilmesi, uygulanacak hukuk kuralının belirlenmesi ve olayın kurala altlanması (hukuksal çıkarım yapılması) gerekir.
- Davanın araştırma aşaması, ilke olarak önkoşullardan geçen bir davanın hüküm aşamasına eriştirilmesi için yapılan incelemelerden oluşur. Araştırma aşaması tamamlanarak davanın karar verilebilecek aşamaya ulaşması dosyanın tekemmül etmesidir.
- İlk derece yargılamayı sona erdiren kararlar:
 - Önkoşullardan dava ret kararı
 - Açılmamış sayılma kararı
 - Karar verilmesi yer olmadığı kararı
 - Dava ret kararı
 - Usulden ret kararı (önkoşullardan dava reddin dosya tekemmül ettikten sonra verilmesi)

- Esastan ret kararı
 - Kısmen kabul kısmen ret kararı
 - Kabul kararı
 - İptal (esastan iptal, usulden iptal)
 - Tazmin
- Esastan kabulde, iptal ve giderimden başka hüküm verme yetkisi yoktur. Yokluk kararı verilemez.
- Hukuka aykırı bir işlem iptal edilir, bu işlemin geçersizliğine karar verilmez. Geçersizlik, hukuka aykırılık nedenlerinden biridir. Nisbi butlan, mutlak butlan, yokluk vb. sınıflandırmalar idare hukuku ve idari yargı için geçerli değildir. Yokluk, işlemin hukuksal varlığını kendiliğinden ortadan kaldıran bir nitelime değildir, hukuka aykırılık nedeni olarak kabul edilmelidir. Danıştay, yokluk derecesinde ağır bir hukuka aykırılık bulunması durumunda bunun kararın gerekçesinde belirtilmesinin zorunlu olduğuna karar vermiştir.
- Mahkemeden dava konusu işlemin yokluğuna karar verilmesini ya da işlemin yokluğunun tespit edilmesinin istenmesi dilekçe ret nedenidir.

A. Hukuksal Nitelime

- Olgunun saptanması, teknik nitelime, hukuksal nitelime, hukuk kuralının saptanması ve olgunun kurala altlanması ile hükme varılır; hüküm yazılır, karar metni ortaya çıkar.
- Hukuksal nitelime yargıç ile dava dilekçesinin bulunduğu anda başlar, bundan sonraki her arakara dava konusu ve alt konularına ilişkin hukuksal nitelimelemelere dayanır, sonunda uyumsuzluğa ilişkin hüküm kurulmasına olanak tanıyan hukuksal nitelime mahkeme kararına dönüşür.
- Hüküm aşamasında, dava konusu ve alt konularının hukuksal niteliği konusunda bir belirsizlik varsa, hukuksal nitelik sorunu özel olarak oylanır ve karara bağlanır.
- Dava dilekçeleri mahkeme kaydına girerken dava konularına göre ayrı harca ve özel yargılama yöntemlerine tabi olabileceğinden bir ilk hukuksal nitelendirme burada yapılır. Bu nitelime evrak bürosunca yapılmaktadır ve elbette davanın düştüğü mahkemeyi bağlamamaktadır.
- İlk inceleme yapılabilmesi için yargıcın, uyumsuzluğa ilişkin hukuksal nitelime yapması gerekir. Başlangıçta yapılan hukuksal nitelimelemeler yargılama boyunca ve hüküm verileceği sırada değişebilir.
- Hukuksal nitelime, olgunun (maddi gerçeğin) hukuksal adını, hukuk dolayımındaki kavramsal karşılığını bulmaktır. Çözülmesi gereken hukuksal sorundur.
- Hukukçunun görevi, *hukuk içinde ve hukuk tarafından kurulmuş olan gerçekliğin* bilgisini üretmektir. Bu görevini yerine getirirken hukukta yeniden kurulmuş olan gerçekliğin varlık durumunu gözardı edemez.
- Yargılanan işlemin hukuksal nitelimesi de yapılmalıdır. Kamu hukukunda, idarenin işlem türlerini ya da biçimlerin özgürce seçme olanağı yoktur; mahkeme de gerçek niteliğini araştırır.

- İYUK m.22'deki ''konular aydınlandığında meseleler sırasıyla oya konulur ve karara bağlanır'' hükmündeki kararı önceleyen *meseleler* hukuksal sorunlardır.
- Hukuksal nitelme yalnızca mevzuata göre yapılmaz, büyük önerme yalnızca mevzuatta yer almaz.
- Gerek idareye konulmuş kurallar karşısında bir serbestlik yaratmak için gerekse yönetilenlere koruma sağlama çabasının hukuka uygun olabilmesi için anayasada korunan bir değere dayanması gerekir.
- Yasanın dışında özellikle anayasadaki temel hak ve özgürlüklerin ölçü alındığı durumlarda hüküm fıkrasında işlemin mevzuata ve hukuka aykırı olduğu belirtilebilmektedir.
- Yasaya dayanılarak yapılan değerlendirmeyi içerir biçimde, anayasaya ve hukukun genel ilkelerine göre bir yargılama yapılabilir.
- Hukukun genel ilkelerinden farklı olarak disiplin hukukunun genel ilkesi gibi idarenin işleyişini düzenleyen hukuk dallarında genel ilkelerin bulunduğu da kabul edilmekte; bunlar idarenin işlemini yargılamak ve hüküm vermek için ölçü olarak kullanılmaktadır.
- Hakkaniyete, hak ve nesafete uygunluk. Dava konusu işlem ve eyleme ilişkin toplanmış olan verilerin nitelemesinde ve uygulanacak hukukun yani büyük önermenin belirlenmesinde hakkaniyet kavramı da belirleyici olabilir.
- Hakkaniyet, yargıcın vicdani kanaatlerini (hukuk kuralları içerisinde, mesleki bilgi ile aydınlatılmış) oluşturan değerlerden biridir. Türk yargılamasında ''hukuka uygun ancak hakkaniyete aykırı'' biçiminde bir karar verilemeyeceğinden hakkaniyet, hukuk kuralları dışında tek başına kullanılacak bir ölçü olmadığı gibi ayrı bir denetim türü de değildir. Hakkaniyet ancak hukuka aykırılıkla birlikte kullanılabilir.
- Hakkaniyet, hak ve nesafet kavramları bir yandan da anayasanın eşitlik kuralının ve hukukun eşitlik ilkesinin başka türlü anlatımı olarak işlev görmektedir.
- İşlem ve hizmet konusunun özelliklerinin dikkate alındığı durumlarda *kamu yararı* kavramı kullanılarak ölçü geliştirilmektedir. Böylece hizmet gerekleri de hüküm için gerekli olan kuralın oluşumuna girmektedir.
- İşlem konusunun özellikleri, hizmet gerekleri kavramının yanısıra *işin doğası* kavramıyla da norma aktarılmaktadır.
- İdare lehine yerindelik denetimi: Hukuka idarenin gereksinimlerinin katılması. Yargıcın, uyuşmazlığın verilerini nitelerek ve uyuşmazlığı çözecek kuralı, büyük önermeyi oluşturmak için hukuk kurallarını atlayıp doğrudan doğruya işlem konusunun ya da eylemin gereklerine başvurması ve bununla yetinmesi idare lehine yerindelik denetimi yapılmasıdır; anayasaya aykırıdır.
- İşlem için yasal dayanak zorunluluğu doğallık ile karşılanamaz.
- Kamu yararına uygunluk yasallık değerlendirmesinin yerini alamaz.
- Normun kapsamının yerindelik gereksinimleriyle genişletilerek idareye yetki yaratılması anayasaya aykırı olur.

B. Hükmedilebilecek Zaman: Olgunun Saptanmasına ve Hukukun Belirlenmesinde Zaman Sorunu

- Dava konusu işlem ve eylemin hukuka uygunluğu yapılmış olduğu tarihteki hukuk kurallarına göre araştırılır. İdarenin işlem ve eylemleri, daha sonra konulmuş olan kurallara göre yargılanmaz ve bunlarla hukuka uygun duruma getirilemez.
- Yapıldığı tarihteki hukuk düzeni ile çelişen idari işlem ya da eylemlerdeki sakatlık, sonradan tamamlanamaz.
- Zaman içinde sabitlenmiş olan idari işlemler ilke olarak sonradan hukuka aykırı hale gelmezler. Yaptırım nitelikli idari işlemler, hukuk kurallarındaki değişiklik sonucunda hukuka aykırı duruma gelebilir.
- İşlemin yapılmış olduğu tarihteki hukuku değiştiren yargı kararları. İşlemin yapıldığı tarihteki kurallara göre yargılama yapıldığı için, iptal edilmiş kural dayanak yapılarak hüküm kurulamaz.
- Dava açıldıktan sonra hukuk kurallarının değişmesi hukuka aykırılık yaratmaz.
- Yasama organı, idari işlemlerdeki sakatlığı tamamlayacak yasa çıkaramaz. Yargılanan işlem ya da eylemlerin hukuksal dayanaklarını değiştiren yeni yasalar çıkarılması durumunda, idarenin bu yeni yasalara dayanarak yeni işlemler yapması olanaklıdır.
- İdare yeni kurallara dayanarak yapacağı yeni işlem ve eylemlerle yargılanan işlem ya da eyleminin hukuksal etkilerini silebilir, değiştirebilir ya da yeni hizmet örgütlenmesi kurabilir, verdiği zararları tazmin edebilir. Bu durumda mahkeme davanın konusuz kaldığına ve karar verilmesine yer olmadığına hükmeder. Bununla birlikte mahkemenin yeni çıkarılan yasanın yargılamadaki sakatlığı tamamladığı gerekçesiyle iptal ya da tazmin istemini reddetmesi olanaklı değildir.
- Yasama organının yargılanan konuda sonuç doğuran bir yasa çıkarması yargılamaya engel olmaz. İşlem yapıldığı tarihteki kurallara göre yargılanır ve hüküm o tarihten başlayarak etki eder.
- Süregiden ihlallerde ve giderimin hesaplanmasında işlem ya da eylem tarihinden sonraki döneme ilişkin veriler de hüküm verilirken dikkate alınır. Giderim kararlarında, kalıcı etkisi olan zararların giderilebilmesi için gelecek de hükme bağlanabilir.

C. Uyuşmazlığın Hukuksal Varlığını Yitirmesi: Konusuz Kalma, Karar Verilmesine Yer Olmadığı Kararı

- Hüküm verilirken öncelikle dava konusunun hukuksal varlığını sürdürüp sürdürmediğine bakılır.
- Davanın konusuz kalması durumunda, *karar verilmesine yer olmadığı kararı* verilir.
- Dava sürerken idare, iptali istenilen işlemin hukuksal sonuçlarını ortadan kaldırmış, işlem öncesi duruma dönmüşse, Danıştay, davacının dava yoluyla korunması gereken menfaati kalmadığı sonucuna varmaktadır.

- İptal davasının konusuz kalabilmesi için idarenin dava konusu işleme yönelik iradesinin açık bir idari işlem biçiminde ortaya çıkmış olması gerekir. İdarenin mahkemeye sunduğu savunması yeterli değildir. Dava konusu işlemin geri alındığına ya da zararın giderildiğine ilişkin açık bir işlem bulunmalıdır.
- Karar verilmesine yer olmadığı kararının hukuksal etkisi davacının davasını kaybetmesi değildir. Karar gerekçesinde, davanın neden konusuz kaldığı, karar verilmesinde yer olmadığına hükmedildiğinde dava masraflarının ve vekalet ücretinin hangi tarafa bırakılacağını da belirler.

D. Davada Hükme Bağlanması Gerekenler: İstem ve Diğer Yasal Konular

- Hüküm, mahkemenin davacının istemine ilişkin önkoşullardan ret ya da esastan kabul ya da ret kararıdır, başka anlatımla davada ilk derece yargılamasını bitiren karardır.
- Hüküm, yargı organı içinde yer alana mahkeme tarafından yargısal yöntemler kullanılarak oluşturulan, davayı önkoşuldan reddeden ya da kuralkoyucu işlemin ya da birel işlemin hukuksal varlığına son veren ya da idareyi borçlu duruma getiren ya da bu istemleri reddeden irade açıklamasıdır.
- Hüküm, yazılı kararın hüküm fıkrası bölümünde yer alır. Yazılı karar, genel olarak karar kavramından ayrı olarak anlatmak üzere ilam terimi de kullanılmaktadır.
- Yargı kararlarının gerekçeleri hükmün anlamını, kapsamını ve uygulama biçimini belirlediği oranda idareyi bağlar.
- Hüküm kendiliğinden hukuksal etkiye sahipken kararın gerekçesinin kendiliğinden hukuksal etkisi bulunmamaktadır.
- Mahkemenin hüküm verme yetkisini genişletmesi. Yargısal emir. Hüküm, istemle sınırlıdır ancak istem hakkında verilen kararın idarece uygulanmasını sağlayabilmek için mahkeme hükme ek belirlemeler getirebilir.
- Mahkeme istemden fazlasına ve istem dışından hüküm kuramaz, karar veremez.
- İstem konusu olmayan işlemlerin yargılanması: Hukuksallığın hüküm kurulmadan incelenmesi. Dayanak işlemin uygulama işlemi dolayısıyla denetimi, hüküm verme yetkisini içermediğinden yargıcın istemle bağlı olma kuralı ile çelişmez, onun ayrık durumu da değildir. Bunun tipik örneği birel işleme karşı açılan davada, iptali istenilmemiş olan düzenleyici işlemin hukuka aykırılığının değerlendirilmesidir.
- Birel işleme karşı açılan iptal davasında dava edilmemiş olan dayanak kuralkoyucu işlemin değerlendirilebilmesi için düzenleyici işlem niteliği tam olmalı, karma nitelikte olmamalıdır. (Örneğin imar planları karma niteliktedir.)
- Birel idari işlem yargılanırken dayanağı olan düzenleyici işlemin yasaya aykırı olduğu saptanırsa bu kuralkoyucu işlem ihmal edilip doğrudan doğruya ilgili yasa uygulanarak uyumsuzluk çözülebilir.
- Dava edilmemiş dayanak işlemin yargılanması kuralkoyucu işlemlerle sınırlı değildir, neden ögesi işlemleri ve önceleyen işlemler de yargılanabilir.

- Yargılanmakta olan idari işlemin neden ögesi işleminin hukuka uygunluğunun araştırılması sırasında, bu irade açıklamasının etkili işlem olup olmadığı önem taşımamaktadır. Yargılanmakta olan işleme neden ögesi verisi olarak girerek onun hukuka aykırılığına etki etmiş olması önemlidir.
- Dava edilmemiş olan neden ögesi işlemlerinin hukuka uygunluk değerlendirmesi dava açma süresinden bağımsızdır.
- Dava konusu edilmemiş olan işlemin türü hukuka uygunluk değerlendirmesi yönünden fark yaratmaz.
- Konusu vergilendirme olan işlemlerin yargılanmasında dava konusu edilmemiş önceleyen işlemlerin denetlenmesi olanağının bulunmadığı kabul edilmektedir.
- Önceleyen vergilendirme işlemine karşı yönetsel itiraz aşamasında ileri sürülmeyen bir hukuka aykırılık savı bulunmaktaysa ya da yargıç göre gereği böyle bir veri ile karşılaşmışsa, dava konusu edilmemiş olan önceleyen vergilendirme işleminin hukuka uygunluğu hüküm kurulmaksızın değerlendirilebilir.
- Dava konusu edilmiş olan işlemin kaldırılarak yerine aynı içerikte yeni işlem yapılması durumunda, yargılama yeni işleme karşı sürdürülüp yeni işlem hakkında hüküm kurulabilir.
- Dava konusu işlemin yerini alan işlemi için ayrı bir dava açılması gerekmez.
- Yargılama giderleri taraflar istememiş olsa da mahkemece hükmedilmesi gereken konulardır. Yargılama giderleri davayı kaybeden taraf üzerine bırakılır. (HMK m.332-323-325326-330-331-333) Yargılama giderleri kapsamında posta giderleri de bulunur.
- Davanın konusuz kalması durumunda ilke olarak tarafların yaptıkları yargılama giderlerine katılmaları gerekir; yargılama gideri bir tarafa yüklenemez.
- İdarenin yargılanan işlemi geri alması, kaldırması, istenilen zararı gidermesi gibi dava sonrası kararları, dava ile elde edilmek istenilen sonucu sağlayarak davayı konusuz bırakabilir. Bu durumda yargılama giderleri hukuka aykırı işlem ya da kusurlu hizmeti gerçekleştirerek kişiyi dava açmak zorunda bırakana idare aleyhine hükmedilir.
- Davanın açılmasına neden olan taraf mutlaka idare olmayabilir, kişiler de neden olabilir.
- Faiz. Davacı istememişse, hükmedilen giderim miktarına ya da para konulu işlemdeki miktara faiz işletilmesine karar verilemez. İdari yargılama hukukunda faiz, kişinin yargı kararı ile idareden alacaklısı olduğu paranın, ödemediği süre boyunca idarece işletilerek elde edilen semeresi değil; idarenin işlem ya da eylemiyle yaratmış olduğu hukuksal ve maddi bozukluğun geçmişe etkili olarak tam ve eksiksiz giderilmesi için, ulusal paranın değer yitimi karşılığının verilmesidir. Mahkeme hükmünde idarenin ödemekle yükümlü olduğu miktara, zararın doğduğu tarihten hüküm tarihine kadar geçen süre kadar faiz eklemelidir.

- Hüküm tarihinden sonra, idarenin ödeme gecikmesi nedeniyle vermesi gereken faiz ise yargı kararının uygulanması kapsamında idarece hesaplanarak ödemesi gereken ektir.

E. Karar Metni ve Gerekçe Yazımı

- Gerekçe kararın zorunlu ve anayasal unsurudur. Hüküm kendisini önceleyen uslamayı içermez, çıkarımın sonucudur.
- Karar metni taraflara bildirilir; yargılamanın tüm verilerinin ve tüm yargısal işlemlerin toplandığı dosya ise mahkemede kalır.
- Davacının idari işlemin hukuka aykırı olduğuna ya da zararın idarece giderilmesi gerektiğine ilişkin savlarının, kabul edilse de ret edilse de kararda karşılanması, yani kararın gerekçesinde bunların neden hukuken doğru ya da yanlış olduğunun belirtilmesi gerekir.
- Gerekçe çözümleyici olmaktan çok bireşimci [sentez?] biçimde yazılır.
- İdari işlemin hukuka aykırılığı yetki, şekil, sebep, maksat ve konu ögeleri çözümlenerek incelenecektir.
- İşlemin herhangi bir ögesi yönünden iptal edilemez. İşlemin herhangi bir ögesi iptal edilemez. Ögedeki sakatlık nedeniyle işlem iptal edilir.
- Kararlarda, temel hukuk kurallarından ve ilkelerinden çözülmesi gereken soruna ilişkin çıkarsama yapmak yerine “tartışmasızdır”, “duraksamaya yer yoktur”, “açıktır” gibi kalıpların kullanıldığı görülmektedir. Tartışmasız bir konunun, neden tartışmasız olduğunun da açıklaması gerekir.
- Çıkarım yapabilmek için büyük önerme ile küçük önerme aynı orta terimi taşımalıdır.
- Kararın gerekçesinde, hükümle bağlantısı olmayan ve gerekli olmayan verilere yer verilmemelidir.
- Taraflardan birinin, genellikle davalı idarenin tezlerini olduğu gibi aktarmak gerekçe yazmak değildir.
- Karar metni görüşme tutanakları ile uyumlu olmalı ve karar metni hükmü vermiş olan yargıçlar tarafından imzalanmalıdır.
- Karar verilmesine yer olmadığı kararlarında dava konusunun neden ortadan kaldığı açıklanmalıdır.
- Özellikle işlemin iptal edildiği ve idarenin giderime mahkum edildiği kararlarda gerekçe, idarenin hukuka uygun işlem ve kusursuz hizmet üretebilmesi için yol gösterici biçimde yazılabilir.
- Danıştay, davayı önkoşullardan reddettiği durumlarda da idarenin yapması gereken düzgün işlemi gerekçesinde yazmaktadır.
- Vergilendirme işlemlerine ilişkin davalarda, karar yazımında farklılık olsa da “iptal” ve “tazmin” dışında hüküm verme yetkisi yoktur.
- Para cezaları ya da vergilendirme işlemleri gibi konusu belli bir paranın ödenmesi olan işlemlerde, işlemdeki miktarın hukuka aykırı belirlenmiş olduğu sonucuna varılırsa miktara ilişkin kısmi iptal kararı verilmesi idarenin yerine geçme yasağının ihlali olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle

mahkemenin işlemi iptal etmesi, kararın gerekçesinde hatalı hesaplamanın nedenlerini belirtmesi gerekir.

F. Feragat ve Kabul

- Feragat ve kabul, özel hukuk yargılamasında davayı sona erdiren taraf işlemleridir; mahkemenin kabulüne bağlı değildir. Feragat ve kabul kurumları idari yargıda kullanılmakla birlikte idari yargıda davaların, tarafların feragat ve kabulüyle hüküm dışında sona erdirilmesi olanaklı değildir. Bu nedenle dönüştürülerek uygulanır. HMK m.307-308-309-310-311 uygulanır.
- İdari davalarda idare davayı kabul edemez. Yargısal denetim başlatıldıktan sonra ancak yargı kararı ile sona erdirilebilir.
- İdari yargıda feragat mahkemenin kabulüne bağlıdır. Kişinin feragat istemi kabul edildiğinde mahkemece davanın reddine karar verilir, kişi yargılama giderlerini ödemeye kabul edilebilir.
- Dava bir kez açıldıktan sonra, önkoşullarda bir eksiklik yoksa bildirim adresinin bulunmaması ve posta giderlerindeki eksikliklerin giderilmesi dışında dosya işleminden kaldırılmaz ve dava mutlaka hükme vardırıılır.
- Davacı, istemiyorsa açmış olduğu davayı yürütmez. Davacının yargılama sırasında ödemesi gereken paralar, onun ödenmemesi durumunda Hazine'den de karşılanabilir.
- İptal davası kamu adına açılan bir dava değildir. Dava konusunun özellikleri uygunsa feragat olanaklıdır.
- Feragat istemi değerlendirilirken davanın konusu, davanın niteliği ve bulunduğu aşama dikkate alınır. Kişisel çıkarla birlikte kamu yararını ilgilendiren durumlarda feragat istemi mahkemece kabul edilmez.
- İdarenin davacı olduğu durumlarda feragat isteminde bulunabilmek için karar organının ya da makamının onayı gerekebilir.
- İdari davalarda kanun yolu aşamasında davacının davasından feragat edebilip edemeyeceği konusunda Danıştay içtihadında belirsizlik bulunmaktadır.
- İlk derecede karar lehine olan davacı kanun yolunda feragat ile mahkeme kararını ortadan kaldırmaz. Kanun yolu aşamasında feragat isteminde bulunulabilir, yalnızca feragat isteminin varlığı kararın bozulmasını gerektirmez.
- Yargı kararı uygulanmışsa kanun yolu aşamasında davadan feragat isteminde bulunulamaz.
- İdari yargıda takipten vazgeçme yoktur, takipten vazgeçme dilekçesi feragat olarak da kabul edilemez.
- Davacının yargılama dışında yaptığı edimler feragat ya da kabul sayılmaz, yargılamayı etkilemez.

G. Mahkemenin Karar (Hüküm) Sonrası Yetkileri

- İlk derece yargılamasını sona erdiren karar (hüküm) verildikten sonra yargıcın uyumazlık üzerindeki yetkileri sona erer. Hüküm ancak kanun yolunda üst derece mahkemesinin kararı ile değişebilir.

- Karar yazılıp karara bağlandıktan sonra, hüküm değiştirilmeksizin hüküm fıkrasını da kapsar biçimde karar metnindeki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi ve çelişkilerin açıklanması gereksinimi, hükümle varılan sonuca ilişkin olmasa da karar metnine ilişkin mahkemeye yetki vermektedir. Bununla ilgili düzenlemeler İYUK m.29-30'da yapılmıştır.
- Hüküm ancak kanun yolunda ya da sonrasında değişebilir. Bununla birlikte hükmü değiştirme sonucu doğurmayan yazım hataları ve diğer maddi hatalar istem üzerine mahkemece düzeltilebilir.
- Düzeltme kararı, hüküm fıkrasını değiştirmişse düzeltilmiş karara karşı kanun yoluna başvurulabilir. Düzeltilmiş kararın taraflara bildirimiyle yeni bir kanun yolu süresi başlar.
- Açıklama (tavzih). Açıklama isteminin kabulü ile karara ilişkin bir açıklama kararı verilir. İstem, kararı veren mahkemeye yapılır.
- Açıklama yolu ile daha önce verilen bir kararın sonucunun değiştirilmesi olanaklı değildir.
- Hükümün değiştirilmesi sonucunu doğuran açıklama kararına karşı, yeni süre içinde kanun yoluna başvurulabilir.

5.BÖLÜM

KARARA KARŞI BAŞVURU YOLLARI

1.OLAĞAN KANUNYOLLARI (İSTİNAF VE TEMYİZ)

- Üst yargı yerine başvurulduğunda mahkeme kararının kesinleşmesine engel olan yollar, olağan kanun yollarıdır.
- İstinaf, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinin davayı sona erdiren kararlarının başvuru üzerine üst mahkemece yeniden incelenmesi ve karar hukuka aykırı ise kaldırarak yeniden karar verilmesi yoludur.
- Temyiz, hem ilk derece yargı yerlerinin davayı sona erdiren kararlarının hem de istinaf yolunda verilen kararların başvuru üzerine incelenmesi, kararlar hukuka aykırı ise bozularak geri gönderilmesi yoludur.
- İdare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı *genel kanun yolu* istinaftır. Bölge idare mahkemelerinin istinaf kanun yolunda verdiği kararlara karşı ise *genel kanun yolu* temyizdir.
- İdare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinin ilk derece kararlarından yalnızca ivedi yargılama yöntemi kullanılarak verilmiş olan kararlarına karşı temyiz yolu vardır.
- Olağan kanun yollarına kimi kararlar için para düzeyi ve konu türü olarak sınır getirilmiştir. Bu sınırlamalara göre, kanun yolunun kapatıldığı, yalnızca temyiz yolunun bulunduğu ya da istinaf yolundan sonra temyiz yolunun kapalı olduğu kararlar bulunmaktadır.
- Kanun yolunda inceleme sınırı kararın hüküm fıkrasıdır. Hükümün kaldırılması ya da bozulması istenir.

- Kanun yolunda hükmün (kararın) hukuka uygun olup olmadığı yargılanırken, dava dosyası ve hatta dosya dışında mahkeme kayıtlarına yansıyan tüm yargılama süreci değerlendirilir.
- İlke olarak bir mahkemede ki ya da Danıştay dairesindeki yargılamayı sonlandıran kararlara karşı kanun yoluna başvurulabilir. Yargılamayı sona erdiren kararlar *nihai kararlardır*. Yargılamanın sürmesini sağlayan kararlar ise arakarar olarak adlandırılır. İlke olarak arakararlara karşı kanun yolu bulunmaz.
- Hakkimin reddi isteminin reddi kararına karşı kanun yolu vardır.
- Arakarar nihai kararlarla birlikte temyiz edilebilir bilgisi yanlıştır.
- Kanun yolunun kapalı olup olmadığına kanun yolu yeri karar verir.

A. İstinaf

- İYUK m.45'te düzenlenmiştir. İdare ve vergi mahkemeleri kararlarına karşı genel kanun yolu istinaftır. Bununla birlikte istinafa başvurulmayıp temyize başvuru kararlarda bulunmaktadır. (Örneğin ivedi yargılama kararlarına karşı temyize başvurulur.)
- Parasal sınıf belirlenerek istinaf yolunun kapatıldığı ve dolayısıyla verildiği an kesinleşen kararlar bulunmaktadır.
- İstinaf ret kararı ilke olarak kesindir, sınırlı konudaki karar için temyiz yolu açıktır.
- İstinaf incelemesi sonunda ilk derece mahkemesi kararı hukuka aykırı bulunursa iki yol bulunmaktadır. Karar kaldırılarak dosya yeniden karar verilmek üzere ilk derece mahkemesine gönderilebilir ya da karar kaldırılarak davanın esası bölge idare mahkemesi tarafından karara bağlanır.
- İstinaf incelemesinde hukuka aykırı bulunan *mahkeme kararının kaldırılarak işin esası hakkında karar verilmesi* genel ilkedir.
- BİM'in *ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak yeniden karar verilmek üzere dosyayı mahkemesine göndermesi* ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunda sözkonusudur. BİM'in bu kararlarına karşı kanun yolu olmadığı gibi direnme olanağı da yoktur. İYUK m.45/5'te düzenlenmiştir. Gönderilmesi için:
 - İlk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulunmuş olması
 - Davanın görevsiz veya yetkisiz mahkemede görülmüş olması
 - Davaya reddedilmiş veya yasaklanmış hakim tarafından bakılmış olması.
- İstinaf incelemesinde hukuka aykırı kararın kaldırılarak esas hakkında yeniden karar verilebilmesi için davanın esasının ilk derecede yargılanmış olması gerekmektedir. İlk inceleme üzerine verilen kararların, bölge idare mahkemesince istinaf incelemesinde hukuka aykırı bulunması durumunda, davanın esası ilk derecede yargılanmamış olduğu için doğal yargıcın yerine geçerek esas hakkında karar verebilmesi olanaklı değildir.
- İstinaf yargılaması, ilk derece yargılama yetkisinin yerini alamaz.

- İstinaf incelemesinde bölge idare mahkemesi, ilk derecenin bilirkişi ve keşif gibi temel araştırma araçlarının kullanılmamış olduğunu saptarsa kararı kaldırarak dosyayı geri göndermelidir.

B. Temyiz

- Temyiz kanun yolu, Danıştay dava dairesi ve bölge idare mahkemesi kararları için genel, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi kararları içinse özel kanun yoludur. İYUK m.20/A-20/B-46'da düzenlenmiştir.
- Bölge idare mahkemesinin, kararı kaldırarak dosyayı mahkemesine yeniden karar verilmek üzere gönderdiği kararları ise kesindir.
- Vergilendirme işlemlerine ilişkin davalardan yalnızca para konulu olanlar temyiz edilebilir. Yalnızca konusu para olan vergilendirme işlemlerinin temyiz edilebilir nitelikte olmasına ilişkin sınırlandırma anayasadaki hiçbir değeri korumamaktadır.
- İYUK m.49 uyarınca, Danıştay temyiz incelemesi sonunda kararı hukuka uygun bulursa *onar* ya da hukuka aykırı bulduğu kararı *bozar*. Bozma ve onama parçalı (kısmi) olabilir.
- Onama kararı farklılaşabilir. Karar onanabilir, *gerekçesi değiştirilerek onanabilir* ya da yeniden yargılama yapılmasını gerektirmeyen maddi hatalar, düzeltilmesi olanaklı eksiklik ya da yanlışlıklar varsa karar *düzeltilerek onanabilir*.
- Karardaki hukuka aykırılık, yargılama yöntem kurallarına uyulmaması ve davanın esası hakkında hukuka aykırı karar verilmesi olarak iki biçimde ortaya çıkabilir. İlkine *usulden bozma*, ikincisine *esastan bozma* denilse de yasada böyle bir ayırım bulunmamaktadır.
- Onama ve ısrar (BİM ve Danıştay dava daireleri ısrar edebilir) ile ilgili hükümler İYUK m.50'de düzenlenmiştir. Onama kararı ilk derece yargı yerine gönderilir ve karar o yer tarafından yedi gün içinde bildirilir.
- Danıştay idari dava daireleri ve vergi dava dairelerinin, ısrar yetkisinin olup olmadığı açıkça düzenlenmemiştir.
- Kararı bozulan yargı yeri, ısrar kararı vermeyip, bozmada belirtilen eksiklik ve aykırılıkları giderecek işlemleri yaptıktan sonra *yeniden karar* verir. Bu karara karşı temyiz yoluna başvurulabilir. Uyma üzerine verilen yeniden kararın temyiz incelemesi bozma kararına uygunlukla sınırlı olarak yapılır.
- Bozmaya uyma üzerine verilen kararlara karşı kanun yolu hep açıktır, ancak tam uyma durumunda hukuksal yarar ortadan kalkar ve temyiz istemi reddedilir.
- İsrar (direnme) kararlarına karşı temyiz yoluna başvurulduğunda temyiz yeri farklılaşır.
- Temyiz hukuksal derece olmakla birlikte maddi veriler de araştırılabilir. Temyiz incelemesinde de resen araştırma ilkesi geçerlidir. Temyiz aşamasında yeni bilgi ve belge getirtilemeyeceğini, yeniden inceleme yapılamayacağını ve olayın maddi niteliğine ilişkin ek bir araştırma yapılamayacağını söylemek olanaklı değildir.

C. Kanun yolunda Yöntem: İstinaf ve Temyizin Yöntemi

- Kanun yolu başvuruları, kanun yolu incelemesi yapacak yere hitaben yazılır, ancak dilekçeler buralara değil, kararı vermiş olan idari yargı yerine verilir.
- Kanun yolu başvurusu üzerinde ilk incelemeyi yapan kararına karşı başvuru yapılmış idari yargı yeri, saptadığı eksikliğin türüne göre kanun yolu isteminde bulunulmamış sayılması ya da kanun yolu istemi ret kararı verir. Bu kararlara karşı da yedi gün içerisinde kanun yoluna başvurulabilir.
- Kanun yolu dilekçelerinin İYUK m.3'te belirtilen koşullara göre düzenlenmesi gereklidir. İlk incelemede saptanan eksikliklerin tamamlanması için on beş gün süre verilir.
- Dilekçe sunulurken gerekli harç ve giderlerin tamamının ödenmiş olması gerekir.
- Kanun yolu başvurusu süresinde değilse, kanun yolu isteminin reddine karar verilir.
- Kesin karar hakkında yapılmış kanun yolu başvurusunun da reddine karar verilir.
- Yürütmenin durdurulması istemi bulunan kanun yolu başvurularında yukarıda aktarılan eksiklik kararlarını, dosyanın ilk inceleme yapılmadan ve savunma alınmadan doğrudan gönderildiği kanun yolu yeri kesin olarak karar verir.
- Karşı kanun yolu. Kanun yolu dilekçeleri karşı tarafa bildirilir. Karşı taraf bildirim izleyen otuz gün içinde yanıt verebilir. Kanun yolu dilekçesine yanıt veren karşı taraf, kararı süresinde temyiz etmemiş olsa bile düzenleyeceği dilekçesinde kanun yolu isteminde bulunabilir.
- Kanun yoluna başvurulmuş olması, kararın hukuksal etkisini ve uygulama zorunluluğunu ortadan kaldırmaz.
- Kanun yolunda dava konusu işlem ya da mahkeme kararı hakkında yürütmenin durdurulması istenebilir. Bu durumda, dilekçe üzerindeki ilk incelemeyi başvurunun doğrudan doğruya gönderileceği kanun yolu yeri yapar.
- İptal isteminin reddi kararına karşı kanun yoluna başvuruluyorsa, kanun yolu yerinden *işlemin yürütmesinin durdurulması* istenir. İptal kararına ya da tazmin kararına karşı kanun yoluna başvuruluyorsa, mahkeme kararını uygulamamak için, kanun yolu yerinden *mahkeme kararının yürütmesinin durdurulması* istenilir.
- Kanun yolunda yürütmenin durdurulması istemleri hakkında verilen kararlar kesindir.
- Konuya ilişkin düzenleme İYUK m.52'de yapılmıştır.
- İlk ya da alt derecenin Danıştay tarafından verilen yürütmenin durdurulması kararını kaldırma yetkisi yoktur.
- Kanun yolunda işlem hakkında yürütmenin durdurulması kararı, iptal istemi ret kararına karşı kanun yoluna başvurulduğunda verilebildiğine göre, ilk ya da alt derecenin bozmadan sonra kararında direnmesi ve yeniden ret kararı vermesi durumunda yürütmenin durdurulması kararı etkisini yitirir.

- İlke olarak ancak taraflar kanun yoluna başvurabilir. Asli katılma olmadığı için, müdahil kanun yoluna başvuramaz. Bununla birlikte mahkemenin husumet hatası nedeniyle hasım gösterilmemiş olan kişinin kanun yolu başvurusu kabul edilebilir
- Kanun yolu başvurusunda hukuksal yarar olmalıdır. Hüküm lehine olanın kanun yoluna başvurmakta yararı yoktur. Hüküm lehine olan taraf kararın gerekçesi nedeniyle kanun yoluna başvuramaz.
- Davanın önkoşuldan reddedilmesi ile esastan reddedilmesi arasında, dava konusu işlem hukuka uygunluk karinesi ve etkililik özelliğini koruduğu için davalı idare açısından hukuksa yarar farkı yoktur.

D. Kaldırma ve Bozma Nedenleri

- Temyiz incelemesi sonunda Danıştay;
 - Görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması
 - Hukuka aykırı karar verilmesi
 - Usul hükümlerinin uygulamasında kararı etkileyebilecek nitelikte hata veya eksikliklerinin bulunması
- sebeplerinden dolayı incelenen kararı bozar.
- Bir işlemin hukuka uygun olup olmadığını ya da bir zararın idarece giderilmesi gerekip gerekmediğini belirleyen kurallar yargılama hukuku terimcesinde *maddi hukuku* oluşturur.
- Davanın açılmasını, yargıcın davayı yürütme yetkilerini, tarafların yargılama sırasında mahkemeye karşı ileri sürebilecekleri hakları ve başvurabilecekleri yolları düzenleyen kurallar ise *yargılama yöntemi kurallarıdır*, *usul hukukudur*.
- Yöntem kurumları ve bunları düzenleyen kuralların karmaşıklığı nedeniyle düzgün yargılama yöntemi uygulandığında da idarenin yargısal denetimini ve kişinin hak arama özgürlüğünü kısıtlayan karara varılabilmektedir. Kanun yolu incelemesinde bu durumlar *hakkaniyete* ya da *hak ve nesafete aykırı* karar verilmesi olarak nitelendirilmektedir. Bu kavramların idarenin yargısal denetiminde yeri yoktur.
- Mahkemenin yargı düzeni yönünden, konu yönünden ya da yer yönünden yetkisi olmayan bir davada yargılama yapması, yöntem kurallarına aykırı bir yargılama olduğundan karar sakatlanır.
- Danıştay, hem ilk derece mahkemelerin kararlarını hem de bölge idare mahkemelerinin kararlarını denetler.
- Uyuşmazlığın maddi verilerinin eksik toplanması yanlış hükme varılmasına neden olur, kararı sakatlar.
- Eksik bilirkişi raporuna dayanılarak karar verilmiş olması da eksik inceleme sayılır.
- Dosyaya girmiş olan verilerin yeterince incelenmemiş olması hatalı hüküm verilmesine neden olur ve kararı sakatlar.
- Saptanan olgunun teknik ve hukuksal nitelendirilmesinin hatalı yapılması, kendi içinde tutarlı bir sonuca varılmasını sağlasa da küçük önermenin

terimleri hatalı olduğundan somut uyuşmazlığa ilişkin gerçekliği hukuksal olarak doğru kuramayan ve kavrayamayan bir hükme varılmasına neden olur.

- Hüküm fıkrasının yanlış yazılması yöntem sakatlığıdır.
- Yöntem kurallarındaki yanlışlığın yargılama sonucunu etkileyebilecek nitelikte olması gerekir. Yargılama yöntemini düzenleyen kurallarındaki bozukluk, mahkemenin vardığı sonucu, yani hükmü değiştirmeyecek nitelikteyse karar hukuka aykırı değildir.
- Duruşmaya katılmamış üyenin karar veren heyette yer alması kararı sakatlar.
- Gereksiz yazılmış olması, kararı sakatlar.
- Hüküm verilirken aynı hukuksal nitelendirmeye dayanılarak oylama yapılmış olmalıdır. Azınlıkta kalan üye bir sonraki aşamada azınlık görüşünü sürdüremez; önceki aşamadaki görüşüne dayanarak yeni aşamada oy kullanamaz; önceki aşamada çoğunlukça kabul edilen sonucu veri almak zorundadır.
- Uyuşmazlığa yanlış kuralın uygulanması maddi hukuka aykırılıktır.
- Karar hukuka aykırı olsa da bozulmasında hukuksal yarar olmalıdır. Danıştay, uygulama sonucu olmayacak yargılamayı temyiz istemini reddedip sona erdirerek kişi için hukuksal öngörülebilirlik ve hukuk güvenliği değerlerini korumaya çalışırken idare için de idarenin işleyişinde düzenlilik değerini korumaya çalışmaktadır.

E. Kararın Kesinleşmesi (Bozma, Uyma, Direnme)

- Mahkeme kararlarının hukuksal etkisini göstermesi ve idare tarafından uygulanması için kesinleşmesi gerekmez. İdarenin mahkeme kararının hukuksal etkisinden ve kararı uygulama yükümlülüğünden kurtulabilmesi için kanun yolunda mahkeme kararının yürütülmesinin durdurulmuş olması gerekir. Kesinleşme, kararın uygulanması için bir koşul değildir.
- Direnme üzerine verilen kararın kanun yolu yeri farklılaşır.
- İlk kararda ısrar edildiğini yineleyen sözleri taşıyan kararların yanı sıra ilk karardaki hükmü yineleyen, kısmen yineleyen ya da gerekçeyi değiştirerek yineleyen kararlar da ısrar niteliğindedir.
- İptal ya da giderim isteminin reddi kararının (dava ret kararının) bozulması durumunda kararın ortadan kalkmasının işlem ya da idarenin malvarlığı üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Bu durumda ilk ya da alt derece yeniden karar verecektir.
- İptal kararının ya da giderim kararının bozulması durumunda, mahkeme kararının hukuksal etkisi ortadan kalkar ve bunun sonucunda iptal edilen işlem hukuksal varlığını yeniden kazanır, idarenin borçluluk durumu sona erer. Bozma kararı verildiği anda bu etki doğar, kararı bozulan yargı yerinin yeniden karar vermesi beklenilmez.
- Vergilendirme işlemlerinde davanın durdurucu etkisi, bozma kararı sonrasında yeniden doğar.
- Bozmaya uyma üzerine verilen kararın temyizi sınırlı niteliktedir.

- Temyizde saptanan eksiklikleri tamamlayan ilk ya da alt derece yine aynı sonuca varmışsa bu ısrar değil yeni karardır, kanunyolu yeri aynıdır.
- Bozmaya kısmen uyulmuşsa ve yeni kararı iki taraf da temyiz etmişse, aynı davada temyiz mercileri farklılaşabilir.

II. KESİN KARARA KARŞI OLAĞANÜSTÜ KANUNYOLLARI

- Kanun yolundan geçmeden ya da kanun yolundan geçerek kesinleşmiş olan kararlardaki hukuka aykırılıkların sonradan ortaya çıkmış olmasına getirilmiş olan düzeltici mekanizma olağanüstü kanun yollarıdır.
- İki olağanüstü kanun yolu bulunmaktadır: Kanun yararına temyiz ve yargılamanın yenilenmesi. *Kanun yararına temyiz* yolunda kanun yolundan geçmeden kesinleşmiş karar, sakatlık saptandığında yalnızca kaldırılır. *Yargılamanın yenilenmesi* yolunda ise sakatlık saptandığında kesin karar kaldırılarak yeniden yargılama yapılır.

A. Yargılamanın Yenilenmesi

- İYUK m.53'te sayılan nedenlerden biriyle sakatlanmış olduğu ortaya çıkan karara karşı yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunulabilir. Başvuru için genel süre "dayanılan sebebin istemde bulunan yönünden gerçekleştiği tarihi izleyen günden başlatılarak" altmış gündür.
 - Hükümün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerinin ihlali suretiyle verildiğinin, AİHM'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması nedeni için bir yıllık başvuru süresi bulunmaktadır. (İYUK m.53/3)
 - Tarafları, konusu ve sebebi aynı olan bir dava hakkında verilen karara aykırı yeni bir kararın verilmesine neden olabilecek kanuni bir dayanak yokken, aynı mahkeme yahut başka bir mahkeme tarafından önceki ilamın hükmüne aykırı bir karar verilmiş bulunması durumunda ise süre on yıldır.
- Yargılamanın yenilenmesi, kararı vermiş olan idari yargı yerinden istenilir. Bu istemin reddedilmesine karşı kanunyolu açıktır. Kararın kesinleştiği tarih ile yargılamanın yenilenmesi nedeninin ortaya çıktığı tarih arasında isteğin ilişkin olduğu konu, diğer bir daire veya mahkemenin görevine girmiş ise karar bu daire veya mahkemece verilir.
- Yenilenen yargılamada, yenilenme nedeninin türüne göre, tüm yargılama işlemleri yeniden yapılabileceği gibi yalnızca sakatlığı giderecek yargılama işlemleri de yapılarak yeniden karar verilir.
- Yeniden yargılamanın nedenleri (İYUK m.53/1):
 - a) Zorlayıcı sebepler dolayısıyla veya lehine karar verilen tarafın eyleminden doğan bir sebeple elde edilemeyen bir belgenin kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması,
 - b) Karara esas olarak alınan belgenin, sahteliğine hükmedilmiş veya sahte olduğu mahkeme veya resmi bir makam huzurunda ikrar olunmuş veya sahtelik hakkındaki hüküm karardan evvel verilmiş olup

- da, yargılamanın yenilenmesini isteyen kimsenin karar zamanında bundan haberi bulunmamış olması,
- c) Karara esas olarak alınan bir ilam hükmünün, kesinleşen bir mahkeme kararıyla bozularak ortadan kalkması,
 - d) Bilirkişinin kasıtlı gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu mahkeme kararıyla belirlenmesi,
 - e) Lehine karar verilen tarafın, karara etkisi olan bir hile kullanmış olması,
 - f) Vekil veya kanuni temsilci olmayan kimseler ile davanın görülüp karara bağlanmış bulunması,
 - g) Çekinmeye mecbur olan başkan, üye veya hakimin katılmasıyla karar verilmiş olması,
 - h) Tarafları, konusu ve sebebi aynı olan bir dava hakkında verilen karara aykırı yeni bir kararın verilmesine neden olabilecek kanuni bir dayanak yokken, aynı mahkeme yahut başka bir mahkeme tarafından önceki ilamın hükmüne aykırı bir karar verilmiş bulunması.
 - ı) Hükmün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya hüküm aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi.
- Yargılamanın yenilenmesi nedeni olabilecek sonradan elde edilen belgenin, yargılama sırasında kullanılmış olsaydı farklı karar verilmesini gerektirecek bir belge olması gerekir.
 - Zorlayıcı nedenler, tarafların iradesiyle alt etmeleri olanaksız durumları anlatır.
 - Belgeden yargılama sırasında haberdar olunmaması ya da erişilmemesinin nedeni lehine karar verilen tarafın eylemi olmalıdır.
 - Belgenin kaynağının davalı idare olması gerekmez.
 - Kararın dayanağı yapılan bir başka mahkeme kararının, kanun yolundan geçerek ortadan kalkması durumunda verilmiş olan karar hukuka aykırı duruma gelir.
 - Anayasa Mahkemesi kararından sonra mahkeme vereceği yeni karar ile eski kararını ortadan kaldırırsa, yargılamanın yenilenmesi durumu ortaya çıkabilir.
 - Kişilerin değil, kurumların bilirkişi atandığı durumlarda, kurumun bilirkişi raporunu hazırlama yöntemine ilişkin bir hukuka aykırılığın mahkeme kararıyla ortaya çıkması durumunda da yargılamanın yenilenmesi nedeni oluşur.
 - Hile kullanılmış olduğu savı, yargılamanın yenilenmesine karar verecek olan idari yargı yeri tarafından değerlendirilir.

- Kişinin açacağı, davalısı, nedeni ve konusu aynı olan Tarafları, nedeni ve konusu aynı olan iki ayrı davanın yargılanıp karara bağlanması çok düşük bir olasılıktır.

B. Kanun Yararına Temyiz

- Kanun yararına temyize, kanun yolundan geçmeden kesinleşen yargı kararlarına karşı başvurulabilir. İYUK m.51’de düzenlenmiştir.
- Kanun yararına temyize davanın tarafları başvuramaz. İlgili bakanlığın istemi üzerine ya da kendiliğinden Danıştay Başsavcısı tarafından başvuru yapılabilir.
- Danıştay Başsavcısının uygun görmesi üzerine başvurulmuş kanun yararına temyizde karar bozulursa bu kararın taraflar üzerinde bir etkisi olmaz. Kanun yararına temyiz yolunun amacı, yürürlükteki hukuka aykırılığı nedeniyle idarenin işleyişini aksatan ya da benzer durumlarda haksızlığa yol açabilecek yargı kararının kaldırılmasıdır.
- Danıştay dairelerinin ilk derece idari yargı yeri olarak verdikleri ve temyiz yoluna başvurulmadan kesinleşen kararları için kanun yararına temyiz yolu bulunmamaktadır.
- Kanun yararına temyiz için başvurusu için süre öngörülmemiştir.
- Niteliği bakımından yürürlükteki hukuka aykırı bir sonucu ifade eden kararlar kanun yararına bozulur.
- Kararın kanun yararına bozulmuş olması, bozulan karardan yararlanan ya da kararın sonuçlarına katlanmakta olan taraflarına etki etmez.

ALTINCI BÖLÜM

KARARIN SONUÇLARI

I. TEMEL İLKELER

- Yargı, millet adına egemenlik kullanan yetkili devlet organlarından biridir. Devlet egemenliğinin kullanılmasında yargının yetkisi, tüm kişileri ve devlet örgütlenmesini bağlayıcı ve uyulmaması durumunda kişiler üzerinde devletin zor örgütü tarafından şiddet uygulanmasını meşru kılan kararlar verebilmesidir.
- Temel ilkeler:
 - Karar, hükümdür. Hüküm verildiği anda etki doğurmaya başlar.
 - Taraflar üzerindeki kararın sonuçlarına aykırı davranmama ve karara uyma yükümlülüğü kararı öğrendikleri tarihten başlar.
 - İdare güvenilir biçimde öğrendiği hükmün kendisine bildirilmesini bekleyemez.
 - Yazılı ya da dijital bildirim yasal süreleri başlatır.
 - Karar derhal etki eder ve uygulama yükümlülüğü derhal başlar.
 - Kararın hukuksal etkisine katlanmak ve gerekirse kararı uygulamak için idarenin süresi yoktur.
 - Otuz günlük yasal süre uymama yaptırımının başlangıcını belirler.

- İdare tarafından kanun yollarına başvurulması, kararın hukuksal etkisini doğurmasına ve idarenin uygulama yükümlülüğüne engel değildir. Kanun yolunda kararın yürütülmesinin durdurulması kararı verilebilir.
- Kararın sonuçları değerlendirilirken, hukuksal etki ile uygulama arasında ayırım yapılmalıdır. Kimi kararlar için hukuksal etki yeterlidir ve uygulama gerekmez.
- İptalin etkisi, iptal edilen işlemin etkisi kadardır.
- Tazminin etkisi yalnızca idarenin borçlu duruma gelmesi değil, hizmet örgütlenmesi için idareye bir davranış kalıbı sunmasıdır.
- Kararın sonuçları hukuksal etki ve uygulama ayrımıyla değerlendirilir. Bu ayırım yapılmadığında, hukuksal etkinin kendiliğinden doğurabileceği sonuçlar saptanıp bunlardan yararlanılamaz ya da uygulama olanağı olmadığı düşüncesiyle kararın hukuksal sonucunun bulunmadığı sanılabilir.
- Kararın ilk sonucu hukuksal etkisidir.
- Geçmişe tam etki yaratacak bir uygulamanın olanaksız olması kararın hukuksal etkisini ortadan kaldırmaz.

II. HUKUKSAL ETKİ

- İYUK m.28’de “kararların sonuçları” başlığı kullanılmıştır. Maddede idareye “kararların icaplarına göre” gecikmeksizin “işlem tesis etmek” ve “eylemde bulunmak” yükümlülüğü getirilmiştir.

A. Dava Kabul Kararlarının Etkisi

- Tam yargı davasında giderim kararının hukuksal etkisi, idarenin borçlu duruma gelmesidir. Borçluluk hüküm ile başlar ancak idarenin ödeme yükümlülüğü, davacının banka hesap numarası davalı idareye bildirildiği tarihten sonra başlar. (İYUK m.28)
- Kusursuz sorumluluk durumları dışında giderime hükmeden mahkeme idareyi kusurlu bulmuştur. Tam yargı davasında idarenin hizmetinin kusurlu olarak nitelendirilebilmesi için düzgün hizmetin ne olduğu saptanır. Mahkeme hükmü ile düzgün hizmetin ilkelerini de belirler, idareye bir davranış kalıbı oluşturur.
- Giderim kararları, iptal kararlarından farklı olarak genel ve nesnel değil, tekil ve öznelidir.
- İdarenin giderim hükmünü genelleştirme yükümlülüğü de ortaya çıkabilir. Aynı zarar kaynağına ilişkin olan ve yargılanarak hükme bağlanmış istemle benzerliği yüksek olan çok sayıda istem karşısında idarenin, kaybedileceği neredeyse kesin olan yeni davalara yol açarak idareyi zarara uğratmaması gerekir. Bu gibi durumlarda, idarenin giderim hükmünü genelleştirmesi olanaklıdır.
- İptal kararının hukuksal etkisi, işlemin hukuksal varlığının, yapıldığı tarihten geçerli olmak üzere, yani geçmişe etkili olarak ortadan kalkmasıdır.
- İptalin etkisi kendiliğindendir.

- İptal kararları genel ve nesnel etkilidir. İşlem konusunun genelliği oranında iptalin etkisi de genelleşir. İptal kararının genelleştirilmesi yeni çekişme yaratma olanağı yaratır.
- İptal, işlemin konu ögesindeki sakatlık nedeniyle verilmişse, aynı sonucu doğuracak yeni bir işlem yapılamaz. Neden ögesi sakatlığı varsa, aynı nedene dayanılmaz. Amaç sakatlığı varsa aynı amaca yönelik işlem yapılamaz. Yetki sakatlığı nedeniyle iptal kararı verilmişse, yetkili idare aynı sonucu doğuran yeni işlem yapılabilir. İptal, biçim sakatlığı nedeniyle verilmişse, düzgün biçim izlenerek aynı sonucu doğuracak işlem yapılabilir.
- İptal kararı, karara konu olan hukuksal statü ile aynı ya da benzer nitelikte olan hukuksal statülere kendiliğinden etki etmez, onlar üzerinde hukuksal sonuç doğurmaz. İdare iptal kararını, istem üzerine ya da kendiliğinden aynı ya da benzer statüler için de uygulayarak hukuksal etkiyi genişletmek zorundadır.
- İdare istikrar kazanmış kararlara, dava açılmamış olsa da uymak zorunadır. Gereksiz yere dava açılmasına yol açmamalıdır.
- Yargılama sürerken yargılanan işlemlerin dayanağını (yetki ögesini) ya da neden ögesini oluşturan işlem, aynı mahkeme ya da bir başka mahkeme tarafından iptal edildiğinde, kararın hukuksal etkisi yargılanan işlemi hukuka aykırı duruma getirir.
- İdari yargıda, idari işlemlerin birden çok kişiye yönelmiş olması bir idari işleme karşı farklı mahkemelerde birden çok dava açılmasına neden olabilir. Bir mahkemenin iptal kararı ya da iptal istemi ret kararı vermesi diğer mahkemeleri bağlamaz.
- Olumsuz işlemlerin esastan (neden, amaç, konu) iptali idare için işlem yapma yükümlülüğü doğurur. Olumsuz işlemin esastan iptalinin hukuksal etkisi, hakkın tanınmamasının hukuka aykırı olduğunun hükme bağlanmasıdır. Uygulama etkisi ise idarenin iptal kararındaki gerekçelerle uyumlu işlem yapma zorunluluğudur.
- Zımni ret işlemlerinin iptalinin hukuksal etkisi olumsuz işlemlerin etkisi ile aynıdır. Zımni ret işleminin iptalinin herhangi bir olumsuz işlem gibi değerlendirilmesinin nedeni, idarenin istem karşısında sessiz kalmasına bağlanan örtük olarak reddedilme sonucunun bu işlem yargılanırken idarenin dava boyunca yaptığı savunma ile açık ret idaresine dönüşmesidir.
- Zımni ret işlemlerine karşı açılan iptal davalarında yargılanan idarenin yanıt vermemesi değil, yanıt vermeyerek hak istemini reddetmesidir.
- Düzenleyici işlemlerin iptali, işlemi yapılmış olduğu tarihten başlayarak hukuk düzeninden siler. Düzenleyici işlem iptal edildiğinde kararın etkisi kendiliğindendir, eksik düzenlemenin iptali, istisna hükmün iptali, yürürlük hükmünün iptali vb. özel durumlar yoksa iptal kararını uygulamak için idarenin bir şey yapmasına gerek yoktur, işlem hukuk düzeninden silinmiştir.
- Düzenleyici işlemin iptali durumunda bu kurallara dayanılarak yapılmış olan işlemler hukuka aykırı duruma gelirler. Ancak statü sabitlenmeleri nedeniyle

korunması gereken hukuka aykırılıklar bulunabilir. Bu nedenle düzenleyici işlemlerin iptali idare üzerinde tüm uygulama işlemlerini geri alma yükümlülüğü doğurmaz. Kuralkoyucu işlemin iptali çekişmeli uygulama işlemlerini etkiler ya da yeni çekişme yaratma olanağı doğurur.

- Düzenleyici işlemin iptali durumunda, geçmişe etkisi tam olduğundan idarenin iptali geçmişe etkisini engellemeye ya da sınırlamaya yönelik kararları, etkinlikleri hukuka aykırıdır.
- İstisna getiren hükümler iptal edildiğinde kurallar tam etki kazanır.
- İdarenin kural koymaması veya eksik kural koyması yasayı uygulama yükümlülüğüne aykırıdır ve genellikle eşitlik ilkesine aykırılık da doğurur.
- İdarenin kuralkoyucu işlemle düzenlemesi gereken konuları eksik bırakması işlemin bütününe sakatlayabilir. Bu durumda eksik düzenlemenin iptali değil, düzenlemenin eksikliği nedeniyle tüm işlemin iptali sözkonusudur.
- Eksik düzenleme, belli kişi ya da nesnelere kural kapsamında yer alması gerekirken, kural kapsamında yer almaması için hiçbir neden yokken kuralkoyucu işlem yer verilmemesi biçiminde ortaya çıkar. Eksik düzenleme nedeniyle, kuralın tümü iptal edilirse, düzenlemeden yararlananlar olumsuz etkilenecektir; bu nedenle bırakılan eksikliğin iptali, eksik düzenlemenin iptali kurumu geliştirilmiştir.
- Kuralın kendisi değil, ‘düzenlenmemiş olma’, ‘kurala bağlanmamış olma’ hukuka aykırı görülüp iptal edilmektedir.
- Bir başka işlemin neden ögesini oluşturan işlem iptal edilmişse, kararın hukuksal etkisi, o işlemin nedensiz kalmasıdır. Uygulama etkisi ise idarenin işlem geri alma yükümlülüğüdür.

B. Dava Ret Kararlarının Etkisi

- İptal davasının reddedilmesinin dava konusu edilmiş olan işlem üzerinde bir etkisi yoktur.
- Tam yargı davasının reddedilmesinin de dava konusu işlem, eylem ve genel olarak hizmet üzerinde bir etkisi yoktur.
- İşlemin muhatabı olan ancak dava açmamış olan kişiler, açılmış olan davanın reddedilmesinden etkilenmezler ve önkoşulları taşıyorlarsa aynı işlemi dava edebilirler.
- Davası reddedilmiş kişi işleme karşı aynı nedenlerle iptal davası açamaz. Yeni veriler ortaya çıkarsa aynı işleme karşı yeni dava açma süresi başlar ve yeni dava açılabilir. Tam yargı davasının reddine ilişkin olarak da aynı şeyler söylenebilir.
- Esastan yani iptal nedeni yokluğu nedeniyle dava reddedilmişse, o işleme karşı aynı nedenle yeniden iptal davası açılamaz. Bununla birlikte, önkoşul eksikliği nedeniyle dava reddedilmişse, önkoşul tamamlanabilirse aynı işlem yeniden dava edilebilir.
- Yürütmenin durdurulmasına karar verilmiş bir dava ise dava ret kararıyla birlikte yürütmenin durdurulması kararının etkisi de kalkar.

III. UYGULAMA

- Kararın hukuksal etkisinin kendiliğinden oluşan sonuçları yeterli olmadığı durumlarda, idarenin hukuksal ve maddi düzende değişiklikler yapması kararın uygulanmasıdır.
- İdarenin kararı uygulama yükümlülüğü derhal başlar. İdare kararı gecikmeksizin uygulamakla yükümlüdür. (İYUK m.28)
- Yargı kararlarının uygulanması için düzenlenmiş olan süre, uygulama süresi değil yaptırıma uğrama süresidir.
- Milli Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan merkezî ve ortak sınavlar, bu sınavlara ilişkin iş ve işlemler ile sınav sonuçları hakkında açılan davalarda verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararları, söz konusu sınava katılan kişilerin lehine sonuç doğuracak şekilde uygulanır (İYUK m.20/B, 2)
- Kararın uygulanması için başvurmaya gerek yoktur. Kararın geç uygulanmasından doğacak zararlar kişinin (başvurmuşsa) başvuru tarihinden değil, kararın derhal uygulanma olanağının bulunduğu tarihten başlar.
- Kanun yoluna başvurulmuş olması kararın uygulanmasını geciktiremez. Bu durum yürütmenin durdurulması kararları için de geçerlidir.
- Uygulanan kararın yargılama sürecinde terse dönmesi. Örneğin yürütmenin durdurulması kararları için, eğer bu karar itirazda kaldırılır ya da dava esastan reddedilirse; iptal kararları için, eğer iptal kararı kanun yolunda kaldırılır ya da bozulursa uygulamanın, sabitlenmiş statüler ve mali kanımlı haklar dışında idarece geri alınması gerekir.
- Kararın uygulanması ile elde edilen statü kullanılarak elde edilmiş olan yeni statüler korunur.
- Yürütmenin durdurulması ya da iptal kararının uygulanmasıyla yapılan ödemeler, iptal istemi ret ya da iptal kararının kaldırılması, bozulması üzerine ilke olarak geri alınabilir. Ancak iptal kararının uygulanması sonrası çalışma karşılığı elde edilen gelirlere dokunulamaz.
- İptal kararının uygulanmasına dayanan emekli ödemeleri kararın bozulmasından sonra geri alınamaz.
- Kararın uygulanabilmesi için, dava konusu işlemin doğrudan yönelmemiş olduğu kişilerin hukuksal statülerinin değiştirilmesi gerekebilir. Kararı uygulamak için dava konusu işlemin yönelmediği kişilere yönelik yapılan işlemlere karşı da iptal davası açılabilir.
- İdarenin değerlendirme ve seçim yapma yetkisi bulunmamaktadır. Hizmet gerekleri ile yargı kararının uygulanması zorunluluğu çatıştırılmaz.
- İdarenin yargı kararının uygulanması için yaptığı işlemler de yargı denetimine konu olabilir.
- Kanun gerekçesinin düzenleyici etkisi. Kimi durumlarda kararın gerekçesinde genel olarak dava konusu idari etkinliğin düzgün işlemesi ve davaya yol açmaması için neler yapılması gerektiği de belirlenmektedir. Hükmün anlamını ve kapsamını belirlemeyen,

hükümle bağlantısı zayıf olan bu tip *düzenleyici belirlemelerin* idare için bağlayıcılığı zayıftır.

- Gerekçede kararın uygulanma biçimine ilişkin yol gösterme. Gerekçedeki belirlemeler idareye yol gösterir.
- Eksik düzenleme iptal edildiğinde kararın gerekçesinde, iptal kararının uygulanması için idareye ne yapılması gerektiği açıkça yazılabilir.
- Kanunyolu incelemesinde bozma ya da onama kararlarının gerekçesinde de idareye yol gösterici belirlemelerde bulunmaktadır.
- Danıştay idare mahkemesinin kararını onarken idareye yol göstermek amacıyla ilk derece mahkemesi kararının gerekçesine ekleme yapabilmektedir.
- Danıştay'ın hem idareye hem de davacı bireye yol gösterdiği karar yazımları da vardır.
- Danıştay, kararın uygulanması için gerekçede idareye yol gösteren belirlemeler yapmasına karşın, taraflardan gerekçe belirleme yapılması istemi geldiğindeyse bunu idari işlem niteliğinde karar verilemeyeceği gerekçesiyle reddedebilmektedir.
- Kuralkoyucu işlemlerdeki sınırlayıcı hükmün iptalinin nasıl uygulanacağı kararın gerekçesinde belirlenebilir.
- Kuralkoyucu işlemleri kaldırma işlemleri iptal edildiğinde eski kuralların yürürlüğe girip girmediğine ilişkin kararın gerekçesinde belirlemede bulunmaktadır.
- İptal kararı sonucunda geçmiş hukuka uygun biçimde yeniden kurmakla yükümlü olan idare, işlemde kaynaklanan zararları da karşılamalıdır.
- İşlem iptal edilene kadar kişinin statüsünün gereklerinden yararlanamamış ya da bunları yerine getirememiş olması nedeniyle doğan zararların iptal kararından sonra ödenmesi gerekir.
- İptal kararı sonrası zararın giderilmemesi eksik uygulamadır, dava konusu olabilir.
- Yargı kararını uygulamak zorunda olan idare, işleyişini düzenleyen ilke ve kurallardan kimilerine aykırı işlem yapmak zorunda kalabilir. Örneğin yargı kararını uygulayabilmek için yetki paralelliği ilkesine uymadan atama yapması gerekebilir.
- Yargı kararlarını uygulamak için geçmişe etkili işlem yapılabilir.
- Yargı kararının uygulanabilmesi için geçmişe etkili kural konulması gerekebilir.

IV.UYMAMA

A. İdarenin İptal Edilen İşlemi Yeniden Yapma, Aynı Sonucu Doğurma Olanğı

- Kararda idarenin doğurmuş olduğu sonuç (konu ögesi) hukuka aykırı bulunmuşsa ya da idarenin hizmeti kusurlu bulunmuşsa, idare, karar sonrasında aynı sonucu doğuran yeni işlemi yapamaz ya da kusurlu uygulamayı sürdüremez.
- Hizmet kusuru nedeniyle zararı gidermeğe mahkum edilen idare hizmetini aynı biçimde örgütlemeyi sürdüremez.
- Yetkinin zaman, yer ve kişi yönünden incelenmesi esas dışında yer almaktadır. Yetki ögesinde sakatlık varsa, esasın incelenmesine gerek olmadığına karar vermektedir. (Danıştay)
- Hangi sakatlık nedeniyle verilmiş olursa olsun iptalin etkisi aynıdır.

- Esastan iptal (iç hukuka aykırılık) durumlarında iptal kararı sonrası aynı sonucu doğurmak konusunda idarenin yetkileri sınırlanmaktadır. İdare yine aynı sonucu doğuramaz ancak kararın hukuksal etkisine aykırı olmamak kaydıyla yakın ya da benzer sonuç doğurabilir.
- Konu sakatlığı nedeniyle iptal idarenin aynı konuda karar almasını olanaksız kılar.
- Usulden iptal (dış hukuka aykırılık) durumunda, neden, amaç ve konuda sakatlık olmadığından gerekirse konu, yer ve zaman olarak yetkili idari makam, düzgün hukuksal biçimi kullanarak aynı sonucu doğuran işlem yapabilir.
- İptal kararı işlemin hangi ögesindeki sakatlıktan kaynaklanırsa kaynaklansın idare aynı sonucu doğurmak istiyorsa yeni bir işlem yapmak zorundadır. Sakatlık, onarma ya da düzeltme ile iptal edilen işlemin hukuksal varlığını sürdüremez.
- Biçim unsurundaki sakatlık nedeniyle iptal kararından sonra düzgün biçimde aynı konuda yeni işlem yapılabilir. Biçim eksikliğini gidermek değil, düzgün biçimle yeni işlem yapmak sözkonusudur.
- Biçim ögesindeki sakatlık nedeniyle verilen iptal kararından sonra, aynı yetkiyi kullanmak zorunda olan idare aynı sonuca varmak zorunda değildir.

B. Karara Uymama, Sonuçlarına Aykırı Davranma

- Yaptırımlar:
 - Zarar giderimi. Karar uygulanamayınca bunun doğurduğu zararın idarece giderilmesi kararı uygulama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. İdare parasal giderimle kararı uygulama yükümlülüğünden kurtulamaz.
 - Gecikme faizi
 - Yeni işlemin iptali
 - Kamu görevlisinin sorumluluğu
 - Kamu görevlisinin disiplin sorumluluğu
 - Kamu görevlisinin cezai sorumluluğu
 - Kamu görevlisinin parasal sorumluluğu
 - İdareye karşı
 - Davacıya karşı
 - Kamu görevlisinin idari sorumluluğu (görevden alınma nedeni olabilir)
- İptal kararının uygulanmaması başlı başına bir işlem değildir, iptal davasının konusu olamaz.
- İdare kararın uygulanması istemi üzerine uygulamama kararı vermişse bu karar dava konusu olabilir. Bununla birlikte yargı kararının uygulanması için idarenin yaptığı irade açıklaması hükmün kapsamında kaldığı sürece yeni bir idari işlem sayılmaz ve iptal davasına konu olmaz.
- İdare giderimi ödememişse, ödettirmek için yine tam yargı davası açmaya gerek yoktur.

- Yargı kararlarını etkisiz kılmak için yapılan işlemler hukuka aykırıdır. Yargı kararlarının etkisini ortadan kaldırmak için idari işlem yapılması idari işlemi konu ögesinden sakatlar.
- Kararın dolaylı sonuçlarını yerine getirmemek de yargı kararına aykırılık oluşturur.
- Kamu görevlisinin idari sorumluluğu. Yargı kararını uygulamamak yöneticinin görevden alınması için geçerli bir nedendir.
- Karar davalı idareye hukuksal etkiye katlanma ve gerekirse uygulama yükümlülüğü getirdiği gibi karar konusu işlem ya da hizmetle ilgili olan idarenin içinde ya da dışında tüm kişilere de yükümlülük getirir.
- Kararı uygulamayan kamu görevlisinin parasal sorumluluğu. İdarenin ödediği giderimi kusuru varsa kamu görevlisinden alması (rücu etmesi) yükümlülüktür.
- Yargı kararlarının uygulanmaması için veriler talimatlar kanunsuz emir niteliğindedir.
- İdarenin giderim uygulamaması giderim sorumluluğunu doğurur.
- İdarenin yargı kararlarını uygulama yükümlülüğü her türlü mahkeme kararı içindir.
- İdarenin kararı uygulama yükümlülüğü bir süre sonra kalkmaz, zamanaşımına uğramaz.
- Uygulamamadan kaynaklanan zararın giderimi için idareye başvuru gerekir.
- Hak düşürücü süre yoktur ancak giderim oranı düşebilir. Zararın artmasına davayı kazanan kişinin, idari sürece katılması gerekirken katılmaması gibi tavırları neden olmuşsa zararın artan bölümü giderilmez ve faiz de zarar tarihinden itibaren değil, idareye başvurduğu tarihten başlatılarak hesaplanır.

C. Uygulamanın Olanaksız Olması

- Geçmiş aynen kurmanın olanaksız olması, hiç yeniden kurma ödünleme girişiminde bulunulmamasının gerekçesi olamaz. Parasal giderim, hiçbir olanak bulunulmaması ya da bulunan olanağın geçmişi tam kuramaması durumunda kullanılır.
- Yargı kararının uygulanamamasından söz edilebilmesi için idarenin kararı uygulamasının önündeki engeller aşılamayacak ya da aşılması kamu düzenini bozacak sonuçlar doğurabilecek nitelikte olmalıdır.
- Tam yargı davalarında hükmedilen giderim kararının uygulanması konusunda olanaksızlık sözkonusu olamaz.
- İptal davalarında karardan sonra, uygulama aşamasında davacının ölmesi ya da hukuksal varlığına son verilmesi veya dava konusu nesnenin ortadan kalkması durumunda uygulama olanaksızlığı görülebilir.
- Hukuksal etkinin uygulama etkisine dönüştürülmesi için üçüncü kişileri de ilgilendiren çok sayıda işlem yapılmasının gerektiği durumlarda olanaksızlıktan söz edilebilir.

- Davacının kararla elde ettiği haktan vazgeçmesi. Kişinin dava yoluyla elde ettiği sonuçlardan vazgeçmesi, davadan feragat kurumundan farklıdır.
- İdareyi davacıya karşı borçlu duruma sokan kararlarda, artık alacaklı olan davacı alacağından vazgeçebilir.
- Davacının alacağından vazgeçmesi, idareyi ödeme yükünden kurtarmaz. Davacı hüküm ile ortaya çıkan alacağından vazgeçse de Devlet gücü karşısında özgür irade yitimi kuşkusuz nedeniyle idarenin ‘‘alacaklısını bekleyen kamu borçları hesabı’’na hükümdeki miktarı yatırması ve yasa da öngörülen süre bekletmesi gerekir.
- Davacının hükümle ortaya çıkan alacağından vazgeçmesi, kararın idare üzerindeki tüm sonuçlarından vazgeçildiği anlamına gelmez. Kararın gerekçesinde belirlenen zarar doğurucu eylemlerin engellenmesi, kusurlu hizmet örgütlenmesinin düzeltilmesi gerekir.
- Kuralkoyucu işlemin iptalinde, hukuksal etkisi yeterli olmayıp da uygulama gerekiyorsa davacı bundan vazgeçemez.
- Kişinin karar sonucundan vazgeçebilmesi ancak istemli işlemlerde olabilir.
- Davacının yargı kararının uygulanma sonucunda vazgeçmesi, idarenin kararı uygulama yükümlülüğünü kendiliğinden ortadan kaldırmaz. Kararın kişinin istemi üzerine uygulanmamasının, kamu hizmetinin gerekleriyle, kamu düzeniyle ve iptal gerekçeleriyle çelişki yaratıp yaratmadığı idarece değerlendirilmelidir.
- Kişinin statüsüne yönelen birel işlemlerde, işlemi iptal ettiren davacının kararın uygulanmamasını istemesi, iptal edilen işlemin özellikleri, iptal kararının gerekçesi, kamu düzeni ve hizmet gerekleri ile uyumlu olduğu sürece idarenin kararı uygulama yükümlülüğü ortadan kalkabilir.
- Yargı organının bir iptal kararının sonuçlarını olanaksızlık gerekçesiyle tanımaması mümkün değildir. İdari yargıdaki iptal kararı hukuksal kurguda (hukuk dünyasında) sonuçlarını doğurur ve burada olanaksızlık tartışılmaz. Yargı kararlarının uygulanabilirliği ancak idare yönünden tartışılabilir.
- Olanaksızlık durumunda zarar giderilir.
- Kararın uygulanmaması olanaksız olması idarenin manevi zararı gidermesini gerektirir.
- Yargı kararının uygulanması durumunda kamu düzeninin köklü biçimde bozulma olasılığının bulunduğu durumlarda ve anayasadaki bir temel değeri korumak için yargı kararının hukuksal etkisi ya da uygulanması zorunluluğu yasa çıkarılarak kaldırılabilir. İptal edilmiş işleme yasayla geçerlilik tanımak da aynı kapsamda değerlendirilebilir.
- İdareye kararı uygulamama konusunda yetki tanınsa bile yasa ile hukuksal etkinin ortadan kaldırılması olanaklı değildir. Yasa ile mahkeme kararının hukuksal etkisi kaldırılmaz.